ASKER ATATÜRK

"Atatürk'ün eseri, tâli eseri değildir kendi eseridir Lâkin Atatürk Türkiye için hüsnütâli idi.„

Atatürk, büyük taarruzdan evel orduyu teftiş ediyor

Atatürk'ün askerî hayatı üç safhadır :

1) Kurmay subayı (Erkânıharp zabiti)

2) Komutan (Tümen komutanı, kolordu komutanı, ordu komutanı)

3) Başkomutan.

Atatürk "yalnız ikinci plânda parlayıp birinci plânda husuf etmediği" [1] gibi, "birinci plâna gelmedikçe parlamıyan" [2] yıldız da değildir. O; *gölge*'den *şahika*'ya; mütevazi erkânıharp zabitinden Başkomutanlığa kadar her rütbe ve her mertebede müsavi kemal göstermiştir.

I. Kurmay Subayı

29/ I.kânun/ 1904 te erkânıharp yüzbaşı olarak mektepten çıktı. Tabiye ve sevkulceyş fikirleri çok iyi idi. Bu askerî fikir terbiyesine iyi bir umumî fikir terbiyesi esas olmuştu. Hür ve müsbet düşünceli idi. Selânik'te rüştiye mektebinde iken riyaziye dersine sardığı merak *gerçek*'e ve *müsbet*'e kıymet verdiğini gösterir.

Atatürk mektepten çıktıktan sonra da daima mütalea etmiş ve çalışmıştır.

Suriye ve Selânik

Erkânıharp yüzbaşı Mustafa Kemal Suriye'ye gönderildi. Şamda 30. süvari alayında staj yaptı. 7/ haziran/ 907 de kolağası oldu. 30/ eylül/ 907 de Selânik'te ordu erkânıharbiyesine (Maiyeti Müşürî Erkânıharbiyesi) tayin edildi. 909 senesinde Selânik redif tümeni erkânıharbi oldu.

Makedonya'daki bu muhtelif kurmay hizmetlerinde Mustafa Kemal gerek hazar mesaisi (bu meyanda subayların yetiştirilmesi, atlı tatbikat seyahatlerini ve kurmay seyahatlerini idare etmek) ve gerek harekâtta çok zeki, müstesna kabiliyetli, kuvetli karakter sahibi bir erkânıharp zabiti olarak tanındı. O zamanlar Makedonya ateş içinde idi. Mustafa Kemal bu ateş mektebinde tahsilini ikmal etti.

Hareket ordusu

31 mart isyanını tenkil etmek için Selânik'ten İstanbul'a hareket eden tümenin kurmay başkanı kolağası Mustafa Kemal idi. Tümen komutanı Hüsnü Paşa idi. Edirne'den tahrik olunan tümen dahi bidayeten Hüsnü Paşanın emrine verildi. Bu iki tümene *Hareket Ordusu* denildi. Kolağası Mustafa Kemal bu suretle Hareket Ordusunun da kurmay başkanlığını yaptı. Selânik'ten İstanbul'a kadar bütün harekâtı kolağası Mustafa Kemal tanzim etti. Enver, Hafız Hakkı, Cemal orduya İstanbul surları önünde iltihak ettiler. Hüriyet ve inkılâp kahramanları arasında Mustafa Kemal'in adı o zaman meçhul kalmıştı. "*Göründüğünden fazla olan ve gölgede kalmasını bilen erkânıharp zabiti*" o idi.

(1) "Tel brille au second plan qui s'éclipse au premier„
(2) "Qui ne brille qu'au premier„

Trakya manevralarında

Ebedî Şef ve Millî Şef

31 mart meselesi halledilince Mustafa Kemal tekrar Selânik'e döndü ve talim ve terbiye ile meşgul oldu.

Bir müddet sonra Arnavutluk isyanı zuhur etti. Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa Arnavutluk harekâtının sevk ve idaresini bizzat deruhte etti. Selânik'ten geçerken Mustafa Kemal'i kendi erkânıharbiyesine aldı.

Trablus ve Balkan harbi

İtalya, Trablusgarb'a baskın suretiyle taarruz ettiği zaman binbaşı Mustafa Kemal gönüllü olarak Derne'ye gitti. Derne Sirenayik mıntakasının müdafaasını ve oradaki kuvetlerin komutanlığını deruhte etti. Mustafa Kemal'i vasi bir sahada müstakil Şef olarak ilk defa Afrika'da görürüz: teşkilât yapmak, insanları idare etmek; ateşe sürmek, bin zorluk ve yokluk içinde bir devletle harp etmek.

Sanki genç kurmay subayı, istikbalde yapacağı büyük işler için Afrika'da staj yapıyordu. Mustafa Kemal aşiretleri kendisine cezbetti, mukavemeti tanzim etti; italyanlara mütemadiyen ve muvaffakiyetle karşı koydu. Fakat Balkan harbi zuhur edince ana vatana döndü.

Balkan harbinde Atatürk (Binbaşı Mustafa Kemal) Gelibolu yarımadasında — yani iki sene sonra büyük muharebeler idare edeceği dârülharekâtta — "Bahrisefit kuvayi mürettebesi komutanlığı birinci şube (harekât şubesi) müdürlüğünü" ve sonra Bolayır mıntakasındaki mürettep kolordunun kurmay başkanlığını ifa etti.

Balkan harbiden sonra Sofya'ya ataşemiliter oldu.

II. Komutan

Büyük harp başladığı zaman Sofya ataşemiliteri Yarbay Mustafa Kemal; cephede bir kıta komutanlığına tayin edilmesini istirham etmiş ve Tekirdağında teşkil edilmekte olan 19. tümen komutanlığına tayin edilmiştir. Atatürk bir ay içinde tümeni teşkil etti ve tümeni ile Maydos'a geldi.

En iyi kurmay subayı, komutan seciye, fikir ve vasıflarına malik olan kurmay subaydır. Mustafa Kemal, 19. tümen komutanlığında büyük komutan evsafını (durumu çabuk kavramak, çabuk karar vermek ve kararı enerji ile icra etmek, mesuliyeti deruhte etmek) isbat etti.

Conkbayırı zaferi

İngilizler Seddülbahir ve Arıburnu'na çıkarma yaptıkları zaman 19. tümen Bigalı'da ordu ihtiyatı bulunuyordu. Düşmanın çıkarma yaptığını haber alır almaz 19. tümen komutanı hiç bir emir beklemeksizin tümeni ile birlikte Arıburnu'na hareket etti. Çok mühim bir nokta olan Conkbayırı'nı düşmandan evel tuttu; taarruz ederek düşmanı geri attı. [*Bu taarruz tesadüf muharebesi şeklinde bir taarruzdur.*]

Ordu ihtiyatında bulunan bir tümen ancak ordu komutanının emriyle kullanılır. Tümen komutanı kendi hüküm ve takdirine göre kullanamaz. Lâkin bu durumda emir beklemek ve yahut istizan etmek vakit geçmesini ve karaya çıkan düşmanın bu esnada çok kuvetlenmesini mucip olurdu. Umumî durumu gayet iyi takdir eden Mustafa Kemal, büyük mesuliyet deruhte ederek Arıburnu'na koştu; düşmanı durdurdu, geri attı. Avusturalyalılar her ne kadar denize dökülmedilerse de kazandıkları yer sahilde bir dar şeride münhasır kaldı. Bu suretle bidayetten itibaren ingilizlerin taarruz plânı akîm kaldı.

Anafartalar zaferi

Mustafa Kemal 26 nisandan 8 ağustosa kadar Arıburnu mıntakasında tümeni ile taarruz ve müdafaa muharebeleri yaptı. 10/ mayıs/ 915 te Albay ol-

(Lutfen sayfayı çeviriniz)

muştu. Düşman Arıburnu ve Seddülbahir mıntakasından ilerlemek ihtimali olmadığını görünce yeni getirdiği kuvetlerle ve behemehal katî netice kazanmak azmiyle yeniden Anafartalar sahasına büyük kuvetlerle çıkarma yaptı. 8/9 ağustos 915 te (Anafartalar) grupu komutanı olan Albay Mustafa Kemal, iki tümenle (7. ve 12 inci tümenler) taarruz etti. Düşmanın ilerlemesini ve çıkarmanın genişlemesini menetti. [*Bu taarruz, plân dairesinde bir taarruzdur*] Ve mükemmel bir defütart zaferi kazandı.

8/ ağustosta düşman Conkbayırı hattıbâlâsının bir kısmını zaptetmişti. 10/ ağustosta Albay Mustafa Kemal baskin tarzında yani topçu hazırlıksız taarruz ederek Conkbayırı'nı istirdat etti. [*1918 senesi temmuzunda fransızlar, Marn'ı geçen alman ordusunun sağ yanına General Manjen kumandasındaki ordu ile yaptıkları taarruzda bu usulü tatbik etmişlerdir.*]

Albay Mustafa Kemal (Anafartalar) da altı tümene yani iki kolorduluk kuvete kumanda etmiştir.

XVI. ıncı Kolordu komutanlığı

Mustafa Kemal, 1916 martında Diyarbakır'da XVI. kolordu komutanlığına tayin edildi ve General oldu. XVI. kolordu [Bitlis - Muş - Fırat] hattında 80 kilometrelik bir cephe tutuyordu.

1916 yazın, Ruslar, Türklerin Erzurum'u geri almak için büyük bir taarruz yapacaklarını, bu maksatla Diyarbakır mıntakasında ikinci orduyu toplamakta olduklarını biliyordu. Ruslar bu plânı bozmak ve ikinci ordu toplanmadan evel üçüncü orduyu katî surette mağlûp etmek maksadiyle üçüncü orduya taarruz etmeğe karar vermişlerdi. Fakat bu taarruzun inkişafı esnasında (Bitlis - Muş) bölgesindeki türk kuvetleri (XVI. kolordu) rusların sol kanat gerisini tehdit edebilirlerdi. Bu kuvetleri geri atarak bu tehlikeyi bertaraf etmek ve kendi sol yan ve gerilerini temin etmek için ruslar, taarruza başlamazdan 4 gün evel yani 12/ temmuzda (Bitlis - Muş) bölgesinde bir taarruz yapmışlardı. Rusların üç misli üstün kuvetle yaptıkları taarruza karşı XVI. kolordu komutanı (Bitlis) cenubundaki sağ kanadı yerinde tutarak (Muş) bölgesindeki sol kanadını oyalama muharebeleriyle geri çekti. Ondan sonra her iki kanadiyle taarruza geçerek rusları geri attı. Bitlis'i ve Muş'u istirdat etti.

XVI. kolordu komutanı geniş cephelerin üstün kuvetlere karşı müteharrik bir surette müdafaasını (önce ricat manevrası sonra mukabil taarruz) çok mahirane yapmıştır.

7/ eylüle kadar XVI. kolordu, bu cephede şiddetli muharebeler yaptı. Ruslar ağustos sonunda tekrar taarruz etmişler fakat bir netice alamamışlardır. Bundan sonra bu cephede mühim vakayi olmadı.

Hicaz kuvvei seferiyesi komutanlığında

1917 senesi bidayetinde Mustafa Kemal ordu kumandanlığı hukuk ve salâhiyeti ile, Medine'de Fahrettin Paşanın yerine, *Hicaz kuveiseferiyesi* komutanlığına tayin edildi.

Bu esnada Sina ve Hicaz cephelerinde umumî durum şöyle idi:

İngilizler ilkbaharda Gaze'ye yaptıkları taarruzlarda — birinci ve ikinci Gaze muharebeleri — muvaffak olmamışlar; Sina cephesi denilen Gaze - Birüssebi hattına tekrar taarruz etmek için hazırlanıyorlardı. Medine Şerif Hüseyin'in kuvetleri tarafından muhasara edilmiş; Hicaz isyanı Maan'a ve daha şimaline yani Suriye hududuna kadar yayılmış; Medine'den Maan'a kadar Hicaz hattı boyunca muharebe edilmekte idi.

İngilizler, eldeki kuvetlerini Sina cephesine tahsis etmişler ve sahil boyunca Süveyş kanalından Gaze - Birüssebi cephesine kadar geniş bir demiryolu ve su yolu yapmışlardı. Hicaz cephesine kuvet ayırmamışlardı. Yalnız Şerif Hüseyin'i kullanıyorlar ve ona para, silâh ve dinamit veriyorlardı.

Osmanlılar tarafından ise kuvet ve vesait Sina cephesi ve Hicaz cephesi gibi biribirinden aykırı ve çok uzak iki cepheye taksim edilmişti. Esasen Sina cephesi memleketin cenubugarbî ucunda idi. Ana vatana kabiliyeti mahdut dar bir hat ile bağlı idi. Medine'yi ve onun muvasalâ yolu olan Hicaz demiryolunu muhafaza etmek için oldukça mühim bir kuvet ayrıldığı gibi bilhassa Medine'nin ikmal nakliyatı dar hattın muharrik ve müteharrik malzemesinden mühim bir kısmını belediyordu. Şam'dan Medine'ye kadar (1000) kilometre imtidadı olan Hicaz hattına karşı hemen her gün vukubulan tecavüzler ve suykastlar hasebiyle nakliyat yalnız gündüzleri yapılıyor gerek bu yüzden gerek muharebeler gerek hattı yeniden tamir için geçen zaman hasebiyle Şam'dan Medine'ye giden bir tren tekrar Şam'a ancak bir ayda dönüyordu.

Bunun neticesi olarak Sina cephesinin ikmal nakliyatı çok mutazarrır oluyor; Sina cephesine gelen takviye kıtaatı dar hatla nakledilemiyerek yüzlerce kilometreyi yaya olarak katediyorlar; cepheye çok yorgun geliyorlardı ve şimendifer nakliyatının kifayetsizliğinden dolayı Sina cephesindeki kıtaata yarım istihkak erzak verilebiliyordu.

Mustafa Kemal, Şam'da vaziyeti tetkik etti. Medine müdafaasının Sina cephesini zayıflattığını ve dolayısiyle ingilizlere yardım etmek demek olduğunu, hem Filistin'i müdafaa etmek, hem Medine'yi muhafaza etmek mümkün olmadığını; Sina cephesinde ingilizlere muvaffakiyetle karşı koymak için Medine'yi tahliye etmek zarurî olduğunu takdir etti.

Tarihte büyük kumandanlar, pek mesuliyetli kararları vicdanlarının hilâfına ittihaz etmiye mecbur olmuşlardır. Hicaz için de böyle bir kararı vermek zamanı çoktan gelmişti.

Bu görüş, gayrihissî, çok doğru, çok objektif idi. Fakat bu musip fikir tatbik edilmedi. Medine'nin ve Hicaz hattının müdafaasında sebat edildi. Mustafa Kemal de Medine'ye gönderilmedi, Diyarbakır'daki ikinci ordu komutanlığına asaleten tayin edildi.

7. Ordu Komutanlığı (birinci defa)

1917 senesi sonbaharında Mustafa Kemal, Halep'-

Trakya manevralarında

Atatürk, Fevzi Çakmak, Doktor Refik Saydam

Mareşal Falkenhayin tarafından Bağdat'ın istirdadı için kullanılmak üzere Halep'te toplanmıştı. Fakat Falkenhayin, Sina cephesindeki ingiliz ordusu Filistin'i ve Suriye'yi tehdit ederken Bağdat'ın istirdadı teşebbüsü mevsimsiz olacağı, evelâ Sina cephesindeki ingiliz ordusuna karşı katî bir netice alınması ve bunun için 7. ordunun Sina cephesine gönderilmesi fikrinde bulunmuş ve bu fikir kabul edilmişti. Sina cephesindeki ingiliz ordusu bir yanı çöle bir yanı ingiliz donanmasının hâkim olduğu denize dayalı ve cephesi çok kuvetli tahkim edilmiş ve adeden de üstün idi. Falkenhayin'in plânına göre alman generali Fon Kres komutasındaki 8. ordu Gaze mıntakasında düşmana cepheden taarruz ederek onu tesbit ederken Mustafa Kemal Paşa komutasındaki 7. ordu Birüssebi'den ingiliz ordusunun sağ kanadına karşı kuşatıcı taarruz yapacak; ingiliz ordusu denize doğru atılacaktı.

Bu plâna göre en mühim vazife Mustafa Kemal Paşaya terettüp edecekti. Genç general için bu büyük bir şeref idi. Lâkin Mustafa Kemal, umumî duruma, kuvet nisbetine, vesait ve malzeme nisbetine, arazi imkân ve şartlarına göre bu plânın kabiliicra olmadığını, Sina hududundaki bir avuç türk askerini hayal uğrunda israf etmek cinayet olacağını takdir etti ve Sarıkamış faciasının Sina çölünde nazirî olacak bir facianın kahramanı olmağı kabul etmiyerek 7. ordu komutanlığından istifa etti.

Hakikatihalde; daha, Falkenhayin kuvetlerini toplamadan evel ingilizler çok üstün kuvetlerle taarruza geçmişler; kısa bir zaman zarfında Filistin'i istilâ ve Kudüs'ü zaptetmişlerdi.

***

Mustafa Kemal 7/ ağustos/ 918 de ikinci defa olarak 7. ordu komutanlığına tayin edildi. 7. ordu (Nablus) cenubu ile Şeria nehri arasında mevzide idi. İngilizler büyük hazırlıklardan sonra çok üstün kuvetlerle taarruz ederek sahil mıntakasındaki 8. ordan büyük süvari kuvetlerini saldırarak tabiye yarmasını sevkulceyş yarmasına kalbetmişlerdi. 8. ordu mağlûp ve mahvolmuş, 7. ordunun ricat hattı kesilmiş ve üç taraftan sarılmıştı; yalnız şark istikameti açıktı. Bu istikamette ise mühim bir mani olan Şeria nehri vardı. Şeria üzerinde köprü yoktu. Şimaldeki Bizan köprüsü de düşmanın eline geçmişti. Mustafa Kemal, düşman tazyiki altındaki 7. ordunun 22 ve 23/ eylül günlerinde Şeria nehrinden geçerek şarka ve ondan sonra şimale ricatını temine muvaffak oldu.

7. ordu kıtaatı muntazaman Halep ve şimaline çekildiler. 25/ birinciteşrin 918 de Halep'in cenubunda muharebe cereyan ederken ingilizlerle müttehiden hareket eden urban kuvetleri Halep'e girmiş ve Halep şehrinin içinde sokak muharebeleri başlamıştı. Bu sokak muharebesini bizzat Mustafa Kemal idare etmiş ve urbanı püskürtmüştür. 25/26 birinciteşrin gecesi 7. ordu kıtaatı Halep'in 5 kilometre şimalindeki bir hatta çekilmiş, ordu karargâhı da Katma'ya gelmiştir. 26/ birinciteşrin günü şimale doğru ilerlemek istiyen ingilizler ve araplar bu hatta şiddetli bir mukavemete çarparak mağlûp ve tardedilmişlerdir. Bu muharebe, Büyük Harpte, Osmanlıların ingilizlerle son muharebesi ve türk istiklâl harbinin de ilk muharebesidir.

Mustafa Kemal, düşmanın müteaddit teşebbüslerine rağmen Antakya'dan Halep şimaline giden, yani takriben bugünkü hududa tevafuk eden bir hattı muhafaza etmiş ve yeni Türk Devletinin millî hududunu filen çizmiştir.

31/ I.teşrin/ 918 de Mondros mütarekesinin aktedilmesi üzerine Yıldırım Orduları Grupu Komutanlığı Mustafa Kemal Paşaya verilmiş ve Mustafa Kemal Paşa aynı günde Adana'da emir ve kumandayı deruhte etmiştir.

III. Başkomutan (İstiklâl harbi)

Muzaffer olmuş ihtilâllerin başında daima *tek bir şahsiyet* bulunmuştur. İngiltere ihtilâlinin başında Kromvel; Amerika ihtilâl mücadelesinin başında Vaşington vardı. Çin inkılâbının reisi Sun Yat Sen; rus ihtilâlinin reisi Lenin, İran inkılâbının reisi Rıza Pehlevî idi. İtalya'da inkılâbı Musolini; Almanya'da Hitler yaptı.

Fakat türk istiklâl harbi yalnız bir ihtilâl değil, yalnız bir harp değil, hem harp hem ihtilâl; tarihte hemen eşi olmıyan çetin ve muğlâk bir mücadele idi. İhtilâlin idaresi, siyasetin idaresi, harbin idaresi her biri ayrı ayrı muazzam bir işti. Bu işleri idare etmek için büyük bir kudret ve enerji ile büyük bir sevkulceyşî zekâ ve büyük bir siyasî basirete ihtiyaç vardı. Türkiye için hüsnütalih olarak bu üç kudret yani sivil şef, siyasî şef, askerî şef Atatürk'ün şahsında toplanmış; Vaşington, Bismark, Molteke (aynı adam) da birleşmiştir.

O, hem ihtilâlin siyasî reisi, hem ihtilâl harbinin başkomutanı oldu. Bu vahdet sayesinde o, iç ve dış siyaseti, harp harekâtı ile hemâhenk yapmış; eğilmez bir irade ve şaşılacak bir nüfuzunazar ile her üçünü kurtuluş ve istiklâl gayesine hâdim kılmıştır.

Rahip Syès general Bonapart için: "Askerlerin içinde en ziyade sivil olan" demişti. Atatürk için: "*Askerler içinde en iyi asker; siviller içinde en çok sivil*" denilebilir.

Her şeyden evel istiklâl harbinin *harp hedeflerini* tayin ve tesbit etmek lâzımdı. Harp hedefleri *harbin siyasî hedefleri*dir ki siyaset tayin eder. Bir millet niçin harp ettiğini ne zamana kadar yani hangi maksatları elde edinciye kadar harp edeceğini bilmelidir. *Misakımilli, işte bu (harp hedefleri)* idi. [Büyük harpte osmanlı devletinin harp hedefleri belli değildi. Dört sene millet niçin harp ettiğini bilmedi. İstiklâlini temin etmek için mi, fütuhat yapmak için mi harp ettiğini bilmiyordu.

Yalnız Osmanlı devletinin değil, merkezî devletlerin, bilhassa Almanya'nın harp hedefleri hiç bir zaman tayin, tasrih, tesbit edilmiş değildi. Almanya'nın arzusu hiç şüphe yok, harp hedeflerini askerî zaferlerin derecesine göre tayin etmekti. Fakat harp hedefleri harbin sonunda değil harbe girmezden evel tesbit edilmelidir.

Napolyon'un da harp hedefleri malûm değildi. Napolyon bir gün demiştir ki: "Nereye gittiğimi, Hergül'ün sütunlarını nereye dikeceğimi bilmek istiyorlar: Avrupa'nın işini bitireceğim. Ondan sonra Hindistan'ı zaptedeceğim.„

Filhakika 1812 de Napolyon Hindistan'ı fethetmek için evelâ Rusya'yı zaptetmek istemiş; bu fikirle Rusya'ya karşı harbe başlamıştı. Bu suretle imparator, yani devlet reisi Napolyon; başkumandan Napolyon'a gayrikabili icra bir vazife tevdi etmiş bulunuyordu. Bu vazife: Moskova'ya gitmek, sulhu Moskova'da imza etmekti. Ya başkumandan gayrikabiliicra olan bu vazifenin ifasından sarfınazar edecek yahut bunun icrasında taannüt ederek muvaffak olmayıp kendisiyle beraber imparatoru da izmihlâle sürükliyecekti. Smolenski'de başkumandan orduyu durdurabilir; düşmanın gelmesini bekliyebilir; düşman yaklaşınca süratle karşılayıp mağlûp edebilirdi. Askerlik bunu icap ederdi. Fakat böyle yapsaydı (imparator) tarafından verilen hedefe varmağa (başkumandanın) gayrimuktedir olduğu anlaşılacaktı. Bu ise Avrupa'da siyaseten çok fena bir tesir yapacaktı. Onun için askerî aklıselim siyasî ihtirasa tebaiyet etti. Ordu Moskova'ya doğru ilerledi. Fakat imparatorun ihtirası başkumandanı sonunda öyle bir vaziyete getirdi ki zafer kazanmağa imkân kalmadı. Ordu Moskova'ya vardı. Fakat yok oldu.

Harp hedefleri yani siyasetin harpten istediği hedefler *harp kudretinin, harp imkân ve vasıtalarının* üstünde olmamalı yani *muhal* olmamalıdır. *Siyasî Şef Atatürk*'ün, *asker Atatürk*'ten istediği vazifede hayal ve ihtiras yoktu. *Misakımilli* türk milletinin asgarî hakkıhayatını ifade ediyordu: millî hudutlar içinde müstakil bir Türk Devleti.

***

Atatürk birçok cephelere karşı harp yapmak mecburiyetinde idi: Ermenilere karşı şark cephesi. Fransızlara karşı cenup cephesi. Yunanlılara karşı garp cephesi. Hilâfet ordusu cephesi. Dahilî memleket cephesi. Görünmiyen fakat her yerde tesirini belli eden o zamanki büyük ve inatçı düşmana karşı gizli harp.

Nazarî kaide şudur: eldeki kuvetlerin çoğu ile en kuvetli düşmana en kuvetli darbeyi vurmak; ikinci derecedeki düşmanları oyalamak.

İstiklâl harbinde Atatürk bunun aksini yaptı. Çünkü bidayette ordu yoktu. Dört senelik harpten çok yorulmuş, Mondros mütarekesiyle silâhları alınmış, terhis edilmişti. Vatan bin yarasından kanıyordu.

Harbi sevk ve idare etmek için; evelâ; mevcut olmıyan orduyu vücuda getirmek lâzımdı. Dâhilerden, muzaffer olmak için ihtiyaç olan vesaiti yani mefkut olan kemmiyeti de bizzat tedarik etmek istenir. Orduyu teşkil edebilmek için ise isyanlar içindeki memleketi el altında bulundurmak yani evvelâ sağlam bir plâtform vücude getirmek ve zaman kazanmak lâzım

Başkumandan

Manevralarda

idi. Ve bu müddet zarfında haricî düşmana karşı eldeki zayıf kuvveti iyi kullanmak ve imha ettirmemek mecburiyeti var idi. Diğer cihetten düşmanları azaltmak ve yeni düşman peyda etmemek çok mühim idi.

Bunları yapmak için çare: *siyaset, sevkulceyş ve teşkilâttır.*

Atatürk'ün İstiklâl harbini sevk ve idaresi, mücadelenin her safhasında, siyasetin, sevkulceyşin ve teşkilâtın muazzam gayeye hâdim ve sâi olacak surette nasıl kullanıldığına dair tarihe derstir:

Sevkülceyş

1) En evel (eylül 1920) Ermenistan'a taarruz etti. Sunî Ermenistan ortadan kaldırıldı. Ordunun arkası temin edildi.

2) Geri emniyeti istihsal edildikten sonra ordunun yanı (cenup cephesi) temin edildi.

3) Dahilî memleket cephesi ve hilâfet cephesi likide edildi.

4) Yunanlılara karşı oyalama harbi. Sonra müdafaa. En nihayet taarruz.

[Anibal şu suretle tenkit edilmiştir: "En son yapacağı işi en evel yaptı. Ondan muvaffak olamadı."

Bu tenkitteki maksat şudur: Muazzam Roma imparatorluğunu imha etmek gibi bir hedef besliyen küçük Kartaca'nın serdarı evelâ Roma imparatorluğunun kalpgâhına taarruz etmiyecek; Roma'ya tâbi olan ve Roma'nın kudret ve satvetini vücude getiren hükümetleri birer, birer mağlup ve ilhak edecek; bu suretle Roma'nın kuveti gittikçe azalarak Kartaca'nın kuveti gittikçe çoğalacak; en nihayet Roma'ya taarruz edecekti. Halbuki Anibal aksini yaptı. Doğrudan doğruya Roma'ya hücum etti. Ve kazandığı o emsalsiz zaferlere rağmen en nihayet Kartaca'nın kuvetleri yıprandı; ve mağlup oldu.]

Siyaset

Dış siyaseti.

1) Yeni düşmanlar peyda etmemek.
2) Rusya ile dost olmak ve Rusya ile mütesanit bir politika takip etmek.
3) Fransa'ya karşı uzakları gören basiretkârane bir siyaset takip etmek. Fransa ile ilânı harpsiz harp yapmak ve ilk fırsatta anlaşmak.
4) İngiltere'ye karşı tedbirli ve muhterizane hareket ederek İngiltere'yi resmen düşman yapmamak.
5) Asya'da muhadenet siyaseti takip etmek.
6) Cihan efkârıumumiyesini bilhassa Amerika'nın sempatisini kazanmağa çalışmak.

İşt ebu suretle Atatürk, en nihayet Yunanistan'ı, harbi yalnız başına idame etmeğe mecbur ve kendisinin bütün kuvetlerini yunanlılara karşı toplamağı mümkün kıldı.

İç siyaset

Milletin ruhunun ve onunla beraber dahilî siyasetin ne kadar mühim olduğunu ilk andan itibaren takdir etti: "Müsellâh cephe sarsılabilir, yarılabilir. Lâkin hiç bir zaman milletin imhasını mucip olmaz. Fakat dahilî cephenin yıkılması milleti esarete sokabilir."

Dahilî durum, mücadele başladığı zaman; son derece endişeyi mucip idi. Atatürk dahildeki isyanları bastırma kiçin harp cephelerinden mühim kuvetler ayırmağı, cepheleri zayıflatmağı, hattâ boşaltmağı ve cephelerde buhran tekevvün etmesini göze aldı. İsyanlarla asla uzlaşmadı. En cezrî suretle hareket etti ve dahilî memlekete hâkim oldu.

Teşkilât

Atatürk'ün *teşkilâtçı* dehası da siyaset ve sevkulceyşe muvari olarak ve onlarla beraber çalıştı. *Kuvayi Milliye* teşkilâtından *Ordu teşkilâtına* geçti. Orduyu tedricen taazzu ve tekemmül ettirdi. *Müteharrik büyü kbirliklerin* modern harplerde bilhassa Anadolu gibi cephelerin geniş olduğu darülharekâtta lüzum ve ehemiyetini takdir ederek müteaddit süvari tümenleri teşkil etti ve bir süvari kütlesi yarattı.

1920 yazın Türk ve yunan kuvetleri arasındaki nisbet 3 : 10 idi. Bir yıl sonra, Eskişehir - Kütahya muharebeleri esnasında kuvet nisbeti 6 : 10 idi. Bir yıl sonra 9 : 10 nisbeti ile yunan ordusu imha edildi.

***

Atatürk, İstiklâl harbi *hayat memat mücadelesi* olduğu için total harp *"Topyekûn harp"* olması icap ettiğini atkdir etmiş, milletin meknuz ve gayri meknuz bütün kudret ve kuvetinden mukavemet için, zafer içi nistifade etmesini bilmiştir. Onun fikri olan şu fikir; bugünkü total harp mefhumunun — daha güzeli mümkün olmayan — ifadesidir:

"Harp ve muharebe iki ordunun mücadelesi d eğildir. Bütün varlıklariyle iki milletin mücadelesi, boy ölçüşmesidir. Cephedik ordu gibi bütün millet de hissen, fikren, fiilen vatan müdafaasına hizmet ve iştirâk etmelidir. Cephei harpten bin kilometre uzakta, köyünde, tarlasındaki her Türkün de, cephedeki muharip gibi muayyen vazifesi vardır. Bütün millet maddî, manevî varlığını vatanın müdafaasına hasr ve vakfetmelidir."

***

Yunanlılara karşı harekâta gelince gayet sade ve tabiî olan şu *fikri - müdir* hâkim oldu:

Kuvet muvazenesi hasıl oluncaya kadar oyalama harbi ve müdafaa; ondan sonra Anadolu içindeki düşmanı, muvasala hatlarından ayırarak imha etmek maksadiyle katî taarruz.

Atatürk; İstiklâl Harbinin, esas itibariyle, bir defutard harbi olduğunu; defutard harbinin ilkin oyalama harbi olması zarurî olduğunu; oyalama harbinden, bir gün, katî müdafaaya geçmek lâzım geleceğini; zamanın düşman için değil Türkler için çalışacağını; yunanlılar harbin evç (gayeiirtifa) noktasına gelinceye kadar dayanmak icap eylediğini; yunanlılar Anadolu'nun ne kadar içerisine dalarlarsa *gayeiirtifa* noktasının o kadar çabuk geleceğini takdir etti.

Bu *fikrimüdir* âzim ve metanetle tatbik ve icra edildi. Bu plânın tahakkuk ettirilmesi gerek Devlet Reisinden, gerek Başkomutandan beşerî tahammülün üstünde bir nefis hâkimiyeti, sinir kuveti isterdi.

Atatürk'ün: *"Yunan ordusu Anadolu'nun harimi ismetinde boğulacaktır."* sözü bu harekât plânının ve nihaî imha fikrinin sembolik ifadesidir. *Bu söz; kehanet değil, hesaptır; uzağı görüştür.*

İlk manevralardan birinde

7 inci Ordu Kumandanı

Kocatepe'de

Sakaryaya doğru

Sevkulceyşî oyalama harbi İzmir'den Ankara kapılarına kadar — kuş uçuşu takriben 500 kilometre — sürdü ve taarruz ve müdafaa ile meczedildi ise de *asıl müdafaa* Sakarya'da yapıldı.

Yunanlıların (1921) senesi temmuzunda 120.000 kişilik ordu (10 tümen) ile yaptıkları taarruz (4. üncü taarruzu) [Birinci yunan taarruzu: İzmir mıntakasından Uşak ve Bursa'ya taarruz (Haziran/1920). İkinci yunan taarruzu: birinci İnönü (II. kânun 1921). Üçüncü yunan taarruzu: İkinci İnönü (23/ mart/1921)] (Kütahya mıntakasındaki Türk asıl kuvetlerine karşı katî netice istihsal etmeği istihdaf ediyordu. (Dumlupınar) ve (Uşak)daki 6 tümen, kuvetli sağ kanatla; (Afyon)a ilerliyecekler, ondan sonra şimale çarhedeceklerdi. Bursa'daki 4 tümenden ikisi Kütahya - Eskişehir boşluğuna ilerliyerek katî muharebeye iştirâk edecek ve çemberi şimalden kapatacak idi. Diğer iki tümen (İnönü)ndeki Türk kuvetlerine taarruzla onları tesbit edecekti.

Muharebe 11/temmuzda başladı. İsmet Paşa, esas grubu *çifte kuşatma*dan kurtarmak için, 15/temmuzda muharebeyi katederek ricate karar verdi. Müteakip günlerde ordu Eskişehir şimal ve cenubunda toplanmıştı. Düşman Seyitgazi mıntakasına hâkim olmuş, Türk ordusunun Ankara'ya doğru olan muvasala hattını tehdit ediyordu. Ordu şimale atılmak tehlikesine maruz idi. Nisbetsiz şartlar altında gayri müsavi bir muharebeye devam etmek Türk ordusunun imhasiyle neticelenebilirdi. Tekrar manevra hürriyetini kazanmak için düşmandan arayı açmaktan başka çare yoktu. Atatürk 18/ temmuzda ordunun (Sakarya) gerisine çekilmesini emretti.

Bu manevraya (sevkulceyşî ihtiyarî ricat) denir. Bunu yapabilmek için çok büyük *manevî cesaret* lâzımdır. Tarihte *geri manevrayı* emir ve muvaffakiyetle tatbik eden serdarlar *imha meydan muharebesi* yapan serdarlardan daha nadirdir.

[Almanlar, 1914 eylülünde (Marn) meydan muharebesinde kendi sağ cenahlarına baskın suretiyle, fransız ordusu tarafından taarruz edilmesi, müteakiben tekmil fransız ordusunun mukabil taarruza geçmesi üzerine, insiyativi kaybetmişlerdi. Katî bir zafer kazanmak imkânı kalmamıştı. Manevra hürriyetini tekrar elde etmek, yeni bir harekât plânına göre açık sahrada tekrar taarruza geçebilmek için düşmandan arayı açmak, vasi mikyasta bir ricat hareketi yapmak icap ediyordu. Fakat hissiyat ve siyaset bu suretle harekete mâni oldu. Haftalardanberi kan bahasına kazandıkları toprakları muhafazada israr ettiler; ellerine geçen bütün takviye kuvetlerini bunun için sarfettiler. Cephe denize kadar uzandı ve mevzi harbi haline girdi. Almanlar fransız topraklarını muhafaza eylediler, fakat neticede manevra hürriyetini kaybettiler ve bu hürriyetle beraber harbi de kaybettiler.]

Sakarya Muharebesi

Yunanlılar 14/ağustosta katî netice kazanmak azmiyle bütün kuvetlerini sarfederek beşinci ve son taarruz için ilerlemeğe başladılar. Düşman, kuvetlerinin çoğiyle, cenuptan kuşatma yapıyordu.

23/ağustosta yunanlılar Sakarya mevziinin önüne geldiler ve taarruza başladılar. Sakarya muharebesi başlarken yunan ordusu Türk ordusunun iki misli kuvetinde idi. Düşman çok üstün olduğundan Atatürk; Büyük harbin başında hüküm süren *tek hattı anudane müdafaa etmek* fikrine bağlanmıyarak müdafaanın elâstikî surette yapılmasına karar verdi. Bu hareket tarzı sayesinde yunanlıların kuşatması müessir olmadı ve 23/ağustostan 13/eylüle kadar 22 gün devam eden muharebe zarfında Türkler azamî 20 kilometre geri çekildiler. [Muharebe başladığı zamanki ilk hat ile muharebenin sonuncu günü son hat arasındaki mesafeler yani geri çekilme dereceleri sağ kanatta 7,5 kilometre; merkezde 15 kilometre; sol kanatta 20 kilometre idi.]

Bu; yeni bir müdafaa sistemi idi ki buna *sevkulceyşce muannidane; tabiyece elâstikî müdafaa* diyebiliriz.

Atatürk bunu *sathı müdafaa* tabiriyle ifade etti. *Sathı müdafaa* fikri yeni müdafaa tanzimatına esas olmuştur. Artık *müdafaa hatları* yoktur. *Müdafaa sa-*

(Lütfen sayfayı çeviriniz)

Manevralarda

Manevralarda

haları vardır. Majino ve Ziegfried hatları 20 : 30 kilometre derinliğinde (kalınlığında) inşa edilmişlerdir.

Yunan ordusu Sakarya muharebesinde çok kan zayi etti ve harbin gayeiirtifa noktasını Sakarya muharebesi esnasında (muharebenin 8. günü) geçti. Muharebenin 8. gününden itibaren düşmanın taarruz kudreti erimeğe başladı. 12/eylülde Türk mukabil taarruzu ile ricat etmeğe başladı [(Ankara) dan 50 kilometre mesafede]. Yunanlılar (Eskişehir - Afyon) demir yolunun hemen şarkındaki başlangıç mevzilerine kadar çekilmeğe mecbur oldular.

19/eylül/1921 de Büyük Millet Meclisi; Mustafa Kemal'e Gazi unvanını ve yeni Türk Devletinin Müşür rütbesini tevcih etti.

* * *

Sakarya meydan muharebesi yunanlılara karşı katî netice hasıl etmedi. Fakat katî neticeyi hazırladı. Kuvetler arasında muvazene hasıl oldu ve yunan ordusunun taarruz kudreti katî surette kırıldı. Yalnız *Müdafaai mutlaka* ise hiç bir zaman hedeflerine isal edemezdi.

Sakarya muharebesi *defutard zaferi*dir. Dâhi Başkomutandan ise yalnız *defutard zaferi* değil *taarruz zarefi, katî zafer* beklenir. Fakat (Sakarya) galibi, yalnız (taarruz etmiş olmak) için taarruz etmek istemedi ve çok kıymetli olan âletini (âdi bir zafer) kazanmak için kullanmadı.

Onun gayesi müstevli orduyu imha edecek olan katî meydan muharebesi idi. Bunun için kuvetli olmalıydı. Aksi halde Türk ordusu tahkim edilmiş düşman mevzileri önünde muvaffakiyetsizliğe uğrayabilirdi. Atatürk'ün nazarında yarım hazırlık ve yarım tedbir ile yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten daha fenadır.

Ordusunun kuvetini iyi tartan Başkomutan Atatürk katî taarruz zamanının henüz gelmediğini takdir ederek taarruz etmedi. Lâkin Devlet Reisi Atatürk, fransızlarla yazdanberi cereyan eden müzakereleri intac etmek için (Sakarya) zaferinin intibaından istifade etti.

20/I. teşrin/921 de Fransa ile (Ankara muahedesi) imzalandı. Fransızlar Adana ve Gazi Antep havalisini tahliye ettiler. Fransa Ankara Büyük Millet Meclisi Hükümetini tanımış oluyordu. Bu, âdeta münferit bir sulh idi. Ankara muahedesiyle ikinci bir hudutta — şark hududundan sonra cenup hududunda — dahi Misakı Millî *(harp hedefleri)* istihsal edilmişti.

Bu itilâfın askerî neticeleri cenup cephesinin tasfiyesi ve bir çok silâh ve malzeme alınması oldu.

Afyon taarruzu 922

Bütün dahilî buhranlar bertaraf edilmiş, diğer cepheler kâmilen likide edilmiş; bütün kuvetleri yunanlılara karşı toplayacak bir durum hasıl olmuş ve

Manevralarda

Kolağası Mustafa Kemal

adetçe olan zâaf telâfi edilerek kuvetler takriba müsavi hale gelmişti. *Sakarya*'danberi geçen bir senelik zamandan nihaî muharebeyi hazırlamak için istifade edilmişti.

Başkomutan Atatürk taarruz hazırlıkları için zamana muhtaç olduğu müddetçe; Devlet Reisi Atatürk diplomatik faaliyetine devam etti. Askerî hazırlıklar biter bitmez müşkülât düğümünü kılınçla kesti ve tasmim edilen taarruz 26/ağustosta başladı.

* * *

Yunan cephesi Ege denizinden Marmara denizine kadar 500 : 600 kilometrelik bir kavis teşkil ediyor ve Afyon mevzii bu kavsin üzerinde bir burç (bastion) gibi ileri çıkıyordu. Yunan ordusunun 2/3 ü Eskişehir - Afyon mıntakasında fakat karargâhı umumî İzmir'de idi.

Ağustos bidayetinde; Türk kuvetlerinin yarısı birinci hatta bulunuyor; diğer yarısı ve süvari kolordusu müteaddit günlük yürüyüş mesafesi geride, Akşehir mıntakasında istirahat ve talim ediyordu.

Taarruz plânı: Eskişehir - Afyon mıntakasındaki yunan kuveti asliyesine Afyon garbinden — cenuptan şimal istikametinde — taarruz etmek ve İzmir ile muvasalasını kesmek idi. Yarma yeri Afyon garbindeki 25 kilometrelik kısım idi. Cephenin yarım günlük yürüyüş mesafesi gerisinden demiryolu geçiyordu. Taarruz, demiryoluna kadar ilerlerse yunan ordusunun 2/3 ünün ricat ve muvasala hattı kesilmiş olacaktı. Daha arkada Murat dağı vardı. Muvaffakiyet için şart yunan ihtiyatlarının bağlanması veyahut dağıtılması idi. Bunun için 1. yunan kolordusunun şimal kanadına da taarruz edilmeli idi.

2. ordu (4 tümen + 1 süvari tümeni) sıklet merkezi sağda olarak şarktan garbe doğru.

1. ordu (11 piyade tümeni) Afyon garbindeki yarma bölgesine cenuptan şimale doğru taarruz edecek.

Süvari kolordusu demiryolunu kesecek, düşmanın yanına ve sonra arkasına taarruz edecekti.

İkinci derecedeki cephelerde yalnız 3 tümen ve 1 süvari tümeni bırakıldı ki bunlar sasen daha kuvetli olan 5 yunan tümenini tutacak idi.

Bu suretle Afyon garbindeki katî netice yerinde ordunun 2/3 ü toplanacaktı. Taarruz niyeti itina ile örtüldü.

Yığınak 20 : 25 ağustos zarfında münhasıran gece yürüyüşleriyle ve düşmana sezdirilmeksizin yapıldı.

25/26 ağustos gecesi 1. Ordu kıtaatı tel örgüsiyle mücehhez olan yunan mevzilerinin yanına kadar sokuldu. 26/ağustos saat beş buçukta topçu ateş açtı Yarma muvaffak oldu. Ele geçirilen yerler; anudane muharebelerle elde tutuldu.

Süvari kolordusu geceleyin boşluktan içeri daldı Demiryolunun cenubundaki ovada açıldı. Saat 12.00 de demiryolunu kesti. Akşam üzeri bütün kolordu, üç tarafa karşı muharebe etmekte olduğu halde, demiryolunun üzerinde yani düşmanın gerisinde bulunuyordu. Süvari kolordusu Komutanı General Fahrettin; (Kan) muharebesinde Romalılara arkadan hücum eden Kartaca süvarisinin komutanı (Astrubal)i tanzir ediyordu.

Plânın büyüklüğü

Taarruz plânının büyüklüğü şuradadır:

1) Umum kuvet, düşmanın Anadolu'daki umum kuvetine takriba müsavi idi. Sayıca, vasıtaca bir üstünlük yoktu. [Harp tarihindeki büyük imha muharebelerinin çoğu sayıca ve vasıtaca üstün ordular tarafından kazanılmıştır.]
2) Umum kuvet takriben müsavi olduğu halde (Afyon) garbindeki yarma yerinde düşmana karşı 4 : 5 misli üstünlük temin edilmiştir. Bu; sıklet merkezi fikrinin en cezrî ve azamî tatbikidir.
3) Yarma istikameti sevkulceyşce en tesirli yani düşman için en tehlikeli ve can alıcı bir istikamet idi.
4) Yarma istikameti Türkler için de tehlikeli idi. Zira 1. ordu arkasını memleketin dağlık ve muvasalasız mıntaaksına vermişti. Büyük zafer için büyük tehlike göze alınmıştır.
5) Plân; büyük cüretle basiretin imtizaç nümunesidir.
6) Düşman, tahkim edilmiş bir cephede idi. Bu cephe yarılmış ve düşman ordusunun manevra yapmasına imkân bırakılmadan bir kaç gün içinde imha edilmiştir. Taarruz plânı öyle idi ki düşman ne suretle hareket ederse etsin mağlup ve imha edilmesi mukadder idi.
7) Taarruz hazırlıkları gayet iyi örtülmüş ve baskın suretinde yapılmıştır.
8) Süvari kolordusu taarruz başlamadan evel düşmanın yan ve gerisine tevcih edilerek katî neticenin istihsali için en doğru ve en müessir surette kullanılmıştır.

27/ağustosta topçunun yeniden gruplanmasından sonra taarruz, düşmanın gerideki mevzilerine karşı devam etti. Bugün öğleden sonra düşman mevzileri terkederek şimale doğru çekilmeğe başladı. Müteakip günlerde yapılan önleyici takip ve şiddetli taarruzlar neticesinde düşmanın büyük kısmı 30/ağustos/922 de *Dumlupınar*'da dört taraftan sarılarak imha edildi.

Zafer...

Meydan muharebesi 26/ağustos fecir zamanı *Afyon*'da başlamış 30/ağustos grup zamanı *Dumlupınar*da bitmiştir.

9/eylülde Türk ordusu İzmir'e girdi. Kılıncın zaferi Trakya'nın da iadesini temin etti.

Sahnede yalnız İngiltere kalmıştı. Fakat o da yalnız başına harbi idame edemedi. Yeni müzakereler oldu: 24/temmuz/923 de (Lozan) da sulh yapıldı. Atatürk talî meselelerde müsaadekâr olmuştu: Boğazlarda (gayri askerilik)i kabul etti. (Musul) için israr etmiyerek onu Cemiyeti Akvama bıraktı. Fakat esasta tam bir zafer kazanılmıştı: *Kanlı mücadelelerle kazanılan millî hudutlar içinde tamamen müstakil bir Türk devleti kuruldu. İsmet İnönü Büyük Millet Meclisi'nde bu devlete (Türkiye) adını koydu.*

Türk İstiklâl harbi eşsizdir

Gizli ve açık bu kadar çok düşmana karşı; bu kadar müşkülât içinde; bu kadar noksan vesait ile yapılmış ve parlak bir zafer ile neticelendirilmiş bu derece muğlak ve çetin bir *mücadele*'nin tarihte naziri yoktur. Bütün İstiklâl harpleri içinde *(Türk İstiklâl harbi)* hakikaten eşsizdir; askerliğin şaheseri, siyasetin şaheseri ve ihtilâlcılığın şaheseridir.

* * *

İstiklâl harbinden sonra Atatürk, kazanılanı korumak ve hayat mücadelesinde daima muvaffak olmak için her şeyden evel keskin bir kılınç yani kuvetli bir orduya malik olmak lüzumunu takdir etmiş ve bu (keskin kılınç)ı yaratmak vazifesini İstiklâl harbindeki kıymetli müşaviri ve yardımcısı *Mareşal*'a tevdi etmiştir.Bu kılıcı kullanmağa ihtiyaç olmaksızın yalnız O'nun mevcudiyeti sayesinde, Türkiye haricî siyaseti son seneler zarfında müteaddit muvaffakiyetler ihraz etti: Boğazlar'da ve Trakya serhaddinde gayriaskerîlikilga ve tam hâkimiyet istirdat edildi; *Hatay* anavatana iltihak etti. Ve bu kuvetli ordu Türkiye Cümhuriyetinin nüfuz ve şerefinin itilâsına hâdim oldu.

Anafartalar Grup Kumandanı

Çanakkale cephesinde

Harp sanatının bütün tecellileri O'nda toplanmıştır

Atatürk'ün askerî hayatı, sevk ve idare sanatının bütün tarz ve şekillerini [*Çete harbi, ihtilâl harbi muntazam harp: oyalama harbi, ihtiyarî ricat, mecburî ricat, geniş cepheleri zayıf kuvetlerle müdafaa. Muannidane müdafaa. Tesadüf muharebesinde taarruz. Baskın tarzında taarruz. Plân dairesinde taarruz. İmha meydan muharebesi. Takip.*] ihtiva eder.

Harp sanatının bütün tecellileri mozayik bir çelenk halinde, O'nun asîl başını çevreliyor.

III - Askerî vasıflar

Gayri kabil gözüken bu vazifeleri başarmak için Atatürk'de ne gibi seciye ve fikir vasıfları vardı?

1) **Askerî dehâ.**
2) **Yüksek fikir terbiyesi.**
3) **Karakter. Azim ve çetin irade.**
4) **Realist olmak. Hesap.**
5) **(Kül)ü kavramak (teferruat)ı sevmek.**
6) **Cüret ve basiret.**
7) **Mesuliyet sevgisi. Hareket istiklâli.**
8) **Adam tanımak.**
9) **Çalışkanlık.**

Bu seciye ve fikir vasıflarını teşrih edelim:

1) Askerî dehâ. Atatürk şüphesiz *D â h i* idi. O'nun yaptığı işler, dehâsız yapılamaz.

Dehâ fıtridir. *Serdar*'ı vasıflandıran, temyiz eden fikir kabiliyetleri fıtridir. *Serdar*'lar nasp ve tayin edilmezler. Onlar serdar fıtrat ve kabiliyeti ile doğarlar ve kendilerini nasbettirirler. Lâkin *dehâ* denilen ilâhî şule büyük işler yapacak büyük bir ateş olmak için fikir terbiyesine muhtaçtır. *Serdar, tabiat tarafından başlanan, sây ve terbiye ile ilerletilen ve tecrübe ile tetviç ve ikmal edilen muhteşem bir âbidedir.*

2) Fikir terbiyesi. Atatürk'ün fikir trbiyesi yüksek idi. Çok iyi bir Erkânıharp idi ve mütemadiyen çalışarak fikir terbiyesini aleddevam inkişaf ettirdi.

3) Kuvetli karakter. Yüksek irade ve enerji. Dehâ ve fikir terbiyesi ile beraber kuvetli karaktere, yüksek irade ve enerjiye malikti. Hiç bir ilham ve hiç bir hesap, her ikisi ne kadar kıymetli olursa olsun, *karar* yapmazlar. *Karar*'ın kuvet kaynağı kendi kudretine itminanda; kendine imandadır. *Karar*'ı icra etmek için de azim ve irade lâzımdır.

ŞARNHORET: *"Zaferlerin kazanılmasında komutanların iktidar ve meziyetinden ziyade seciye kuvetlerinin hissei iştirâki vardır." demiştir.*

NAPOLYON : *"Büyük bir serdarda (fikir) yani zekâ ve kabiliyet ile (seciye) yani çesaret ve âzim mütevazin olmalıdır. Eğer cesaret daha fazla olursa serdar, hatâ yapar. Seciye zayıf olursa plânları icra etmeğe cesaret edemez." demiştir.*

KLAVZEVİÇ : *"Ne zekâ; ne seciye biri diğerine takdim edilmemelidir. En iyi ve en ziyade şayanı arzu olan; seciye vasıflariyle fikir vasıflarının ahenktar imtizacıdır." demiştir.*

MOLTEKE : *"Harpte seciye vasıfları, fikir vasıflarından daha ziyade ağır basar." demiştir*

ZEKT : *"(Yapan) adam için seciye, fikir zekâdan evel gelir. Yapan, yaratan kuvet, iradedir. İradesiz zekâ kıymetsizdir. Fakat zekâsız, irade de tehlikelidir. Seciye ve fikir omuz omuza, biribirine mütekabilen yardım ve müzaharet etmelidir." demiştir.*

ŞİLİFEN : *"Merkezi siklet ve hakkı takaddüm (fikir)dedir. Âdi bir zafer değil, büyük bir zafer kazanmak için; (vasat) değil; (vasatın üstünde) de değil; en yüksek (fikir)*

Manevralarda

lâzımdır. Fakat zekânın tasavvur ettiği büyük ve cüretkârane kararlar ancak serdarın seciyesi, fikir ve zekâsının irtifaında ise, verilebilir. Hedef ne kadar büyük ise cüret o kadar ziyade olmalı ve plânı tahakkuk ettirmek için lâzım olan seciye kuveti de o kadar yüksek olmalıdır." demiştir.

Bu sözlerin hepsi doğrudur. Fakat en doğrusu şudur:

Yüksek zekânın emrinde yüksek enerji.

İşte (Atatürk) böyle idi.

Atatürk'ün yüksek zekâsı en güzel şeyleri düşünmek ve Onun çetin iradesi en uzak hedeflere ulaşmak imkânını verdiler.

4) Realist olmak.

Atatürk harikulâde realist (hakikatbin) idi. Daima *hakikat*'ı gördü. Vekayii daima hakikat ölçüsiyle ölçtü; hakikî nisabında gördü. Müşkülleri ve mânileri hiç bir zaman istihfaf etmedi. Kuvet ve muakvemet hesabını daima iyi yaptı. Atatürk *sert bir muharip* olduğu kadar *ince bir muhasip* idi. Mukavemetler bir hamlede hedefe varılmıyacak kadar kuvetli göründükleri vakit beklemeği ve susmağı ve yolunu merhalelere taksim etmesini bilirdi. Bu merhalelerden her biri onu nihaî hedefe yaklaştırırdı.

Atatürk'ün düşüncelerinde ve muhakemelerinde hisse teb'iyet, hayal, hulya, maneviyata iman, yıldıza, talihe, tesadüfe güvenmek yoktur. Bütün düşüncelerinde, hesaplarında maddî, hakikî idi. O, bu dünyanın her şeyden evel bir *maddiyat âlemi* olduğunu bilir ve mümkün ile gayri mümkünün hududunu çok iyi takdir ederdi.

Napolyon'un *gayrimümküne* tahammülü yoktu. Zafere imanı ifrat derecesinde idi. Mesleğinin başında ikbalinin sebeplerinden olan bu fartı iman; sonunda, felâketine sebep oldu.

Napolyon için *şiir ve hayal* ile *riyaziye*'yi mezcetmiş derler. Fakat Napolyon'da hayal ve ihtiras hesaba ve realiteye ekseriya galebe çalmıştı. *Atatürk'te ise realite ve hesap, hayale ve hissiyata daima hâkim* olmuştur.

Atatürk'ün hiç bir muvaffakiyeti, müteakip teşebbüsünde talihe güvenmesine saik olmamış; kendi nefsine itimadı, meçhule sıçramak için vesile olmamıştır. Atatürk doksan dokuz muvaffakiyet kazandıktan sonra yüzüncü işe başlıyacağı zaman, basireti zerre kadar elden bırakmaz; sanki ilk defa bir işe teşebbüs ediyormuş gibi, mazisiz, mefahirsiz, tarihsiz bir basit fani imiş gibi hesapla, ince düşünüşle hareket ederdi Bu kadar ince düşünen, bu kadar hesapla hareket eden bir adamın muvaffak olmamasına imkân yoktur.

Atatürk'ün maddî ve realist düşünüşü kendisinin en kuvetli tarafıdır. İstiklâl harbinde; O; Büyük harbin başında (Sarıkamış)da bir haftada sarf ve imha

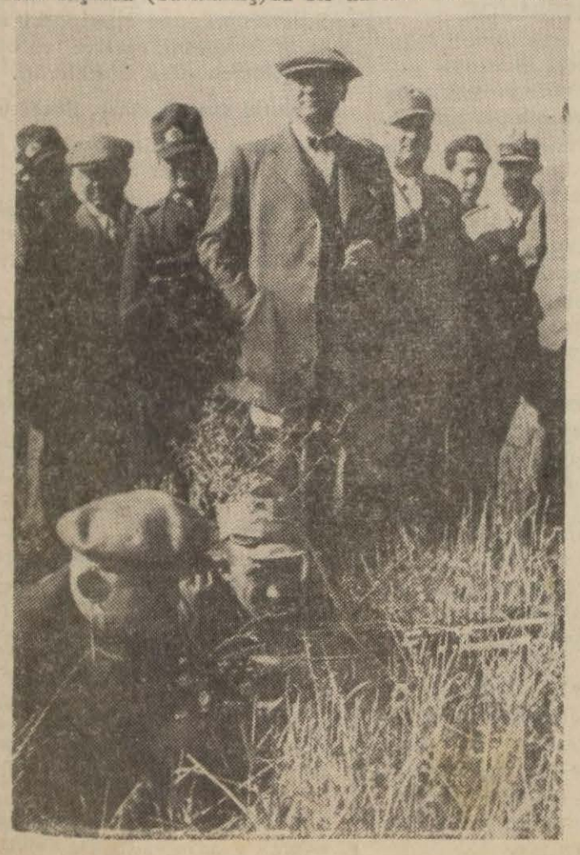

Manevralarda

Manevralarda

edilen bir ordudan çok zayıf bir kuvetle üç sene harp yaptı. Ve bu kuvet, o ordu kuvetine baliğ olduğu zaman düşmanı imha etti.

Kül'ü kavramak *teferruat*'ı sevmek

Atatürk'ün nazarı daima *heyetiumumiye*'ye müteveccih olmuş *münferit şeyler*'i de daima *kül* çerçevesi içinde mütalea etmiştir. Her münferit durumu, teferruatına kadar, kavramakta ve düşünmekte sıhat ve esaslılık ile beraber daima *kül* çerçevesine hâkim bir nazar ile bakardı.

Cüret ve basiret.

Basiretkârlığı, ince hesap ve ince düşünüşü; icap ettiği zaman şimşek süratiyle ve son derece cüretle hareket etmekten onu alıkoymamıştır.

Öyle durumlar vardır ki en yüksek cüret, en büyük hikmettir. Atatürk'ün *cüretleri* bu nevidendir.

Mesuliyet sevgisi. İstiklâli hareket.

Atatürk aşkımesuliyet, istiklâli hareket ve inisyativ hassalarına pek ziyade malikti. O'nun *İstiklâl hareketleri* daima fikir disiplini dairesinde, ölçülü, şuûrlu ve musip olmuştur. Harp tarihinde istiklâlihareketin en güzel örnekleri de umumî durum icabına ve umumî vazife çerçevesine uygun olanlardır ki Atatürk'ün hareketleri de bu cümledendir.

Adam tanımak.

Atatürk adam tanımak, seçmek hassasına fevkalâde malik idi. O, zekâ ve iktidarı daima sevmiş, takdir etmiş ve kıymetli adamlardan istifade etmiştir.

Karargâhta zeki ve muktedir adamlar, kendi tabirince *ruh ve fikir kuveti* teşkil ederler.

[*Napolyon, kendisini bütün dünyaya üstün görmekle beraber zekâ ve iktidardan korkardı. Erkânıharbiye Reisi olarak Mareşal (Bertiye) yi intihap etmesi buna birinci delildir. Bertiye, çok çalışır, bütün teferruatı bilirdi. Fakat büyük fikirleri ihata edemezdi. Napolyon'un elinde bir makineden, bir âletten başka bir şey değildi. Napolyon (Sainte - Hélène) de (Bertiye) hakkında (fikren mahdut bir zavallıdır) demiştir. Napolyon kendisini lâyuhti addederdi. Kazandığı zaferler, bu kanaatine hak verdiklerinden itiraza tahammül edemezdi. Napolyon'un generalleri arasında doğruyu söylemek cesaretine malik yegâne şahsiyet olan Mareşal Lan ölürken demiştir ki : " Sana doğruyu söyliyecek tek dostun vardı o da ölüyor ,,. Napolyon, madûn komutanların kendiliklerinden müstakilen hareket kudretinde olmalarına kıymet vermezdi. Onun kolordu komutanları cesur ve muktedir tabiyeci idiler. Fakat sevkulceyş sahasında müstakilen düşünmeğe ve müstakilen harekete muktedir değil idiler. Napolyon; kendi emirlerine körü körüne muti, çalışkan ve orta insanları tercih eylediğini daima söylerdi. O; Atatürk'ün bahsettiği* ruh ve fikir kuveti'*ni takdir etmedi*]

Askerî dehası

M. Şevki YAZMAN

Atatürk dehâsını evelâ harp sahnesinde ispat ederek yükselmiş ve kendisini milletine ve cihana evelâ bu yoldan tanıtmıştır. Bu itibarla da onu her şeyden evel asker ve kumandan olarak tanımak, kumandanlıktaki büyük dehâsını anlamak ve dünyaya anlatmak gerekir.

Büyük bir kumandan için birçok meziyetler, hasletler ve şartlar ileri sürülebilir. Fakat bunları hülâsa etmek istersek şu iki kelimenin içine sığdırabiliriz. görmek ve yapmak.

Büyük kumandan evelâ görür. Düşmanını, getireceği kuveti, vuracağı istikameti, kendisinin bu darbe önüne yığacağı kuvetin hakikî kıymetini, çarpışma sonunda elde edeceği neticeyi çok evelden görür ve hesaplar. Maamafih bu görme hassası işin yalnız nazarî tarafıdır. Tarihte ve yaşadığımız anlarda nice kumandanlar sayılabilir ki bütün bu nazarî hesapları çok güzel yapabildiği halde onu tatbikat sahasına çıkaramamıştır. Veya çok fena şekilde çıkarmıştır. Büyük kumandan o kimsedir ki; doğru bir nazarî hesaptan sonra çıkan neticeleri yılmadan, korkmadan, mesuliyetten çekinmeden tatbik eder ve bu sayede de zaferi her an kendi avuçları içinde tutar. Atatürk; bu iki hassaya, büyük kumandanların vasfı olan görüşe ve yapma hassalarına tarihin tanıdığı birçok büyük kumandanların üstünde olarak sahipti ve onun için de eline aldığı, idare ettiği hiç bir harp hareketi yoktur ki orada zaferi karşısındaki almış bulunsun. Onun büyük hasletlerini bütün eserlerinde, muharebelerinde görebiliriz. Bilhassa "Çanakkale" ve "İstiklâl savaşı" onun değil yalnız türk tarihinde, bizzat cihan tarihinde de değişikliklere sebep olan iki şâheseridir ki asırlarca müddet büyük kumandanlıktaki dehâ nümunesi olarak gösterilebilir:

Daha Çanakkale harbi başlamadan ve ingilizler buraya taarruz etmeden evel henüz tecrübesiz, genç bir fırka kumandanı olarak buraya gelen Yarbay Mustafa Kemal ingiliz başkumandanlığının Çanakkale boğazını karadan nasıl zorlıyacağını gayet doğru olarak görmüştü. Onun fikrince bu mıntakaya çok kuvet tahsis edemiyecek olan ingilizler doğrudan doğruya yarımadanın boğaza yakın en dar noktasına vuracaklardı. Müstakil olarak Gelibolu yarımadası üzerinde müdafaa vazifesi aldığı zaman henüz yeni teşekkül etmiş fırkasını da tam bu düşünceye göre yerleştirmişti.

Aradan birkaç ay geçip tehlike büyüyünce Çanakkale'ye bir alman generali ve Osmanlı müşiri tayin ettiler. Bu müteaddit lâkaplı, Mustafa Kemal'in iki misli yaşına ve tecrübesine sahip zat Mustafa Kemal'in ve dolayısiyle ileride tahakkuk eden harp harekâtının tamamen aksine düşündü. O derecede ki; o vakitki Osmanlı ordusunun eskiye nazaran bu mıntakaya tahsis ettiği beş altı mislî fazla kuvete rağmen aslî harekât mın

Şam'da arkadaşlariyle

takasına yığılan kuvetler Mustafa Kemal'in tek fırkasiyle yarımadayı müdafa için tertibat aldığı zamankinden daha kuvetli olamadı. Tecrübeli, yetmişe yaklaşmış alman generali, 34 yaşında Mustafa Kemal'in görüşüne sahip olamamıştı. İşte Atatürk'ün büyük kumandanlık vasfı buradan başlar.

Çanakkale'ye düşman saldırdığı gün Atatürk'ün fırkası ihtiyatta bulunuyordu. Bu vaziyete göre fırkasının başında oturup emir beklemesi lâzımdı. Normal bir kumandan için vazife bu idi. Fakat sabahın alaca karanlığında top seslerini duyar duymaz kendinin üstündeki kumandanın (ordu kumandanının) düşmüş bulunduğu hatadan dolayı duyduğu endişenin tahakkuk etmek üzere olduğunu anlamakta gecikmedi. Ordu kumandanı düşmanın aslâ taaruz etmiyeceği Saros mıntakasına doğru yönelirken o da fırkasının başında Arıburnu istikametini dinlemeğe, gözetlemeğe devam etti. Ordu kumandanı yerini bırakıp gittikten ve can alacak noktada yalnız bir tabur kaldıktan sonra ise başka bir emir beklemeden bütün mesuliyeti üzerine aldı ve fırkasını o günkü muharebenin dönüm noktasını teşkil edecek olan Arıburnuna sevketti. Büyük kumandanın ikinci vasfını teşkil eden "yapmak hassası" da budur.

Hiç bir mübalâgaya sapmadan iddia edilebilir ki Mustafa Kemal, bu küçük rütbeli, küçük yaşlı büyük kumandan orada bulunmamış olsaydı daha bu birinci gün ingilizler Çanakkale boğazına inmiş, büyük harp ve dolayısiyle bütün dünya tarihinde bir rol oynamış bulunan Çanakkale seferi de sona ermiş bulunurdu.

Bu "görmek" ve karar verdiğini "yapmak" hasletleri Atatürk için her an ve devamlı bir vasıftır. Çanakkale muharebeleri ilerleyip düşman daha büyük gayretler sarfına ve daha büyük kuvetler getirmeğe mecbur kalınca bunu gören ve ordu kumandanlığına haber veren gene o oldu. Sağ yanındaki Anafartalar mıntakasında kuvet bulunmamasından gene o şikâyet etti. Birinci safha harekâttan olsun ders almamış bulunan alman generali ve osmanlı müşiri bu son safhada da yanılıyor, kuvetlerini hep başka yerlerde bulunduruyordu. Son dakikaya kadar Mustafa Kemal'in tavsiyelerini gene nazarıitibara almadı. 1915 temmuzunun nihayetlerine doğru düşman Anafartalara çıktığı zaman önünde gene iki jandarma taburu ile bir istihkâm bölüğünden başka bir şey bulamadı. Diğer sahalardaki boş türk fırkalarının buraya getirilmesi için günler icap ediyordu. Bir taraftan bu işe tevessül edilirken diğer taraftan da bu bâdireyi önliyecek kumandan aranıyordu. Nihayet alman generali ve osmanlı müşiri bu sefer olsun yanılmadı ve Mustafa Kemali bu işin başına getirdi. O da evelce "görmüş" bulunduğu şeyi bir hamlede "yaptı". Düşmanı evelâ durdurdu: sonra da geriye sürdü. Gemilerinin müessir himayesinden beriye ayak attırmadı.

Bütün İstiklâl savaşı Atatürk'ün büyük kumandanlık meziyetlerinin birer aynasından ibarettir. Baştan başa "önceden görüş" ve "korkmadan yapış" destanlariyle doludur. Bizzat kendisi diyor ki: "Ben bu işe başladığım zaman en âkil ve mütefekkir yaşıyan bir takım zevat bana sordular: parmız var mıdır? Silâhımız var mıdır? Yoktur dedim. O halde ne yapacaksın dediler. Para olacak, ordu olacak ve bu millet istiklâlini kurtaracaktır dedim.... ilh.". Bu mütefekkir geçinen zevatın yanlış düşünmüş bulundukları teeyyüt etti ve Mustafa Kemal yokluk içerisinde türk ordusunu kurdu.

Kuvetler zayıftı, düşman mütemadiyen ilerliyordu. Tutulan her hat düşüyor, direnilen her mevzi düşman tarafından alınıyordu. Fakat onun hesabı şaşmıyacaktı. O; bütün bu fena şeraite rağmen galip geleceğine emindi. Bu geçici vaziyetler karşısında şu formülü ileri sürdü: "Hattımüdafaa yoktur, sathımüdafaa vardır ve bu satıh bütün vatanın yüzüdür."

Anadolu savaşı başından nihayetine kadar düşman kuvetlerinin malzeme ve insanca bize üstünlüğü altında geçer: iki İnönü, Kütahya, Sakarya ve nihayet büyük taarruzda vaziyet hep böyledir. Buna rağmen, bu harplerin ilk dördünde düşmanı durdurmaklığımız ve beşincisinde ise bütün üstünlüğüne rağmen düşmanın aslâ elde edemediği bir zaferle hasım kuvetlerini imha büyük mikyasta bizim Başkumandanlığımızdaki yani Atatürk'teki büyük kumandan hassasının bir eseridir.

Bizim büyük taarruzumuz maddî hiç bir üstünlüğe dayanmadıktan başka tehlikelerden de âri değildi. Ordumuz düşmandan malzeme ve adetçe az olmasına rağmen cephenin büyük bir kısmını boşaltıyor ve düşmanın bir yanında toplanıyordu. Düşman bunun farkına varabilir ve hattâ taarruz başladıktan sonra dahi şiddetli bir hareketle türk ordusunu hem hedefinden ve hem de menzillerinden atabilirdi. Fakat türk başkumandanı düşmanının hakikî kıymetini önceden gördüğü ve kendi icra kudretine tam olarak güvendiği için bu tehlikeli manevrayı korkmadan yapabilmişti. Atatürk'ü büyük kumandan yapan meziyetler burada da kendisini göstermişti.

Hülâsa; Atatürk büyük askerî dehâlar gösterip büyük zaferler kazanmış olan namlı kumandanların, Büyük Fredrik, Napolyon, Bluher, Molteke ve sairenin icra edegeldiği manevraları onlar derecesinde kudret ve cesaretle başarmış ve zaferler kazanmıştır. Fakat bütün bu zaferlerini azlık ve malzemece yoksul bir ordu ile kazandığı için bunların hepsinin üstündedir.

Atatürk'ün değerli arkadaşlarına verdiği kıymet

Atatürk'ün değerli adamların arkadaşlığına verdiği kıymeti anlamak için, muhtelif zamanlardaki Kurmay Başkanlarının şahsiyetlerini hatırlamak kâfidir:

Büyük harpte Çanakkalede Tümen ve Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal'in ve Kafkas cephesinde XVI. Kolordu Komutanı General Mustafa Kemal'in Kurmay Başkanı :

İzzettin (Bey) [Halen 2. Ordu Müfettişi general İzzettin Çalışlar]

Büyük Harpte 2. Ordu Komutanı General Mustafa Kemal'in Kurmay Başkanı :

İsmet Bey

İstiklâl harbinde Başkomutan Atatürk'ün Kurmay Başkanı :

Mareşal Fevzi Çakmak

Atatürk *büyük adam* kullanmaktan, onları lâyık oldukları gibi takdir ve tevkîr etmekten korkmazdı.

İsmet (Bey) i, İzzet (Paşa), Enver (Paşa) da çok sevdiler ve çok takdir ettiler: Enver Paşa, Büyük Harp esnasında bir gün, İsmet (Bey) e "Biz senin gibi akıllı değiliz" demişti ve harpten sonra, yani almanlar gittikten sonra (İsmet Beyi) Erkânıharbiyeiumumiye Reisi yapmağı tasmim ederdi. İzzet Paşa: "Mümkün olsa kendi kulaklarımı ona verirdim" derdi. Fakat Atatürk (İnönü)ne şu (İnönü) telgrafını yazdı:

İnönü muharebe meydanında Metres tepede Garp cephesi Kumandanı ve Erkânıharbiyei Umumiye Reisi İsmet Paşaya

Bütün tarihi âlemde sizin İnönü meydan muharebesinde deruhte ettiğiniz vazife kadar ağır bir vazife deruhte etmiş kumandanlar enderdir. Milletimizin istiklâl ve hayatı, dahiyane idareniz altında şerefle vazifelerini gören kumanda ve silâh arkadaşlarınızın kalp ve hamiyetine büyük ehemiyetle istinat ediyordu.

Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs taliini de yendiniz. İstilâ altındaki betbaht topraklarımızla beraber bütün vatan, bugün müntehalarına kadar zaferinizi tesit ediyor. Düşmanın hırsı istilâsı âzim ve hamiyetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurdahaş oldu.

Namınızı, tarihin kitabei mefahirine kaydeden ve bütün milleti hakkınızda ebedî minnet ve şükrana sevkeden büyük gaza ve zaferinizi tebrik ederken üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölüleriyle dolu bir meydanı şeref seyrettirdiği kadar milletimiz ve kendimiz için şaşaai itilâ ile dolu bir ufku istikbale de nazır ve hâkim olduğunu söylemek isterim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
MUSTAFA KEMAL

Çalışkanlık

Bütün büyük askerî şefler, kelimenin en güzel mânasiyle, fikren çalışkandırlar. Atatürk de çok çalışırdı.

***

Atatürk'ün muvaffakiyetlerinde *talih* âmil olmuş mudur ve ne dereceye kadar âmil olmuştur? Atatürk'ün eseri *talih eseri* değildir, onun kendi eseridir. [Esasen, talih, devamlı olarak ancak en liyakatli olana teveccüh eder.]

Lâkin Atatürk Türkiye için hüsnütalih idi. Türk milleti; mukadderat, onu yere serdiği zaman, kendisini kurtaracak Atatürk gibi bir evlâdını, ihtiyat olarak kalbinde saklamıştı.

İstiklâl Harbi, mucize değildir. Mucize Atatürktür. Mucize, tarihinin dönüm noktasında, Türk milletinin Atatürk'ü buluşudur.

***

Atatürk'ün fanî vücudu toprak oldu. Adı ve ruhu vicdanlarımızda yaşıyor. İstikbalde türk devletinin adamları vatanın hüriyet ve istiklâli için tekrar harp etmeğe mecbur olurlarsa *Anafarta* ve *Dumlupınar* kahramanının ruhu, onlara silâh arkadaşlığı edecek; kalpler, Büyük Adamın mağrur iradesiyle çelikleşecektir.

Atatürk mukavemet ve zafer meramının ruhu idi ve türk muhariplerini büyük zaferlere ulaştırdı.

* * *

ATATÜRK'E AİT HATIRALAR

SAKARYA HARBİNE AİT HÂTIRALAR

FETHİ OKYAR
Adliye Vekili

Aziz F. R. Atay,

Atatürk'ün ölümünün birinci yıl - dönümü münasebetiyle çıkaracağı - nız büyük nüshada Ebedî Şefe ait bir kaç hatıra istiyorsunuz. Ve neşredilmemiş fotoğraflarından veya el yazısı vesikalarından, varsa göndermemi arzu buyuruyorsunuz.

Hayatım Atatürk'ün hatıralariyle doludur. Bu sebeple bunlar arasında bir seçim yapmak ve onu size gön - dermek için haylı düşündüm. Filvaki bu, benim için hayli müşkül bir iş oldu.

1322 senesinde Selânik'te müşüri - yet erkânı harbiyesinde bir odada çalışan iki genç erkânıharp zabiti iken başlamış olan arkadaşlığımız o tarihtenberi bir çok safhalarda ve fikir mücadelelerinde kendisiyle aynı maksat ve emelleri takip etmek ve kalp - lerimiz aynı duyguları taşımak gibi bir bahtiyarlığa nail olmuştum. Genç erkânıharp zabiti Mustafa Kemal'in gözlerinde parlıyan ateşin zekâ ve alnından çıkan azim ve irade şerareleri o zamandanberi beni kendisine meclûp etmişti. Askerlik hayatında başlıyan bu bağlılık siyasî hayatta devam etmiş ve onun Türk milletinin istiklâlini ve saadetini aramak, bulmak ve temin etmek için hiç bir da - kika durmıyan cidallerinde Ona olan hayranlığım artmıştı. Bugün gölge - si altında mesut ve memnun yaşadı - ğımız bu büyük adamın uzakları gö- ren dehası ile vücude getirdiği muazzam siyasî ve içtimaî inkilâplara hayli zamandanberi alışmış olduğumuz için bu inkilâpların ne gibi bir enerji sarfına malolduğunu artık düşünmüyoruz.

Kazandığı büyük ve eşsiz zaferleri ne gibi zorlukları, imkânsızlıkları yenerek türk milletine hediye ettiğini bilmem kâfi derecede tahattur edi - yor muyuz?.

Ben bu yazılarda eşsiz kahrama - nın Sakarya zaferine ait bir hatıramı canlandırmak istiyorum. Çünkü iti - kadımca Sakarya zaferi misli görül - memiş zorluklar içinde ancak müs - tesna kahramanlık ve irade kudretiyle kazanılmış büyük bir meydan muharebesidir.

Düşman ordusu Eskişehird'eki muvaffakiyetinden sonra Ankara'ya doğ ru yürümek ve millî hükümeti orta - dan kaldırmak maksadını ilân etmişti. Bu sıralarda ben Malta'daki esa - retten dönerek Ankara'ya henüz varmış bulunuyordum. Ebedî Şef büyük Millet Meclisince başkumandan tayin edilmiş bulunduğu için o sırada orduyu tensik ve takviye etmekle müte - madiyen meşguldü. Beni hemen her gece Çankaya'daki mütevazi köşkü - ne götürdüğü için memleketi Sakar - ya boyunda müdafaa etmek üzere başkumandanın ne kadar hassas bir surette çalıştığını görüyordum. Düşman kollarının 12 Ağustosa doğru Sakarya'ya yaklaştığı haberini alan başkumandan erkânıharbiyesiyle birlikte karargâhına gitti. O zamanki vaziyeti takdir etmek güçtür. Düş - manın tâ kalpgâhımıza doğru yaklaş -ması bütün yüreklerde acı duygular uyandırmış olmakla beraber türk milletinin nihayet muzaffer çıkacağına dair ümitler kuvetli idi. Fakat bu ümitler Sakarya boyunca yayılmış o - lan türk ordusuna ve bilhassa umu - mî harpteki cephelerde daima muzaffer çıkmış olan ateşli başkumandana müteveccih idi.

Düşman ilk hızıyle cephemize çarp tı ve orduyu Ankara'dan ayırarak şimale atmak üzere cenuptan bir çevirme hareketine teşebbüs etti. Ben Ankara'da bir çok arkadaşlar gibi türk talihinin oynandığı bu meydan muharebesini uzaktan bin heyecan içinde takip ediyordum. Ve düşmanın çe - virme hareketini neticesiz bırakmak için başkumandanın nasıl harikalar yarattığını ve düşmanın her darbesine mukabele için nasıl tedbirler aldığını duyuyordum. "Hattı müdafaa yoktur. Sathı müdafaa vardır.„ düs - turu ile bütün kumandanları ve cephedeki askerleri topraklara mıhlıyan ve her adım için düşmana büyük zayiat verdiren ve düşman kuvetini gün- den güne zayıf düşüren başkuman - dan kendisine müteveccih yüreklere her gün biraz daha kuvet veriyordu. Bu didinme ve boğuşma, yanılmıyor - sam, 20 gün devam etti. İki tarafın irade kuvetlerinin şiddetle çarpıştığı bu devirde Mustafa Kemal'in iradesi her gün düşmanı biraz daha eziyordu. Sakarya meydan muharebesi bir kahramanlık destanıdır. Bu destanı bu - rada tafsil etmek bana düşmez. Ben yalnız 12 - Eylül - 1921 de düşmana mukabil taarruza geçtiğimiz gündeki hatıramı buraya kaydetmek istiyo - rum. Filvaki düşman hatlarında bozgunluk alâmetleri hissedilince baş - kumandan yaveri B. Muzaffer'i bir takım işler için Ankara'ya gönder - miş ve o meyanda beni de 11 Eylülde karargâha çağırmıştı. Orada kendisini garp cephesi kumandanı ve bütün askerî işlerde kendisinin en yakın mü - şaviri İsmet İnönü ve mareşal F. Çakmak, başkumandanlık erkânıharbiyesinin ortasında çalışırken bul - dum. Başkumandan geçen muharebe günlerinin ağırlığını omuzlarında taşıyordu. Mamafih neşesi ve azmi her zamanki gibi zinde idi. Vaziyeti ve düşman mukavemetinin kırıldığına delâlet eden haberleri bir kaç kelime ile bana anlattıktan sonra ertesi 12 Eylül günü düşmana sağ cenahtan mukabil taarruza geçileceğini söyledi. Ve icap eden emirleri vermek ve tertibatı almak üzere cepheye yak - laşmak maksadiyle Malıköy istasyo - nunda bekliyen trenle cephemizin hemen gerisine ilerledik ve orada bir yar içinde durduk ve geceyi orada trende geçirdik. Ertesi sabah erken- den general Kâzım Özalp'ın kuman - da ettiği kolordu karargâhına vardık. Başkumandan düşman mevzilerine ilerliyen kolların harekâtını birer birer takip etmeğe başladı. Duatepe, Çadırtepe gibi sarp yerlerden düş - manı atmak ve Sakarya geçitlerine sa hip olmak iktiza ediyordu. Kolları - mız memnuniyeti mucip ilerlemeler yapıyorlardı. Düşman Sakarya'dan ricatını temin maksadiyle çok şiddetli mukavemet göstermekte ve kuvet - lerimizi anlamak için üzerimizde tayyarelerini sık sık gezdirmekte aynı zamanda bizi şaşırtmak için sol cenahımızda mukabil taarruz teşebbüsün - de bulunmakta idi. Bütün bu hâdiseler esnasında general Kâzım Özalp'ın karargâhının bulunduğu tepede telefon başından ayrılmıyan başkumandan heybetli bir enerji timsali kesil - mişti. Ve muharebenin enince teferrüatına kadar her safhasını takip ediyor, yeni emirler veriyor, yeni kuvetleri cepheye gönderiyor, ilerden ha - ber almak üzere emir zabitlerini ileri kıtaların yanına sevkediyordu.

Yüksekten bakan bir kartal gibi muharebenin bütün harekâtına hâkim kesilmişti. Aynı zamanda en uzak cep hemizde olan biten hakkında malû - mat soruyor ve oralara da iradesini teşmil etmekten hali kalmıyordu. Bu enerji sarfı akşama kadar bir dakika fasılâ vermeden imtidat etti. Duatepe ve Çadırtepedeki düşman mukavemeti kırılmış ve düşmanın umumî bir ricat hareketine başladığı tahakkuk etmişti. Düşman bu ricatı bozgunluğa tahvil etmemek için çok gayret gösteriyordu. Bu cümleden olarak arasıra cephemizin sol cenahında mukabil taarruzlar yapıyordu. Başkumandan da düşmana nefes aldırma - mak için hiç bir tedbirde geri kalmıyordu. Karanlık basınca yar içinde durmakta olan trene döndük. Bu kadar çabalamadan sonra başkumandanın istirahata çekileceğini tahmin edersiriz değil mi? Hayır, Atatürk, yanında kendisinden sonra bu şerefli günün en büyük hissesini kazanmış ve bütün askerî tedbirlerde kendisine en büyük yardım yapmış bulunan İsmet İnönü ile birlikte o gece sabaha kadar telefon ve telgraf makinelerinin karşısından ayrılmadı ve bütün fırkaları pençesinde tutar gibi sıkı bir temas halinde kaldı. Düşmanın mezbuhane mukabil taarruzlarını cid dî telâkki eden fırka ve kolordu kumandanlarının az çok telâşlı raporlarına mütemadiyen cevaplar veriyor ve bütün tereddütleri cesarete te - şebbüse tahvil için uğraşıyor emir - ler veriyordu. Mustafa Kemal kükremiş bir arslan halini almıştı. Kendi iradesi karşısında duran hailleri bi - rer birer eziyor ve düşmanı behema - hal mağlûp etmek hedefine doğru mütemadiyen ilerliyordu. Kükremiş arslanın enerji şerareleri bütün cepheye sirayet etmişti. Sabaha kadar uğraştı ve nihayet her tarafta düş - manın çekildiği haberi geldi. İş bu - nunla bitmedi: Düşmanı takip için emirler vermek tertibat almakta gayretine devam etti. Ve düşman kahraman askerimizin takibi ile az çok perişan bir surette Sakaryanın garbine atıldıktan sonra süvari kuvetleriyle onu perişan etmek için takip terti - batı alındı.

Harp tarihinde Sakarya muharebesi kadar uzun sürmüş, bir çok mah - rumiyetlere, vasıtasızlıklara arazinin çetin şeraitine rağmen bu kadar yüksek kahramanlığa sahne olmuş bir meydan muharebesi gösterilemez. 20 günden ziyade mütemadiyen uğraşan yorulan başkumandanın netice ala - cağı 12 eylül günü ile onu takip eden gacedeki heyecanlı, sabırlı çabala -ması hiç bir zaman hatırımdan çık - mıyacaktır. Kendisine karşı öteden - beri beslediğim sevgi ve hayranlık bu manzaradan sonra en yüksek bir mertebeye çıkmıştı. Bunu hatıramda silinmez surette hakketmek için muharebeyi günlerce takip ettiği ve cebinden ayırmadığı küçük bir haritayı bana hediye etmesini rica ettim. İmza ve tarih koyarak haritayı bana uzattı. Fotografını gördüğünüz işte bu haritadır. Bence kıymeti ölçüle - mez tarihî bir vesikadır. Bunu neşret miye mektubunuz vesile teşkil etmiştir. Teşekkür eden sonsuz saygılarımı sunarım. Aziz F. R. Atay.

Atatürk İnönü Büyük Millet Meclisinden çıkarlarken

ATATÜRK'E DAİR ÜÇ HÂTIRA..

Ali Fuat Cebesoy
Nafıa vekili

Yalnız türk dünyasında değil, bü - tün dünyada adı saygı ile anılan Büyük Türk, geçen yıl bugün, fanî hayata gözlerini yummuştu.

Kendini bildiği ve hayata atıldığı ilk günlerdenberi türk camiası içinde ileri hareket ve faaliyetlerin gizli ve açık saflarında daima yer tutan, önalan ve baş olan ATATÜRK'ü bu su - retle hatırlamak ve O'na ait tahassüsleri bir araya getirmek ne acı !

Türk milletini yeni bir kemal merhalesine ulaştıran ve ona hayat veren ve yepyeni bir devlet kuran ATA - TÜRK'ün aramızdan ayrıldığını düşünmek bile doğru değil! Çünkü, O, her biri başlı başına müstesna bir ehemiyet arzeden eserleriyle bütün bir milletin gönlünde yaşıyor.

Bütün kurtuluş ve inkilâp hareketlerinde, O'nun, başarıcı ve yapıcı arkadaşı Millî Şefimiz İsmet İnönü'nün gayet veciz olarak söylediği gibi, vatan O'na minnettardır.

Bütün hayatı vatanseverliğin gü - zel örnekleriyle dolu olan ATA - TÜRK'e ait hatıraları ve tahassüsleri O'nun yaşadığı ve yaşattığı heyecan ile, nakledebilmek çok güçtür.

Bununla beraber Ebedî Şefimizin hayat merhalelerinde birlikte bulun - muş olmak bahtiyarlığiyle yakından şahidi olduğumuz bir çok vakıalar arasından şu üç hatırayı, O'nun çok hazin olan ölümünün yıldönümünde, aziz vatandaşlara tevdi etmek isterim.

KAFKAS CEPHESİNDE

Genç yaşındanberi aldığı vazife - lerde kendini gösteren MUSTAFA KEMAL, büyük harpte Çanakkale - deki yüksek sevk ve idaresi ve fedakârane hizmetleriyle yalnız orduda değil, bütün memlekette meşhur ol - muş, bütün gözler O genç kumandana çevrilmişti.

Başlı başına bir kahramanlık âbi - desi olan Çanakkale zaferinden sonra yeni bir vazife ile karşılaştı: 1916 sonbaharında, Kafkas cephesinde mücadelenin az çok tükünete erdiği bir devrede, ikinci - üçüncü ordularla teşkil edilen Kafkas cephesi kumandanlığının sağ cenahında ikinci ordu kumandanlığına gönderildi.

Fakat ikinci ordu, o esnada gayet nazik bir vaziyetle karşı karşıya idi: Ordunun işgal etmekte olduğu mevziler, Çapakçur boğazının şimal ve şarkındaki dağlardı ve bu dağlar üzerinde yorgun ve zayıf bir orduyu, o mıntakanın çok şiddetli ve sürekli kış aylarında, vesaitsizlik içinde bırakmak muhakkak bir felâket idi.

İkinci ordunun bu çetin vaziyetini, O'nun gibi, Başkumandanlık da, Kafkas cephesi kumandanlığı da görmüştü. Fakat bir türlü mesuliyeti üzer - lerine alarak emir veremiyorlardı.

İşte böyle bir devrede genç ordu kumandanı MUSTAFA KEMAL, Çanakkalede kazandığı parlak şöhretini tehlikeye koyabilecek tarzda bir tedbire başvurdu.

Çapakçur boğazının şimal ve şar - kındaki dağlar üzerinde emniyet müf rezeleri bırakmak şartiyle ordunun kısmıküllisini mahfuz mıntakalara çekeceğini ve bundan doğacak mesuliyeti deruhte edeceğini yüksek makamlara bildirdi, ve bu tedbiri kendi mesuliyeti altında muvaffakiyetle tatbik etti.

Bu hareket tarzı, o zamanın icap - larına göre çok ehemiyetli idi. Çünkü rus kuvetlerinin ilerlemesi halinde O genç kumandanın, aldığı tedbir yüzünden, kazandığı şöhreti kaybet - mesi muhakkaktı.

Fakat O'nun yüksek vatan sevgisi o parlak şöhretlerin çok üstünde idi. Kararını verdi, mesuliyeti üzerine aldı ve tedbirini tatbik etmek suretiyle ordusunu kurdu ve kurtardı.

FİLİSTİN CEPHESİNDE

Büyük harbin ortalarına doğru Filistin cephesindeki Britanya ku - vetleri, ilk harp yıllarına nisbetle, daha çoklaştırılmış ve çok iyi harp vasıtalariyle teçhiz ve takviye olunmuştu.

İşte böyle bir devrede MUSTAFA KEMAL'i, Filistin cephesinde bir vazifeye dâvet edilmiş görüyoruz. Fakat O, kendisine teklif edilen ordu kumandanlığını kabul edebilmek için düşüncelerini ve tekliflerini açıkça başkumandanlığa bildirmiş bulunu - yor.

"Muhtelif bakımlarla üstün olan Britanya ordusu karşısında harbin ilk günlerindenberi sarsılmış ve zayıflamış olan Türk ordusunun Medineye kadar uzanmış bir halde bırakılması tehlikelidir. Bu itibarla Medineyi ve Medine demiryolunu tahliye ve ter - ketmek suretiyle türk ordusunu dar bir sahada toplamak ve Britanya ku - vetleriyle karşılaşmak daha doğru - dur.„

Fakat başkumandanlık O'nun çok isabetli olan bu teklifine iltifat et - miyor, bununla beraber O, her zaman olduğu gibi, görüşlerini ve düşünüşlerini açıkça söylüyor ve bu hareke - tiyle de namını, mevkiini ve istikbalini fedadan çekinmiyor.

MÜTAREKEDEN ÖNCE VE SONRA

Bir müddet sonra, harbin nihaye - tine doğru, genç kumandanı, Filistin cephesinde yeni vazifesi başında buluyoruz. Hâdisat o kadar süratle in - kişaf etmiş ve ordumuz, verdiği çok şerefli muharebelere rağmen, o kadar müşkül vaziyetlere düşmüştür.

Ricat başlıyor; fakat yedinci ordu kumandanı MUSTAFA KEMAL ümitsiz değil. O kara günlerde O'nunla birlikte, yirminci kolordu kumandanı olarak, Dera ile Şam arasındaki mesafeyi at üzerinde geçtiğimiz za - manlarda O, daima ileriyi düşünüyor ve ileriye bakıyordu.

Umumî vaziyet çok çetin idi ve harbin, osmanlı imparatorluğu ile müttefikleri aleyhine sona ermesi artık muhakkak idi.

İşte O, böyle bir vaziyet içinde ve günlerce at üzerinde geçen yol - culuğumuz esnasında bana yeni fikirlerini açıyor, anlatıyor, inhizam ve inhilâlin eski osmanlı imparatorluğu hudutları içinde türklerle dolu sahalarda yeni bir devlet kurmak suretiyle, önüne geçmek imkânı üzerinde bir çok faraziyeler ileri sürüyordu.

Genç kumandanın, mütarekeye te - kaddüm eden günlerde başlıyan bu ideali, mütarekeden sonra daha olgun bir şekilde inkişaf etti. Onunla, gene yirminci kolordu kumandanı sıfatiyle, İstanbulda ve Amasyadaki temaslarımda bu yeni fikrin daha ziyade kökleştiğini anlamak ve gör - mek imkânı oldu.

Türk milletinin kurtuluşuna ve türk devletinin kuruluşuna bir başlangıç olan bu fikir etrafında toplanan arkadaşlarla birlikte misakı millî esasları çizildi.

Bu suretle önce Erzurum ve Sivas kongrelerinde ve sonra İstanbul mebusan meclisinde ilân edilen misakı millî bütün vatanseverler için yeni bir meşale oldu ve O'nun etrafında toplanan yurttaşların elbirliği ve beraberliği ile yeni türk devleti kurul- du.

Bütün bunlar genç kumandanın, GAZİ MUSTAFA KEMAL'in, A - TATÜRK'ün, vatan işlerindeki metanet ve feragatini, cesaret ve basiretini gösteren güzel örneklerdir.

Ne mutlu sana Atatürk, Ebedî Şef,

Aziz vatan toprakları üzerinde, büyük türk milletinin kalbindesin.

Ne mutlu bizlere, O'nun fedakâr ve vefakâr arkadaşı Millî Şef'in etrafında, büyük türk milletinin birlik ve beraberliği izindeyiz.

Bir arkadaş babası..

....Gene o sıralarda, Ali Fuat Paşa da beni aynı hasta yatağımda ziyaret etti. Şimendiferle Ankara'ya nakledilecek olan Ulukışla civarındaki 20 inci Kolordu kumandanlığına iltihak edecekti. Daha evel birçok defalar görüşmüş olduğumuz Ali Fuat Paşa ile açık konuştuk.

Ali Fuat Paşa'nın bu kolordu başında bulunması mesut bir tesadüftü. Kendisine kıtalarına hâkim olmakla beraber, halk ile temas ve münasebetlerde bulunması tavsiyesinde bulundum.

Ali Fuat Paşa ile Erkânıharbiye mektebinde aynı sınıfta arkadaşlık etmiş, sonra askerliğin kanlı ve buhranlı sahnelerinde beraber bulunmuştum. Babası merhum Fazıl Paşa beni o kadar severdi ki arasıra gelir, boynuma sarılır, "— Senden evlâdım Fuad'ın kokusunu alıyorum" derdi.

[KENDİ NAKLETTİĞİ HATIRALARDAN - F. R. A.]

Ölümsüz hayatın ilk yaşı

Maarif Vekili
Hasan - Âli Yücel

Beşer için müşterek noksan olan fânilikten, bir yıl önce, ebediliğe geçmiş ve göçmüş olan Büyük Atatürk, ikinci ve ölümsüz hayatının ilk yaşını idrak ederek bizde yeni bir merhale katetmiş oluyor. Yeni bir merhale; onun için ve bizim için...

Atatürk, Türklüğün şuurudur. Onu unutmak, kendimizi unutmak olur. Tarihimizin öyle bir anındayız ki ferd olarak, millet olarak tam dikkat halinde bulunuyoruz. Vicdanımız ve irfanımız, gözünü kırpmadan, insanlık tarihinin, sayılı gecelerinden birini yaşadığımız bu devresinde her zamandan daha çok uyanıktır. Beşeriyet, yepyeni bir sabahı getirecek güneşin şualarında Atatürk adına yaşıyan idealin ışıklarını bulacak.

Her büyük adam gibi vuruşarak yaşıyan ve döğüşerek ölen Atatürk!

Millet yolunda korku nedir bilmeden sürdüğün ömürle bize verdiğin cesaret, bütün kudretlerimizi bir araya toplamakta, millî birliği ve onun hakikî timsalini bulmakta bize şaşmaz bir rehber oldu.

Ölümü yene yene ona mağlûp olmuştun. Hayat denilen mesafeyi eze eze heran sana yaklaşmaktayız. Senden uzaklaşmak: yalnız bu bizlerin elimizde değildir.

Atatürk'ün fikir hayatı

Dr. Âfet

Atatürk'ün ölüm yıldönümü . .

Ebedî Şef'e, ebediyen Türk milletinin büyük kaybı olarak acı duyacağız.

O'nun kıymetli hâtırası daima canlı. O maddî varlığıyle başımızdan ve içimizden ayrıldı. Arkasında kurduğu bir devlet, istiklâline, hürriyetine kavuşturduğu bir millet var. O'nun bu millete hediye ettiği nice yıldönümlerini yapmakla bahtıyarlık duyarız. Daha on iki gün önce cümhuriyet 16 yaşını bitirdi diye bayram oldu. Bugün Atatürk'ü kaybedeli bir yıl olmuş diye ağlıyoruz.

Fakat, O'nun çok sevdiği arkadaşı büyük devlet adamı İsmet İnönü başımızda.

Atatürk bir sözü İnönü'ne karşı tekrarlamayı çok severdi : " İsmet sen hükûmet işlerini idare ederken ben müsterihim „.

Atatürk hakkında unutulmaz ve pek çok hâtıralarım var.

Bu yazımla onlardan bir kaçını kaydedeyim. Atatürk Türk tarihi üzerinde etütler yapıyor, ve muhtelif bahisler bunda yer alıyordu. Bir bahis O'nu bilhassa pek çok alâkadar etmişti. Timur devri. Bunun hakkındaki kitapları okuyorduk. O bir kitabı okurken elinde daima bir kalem bulundurur, kendisine mahsus işaretler bilhassa enteresan olurdu. En mühim gördüğü yerlere dikkat mânasına gelen " D „ harfini koyar ve bu " D „ ler paragrafin ehemmiyetine göre bir veya bir kaç tane olabilirdi. O'nun okuyup işaretlediği kitapları okumak çok kolay ve büyük istifadeyi mucip olurdu.

Etüt etmeğe başladığı bahisleri bitirmekte acelelik gösterirdi. O'nun için yemek, istirahat, böyle anlarda bahis mevzuu olamazdı. İki gün ve gece fasılasız çalıştığına şahit olmuşumdur. Onunla çalışmak hem güç, hem de çok zevkli oluyordu. Bir bahis hakkında bütün okumalar ve notlar hazırlandıktan sonra yazmağa oturulduğu vakit, yemek ve uykuyu unutmak lâzımdı. Kahve ve ayran aradaki kısa fasılaları temin edebilirdi. Bu yazma faslında bütün bir gece devamdan sonra sabahleyin yazamıyacak bir hale geldiğimde, Kâtibi Umumî ve sonra da Yaver yer alırdı. Bütün bu yorulanların karşısında Atatürk daima zinde ve fikren yorulmaz bir halde idi.

İşte böyle çalışmaların birinde en heyecanlı kısım Timur hakkında olmuştur.

Atatürk Timur'u çok beyendi. " O muhakkak ki dünyanın en büyük askeridir „ diyordu. Timur'un stratejik karakterlerini tetkik ettikçe derhal kâğıt üzerine krokiler yaparak izahat veriyor; " muhakkak dâhî bir kumandan „ diyerek sevinç ve heyecan gösteriyordu.

Timur O'nun en sevdiği ve takdir ettiği bir kumandan olmuştur.

Atatürk'ün fikir hayatı coşkun bir denizi andırırdı. O, çok okur, söyler ve söyletmesini çok severdi. Karşısında her an imtihan geçirmek bir âdetti. Çetin bir öğretici idi. İmtihanda muvaffakıyet O'nun için büyük bir neş'e kaynağı olurdu. O'nun toplantılarında bulunmuş olanlar bilirler ki bu imtihanları sık sık geçirmek vaziyetinde herkes vardır.

Atatürk aynı zamanda fikir mücadelesinde bulunmaktan çok zevk duyardı. O'na itiraz etmek kolay olmamakla beraber münakaşa etmeği de severdi.

Hatırlıyorum, meselâ " Hars ve kültür „ kelimelerinin delâlet ettiği mâna ve tarifleri üzerinde uzun uzun durmuştu. Bu münakaşa bilhassa B. Hamdullah Suphi, Ağaoğlu, Dr. Reşit Galip'in de bulunduğu bir toplantıda epey hararetli safhalar geçirmişti. Atatürk için " kültür „ aynı zamanda medeniyet demekti. Medeniyet ve kültür kelime mânalarını bir olarak alınca onun tarifini şöyle yapıyordu :

Kültür dediğimiz zaman " bir insan cemiyetinin, devlet hayatında, fikir hayatında, iktisat hayatında yapabilecekleri şeylerin muhassalasını kastediyoruz ki medeniyet de bundan başka bir şey değildir „.

Herhangi böyle bir mesele üzerinde durduğu vakit fikri daima onunla meşgul olurdu. Gece konuşulanlar gündüz de devam ederdi. Mutadı olan çiftlik gezintilerinde otomobil içinde bu derlerin yer aldığı çok olurdu.

Atatürk tarihe çok ehemmiyet veriyordu. Çünkü O bizzat, tarihten istifade etmişti. İstiyordu ki Türk milleti, bilhassa medeniyet tarihinde lâyık olduğu ve hakiki mevkini alsın.

İlim yolunda ilerlemedir ki bir milletin varlığını tarihte tarsin eder. O'na yalnız siyasî bir mevcudiyet değil aynı zamanda kültür köklerini kuvvetlendirecek bir hayat ve tarih verir. Çünkü bir milletin yaşadığı dünkü günü dahi derhal tarihe karışmıştır. O, dünde bir şeyler yapmış olan fertler, milletine bir kültür varlığı temin ederler.

Atatürk'ün tarih üzerindeki en bariz fikri Emniyet âbidesinin üzerindeki şu vecizedir : " Türk, öğün, çalış, güven „ Türk milleti tarihinle öğün, çünkü senin ecdadın medeniyetler kuran, devletler, imparatorluklar yaratan bir mevcudiyettir. Sen Anadolu denilen bu yurda, sonradan gelme değil, ilk yerleşip medeniyet kuranların çocuklarısın.

Fakat istikbâline " güven „ e bilmek için bugün çalışman lâzımdır. Çünkü yalnız tarih tefahuru bir meziyet sayılmaz.

Bir gün Atatürk'ün yaptığı işlerden bahis açılmıştı. Merhum Vasıf Çınar sordu :

— En büyük eseriniz, inkılâbınız hangisidir ?

Atatürk cevap verdi :

— Benim yaptığım işler biri yekdiğerine bağlı ve lüzumlu olan şeylerdir. Fakat bana yaptıklarımdan değil, yapacaklarımdan bahsediniz.

İşte en büyük tarih âşıkı, Atatürk kendi tarihinden övünülecek bahsi böylece kapattı.

Atatürk ! Sen bizden ayrılalı tam bir yıl oldu, uzun ve hâdiselerle dolu bir yıl. Bu yıllar senin arkandan çoğalacak, her yıldönümünde seni tekrar kaybetmiş gibi acı duyacağız.

Fakat senin ruhun müsterih olsun ki, eserlerini yaşatanlar yolundan yürüyorlar.

" Verilmiş bir kararım varken ...„

.... bu dakikada düşünürsünüz ki verilmiş bir kararım varken, onu neden derhal tatbik etmiyorum? Verilen kararın isabetine kani olmak için vaziyeti bütün cephelerinden mütalea etmek lâzımdır. Tatbik başladıktan sonra: "— Keşke meseleyi başka taraftan da tetkik etmiş olsaydım, belki başka bir çıkar yol bulurdum. Belki birçok kanlar dökmeğe, canlar yakmağa sebebiyet verecek tedbirlere hacet kalmazdı!„ tereddüdüne düşülmemelidir.

Çünkü böyle bir tereddüt karar sahibinin vicdanında o kadar kanayan bir nokta halinde kalır ki fikrinin doğruluğundan şüphe eder. Bu şüpheler, bu kalp işkenceleri, karar sahibinin kendisinde olmasa bile akıl sahiplerince öyle tefsir olunursa, bu da bir zâf âmili olur.

Tasavvurlarımı tatbik edebilmek için, hazırlıklara devam ediyorum. Fikir hazırlıkları, seferberlikte davul zurna ile asker toplamağa benzemez: bu işte çok mütevazi, uysal, fakat muhatabına samimiyet telkin ederek, sabırla çalışmak lâzımdır.

[KENDİ NAKLETTİĞİ HATIRALARDAN - F. R. A.]

İki hatıra Ve İki mektup

Salih BOZOK
Bilecik Mebusu

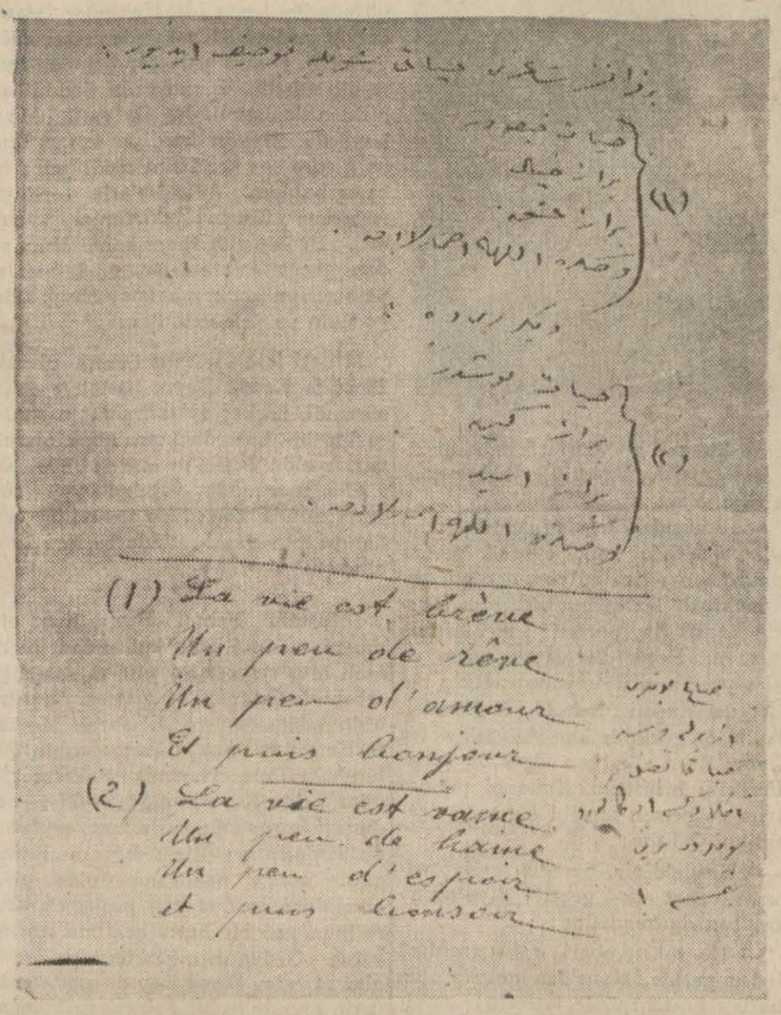

Arap harfleriyle yazdığı bir mektubundan

Bilecik Mebusu Salih Bozok arkadaşımız "Ulus" un bu sayısı için bize iki hatıra nakletti. Ve Atatürk'ün Trablusgarp muharebesi esnasında yazdığı iki mektup, klişesini dercettiğimiz ve Sofya'dan yazılmış olan bir mektup verdi. Kendisine bilhassa teşekkür ederiz.

İki hatıra şunlardır:

1 — Dumlupınar taarruzundan on beş gün evel, cepheyi teftiş etmek ve taarruz hazırlığı yapmak üzere Ankara'dan Akşehir'e hareket etmiştik. O zaman tren, Biçer istasyonuna kadar işlediği için biz de orada inerek Sivrihisar üzerinden Akşehir'e gidiyorduk. Trenden inip otomobile bindiğimiz vakit, Atatürk derin bir nefes almıştı. Kendilerine: "— Rahatsız mısınız paşam?" diye sordum.

— Hayır, dedi.

— O halde mühim bir şey düşünüyorsunuz, galiba... dedim. Şu cevabı verdi:

— Evet, bir şey düşünüyorum. Ve eğer düşündüğümü tatbik edecek zamana malik olursam - ki olacağımızı tahmin ediyorum - cihanın gözlerini kamaştıracak bir manzara husule gelecektir.

Netekim on beş gün sonra hakikaten cihanın gözlerini kamaştıran manzara husule geldi.

2 — Ordu, muzaffer olarak İzmire doğru yürüyüşüne devam ederken biz de orduyu yakından takip ediyorduk. "Nif" kasabası yakınlarında bir köyün önünden geçerken otomobilimizin önüne çıkan bir nakliye kolu hareketimize mani olduğu için durmağa mecbur olduk. Yolun kenarında askerlerimizi seyre çıkan köylüler vardı. Otomobil durunca Atatürk sigarasını yakmak üzere gözündeki toz gözlüklerini kaldırdı. Sigarasını yakarken köylülerin arasında bulunan orta yaşlı bir adam, bulunduuğ yerden ayrılarak ve gözlerini Atatürk'ten ayırmıyarak, ağır ağır otomibe doğru gelmeğe başladı. Otomobilin yanına gelince cebinden bir kart postal çıkarıp dikkatle baktıktan sonra gözlerini kartın üstünden kaldırıp Atatürk'ün yüzüne baktı ve bu hareketi birkaç defa tekrar ettikten sonra şehadet parmağiyle kartı Atatürk'e göstererek:

"— Bu, sensin!„ dedi ve titrek bir sesle de köylülere:

"— Arkadaşlar otomobilde gördüğünüz Gazi Mustafa Kemal Paşadır!„ deyince yolun kenarındaki bütün köylüler otomobile hücum ederek kimisi paşanın ellerini, kimisi pelerinin eteklerini öpmeğe başladıkları gibi bazı kadınlar da ayakkaplarının üzerindeki tozlara parmaklarını sürerek gözlerine sürme gibi çekiyorlardı. Bu manzarayı göz yaşlariyle seyrettim. Atatürk de çok mütehassis olmuştu. Köylünün cebinden çıkardığı kartpostal Atatürk'ün bir fotoğrafı idi. Nereden ve ne zaman tedarik ettiğini anlıyamadım.„

***

İki mektup da şunlardır:

Ayni Mansur karargâhından
25/26 Nisan 328 gece saat 6

"Mektuplarınızda, gazetelerde bize ait hissiyatınızı musavver satırları okuduğum zamanlar, kalbimin pek amik hislerle çarptığını duyuyorum. Birkaç kardeşinizin Bahrisefid'i aşarak, çöllerde uzun mesafeler katederek donanmasına dayanan düşmanın karşısına çıkması ve buradaki vatandaşları derağuş eyliyerek düşmanı nokatı sahiliyeye hapsetmesi şüphesiz sizi memnun eder. Fakat biz, vatana medyun olduğumuz derecatı fedakâriyi düşündükçe, bugüne kadar ifa edilebilen hizmeti pek nâciz buluyoruz.

Bilirsin ben, askerliğin her şeyden ziyade sanatkârlığını severim. Burada sanatın bütün icabatını tatbik edecek kadar zamana ve bu zamanın doğuracağı vesait ve vesaile malik olunursa işte o zaman milletin arzusuna muvafık bir hizmet ifa etmiş olacağız.

Ah Salih, Allah bilir, hayatımın bugününe kadar orduya nâfi bir uzuv olabilmekten başka bir emeli vicdani edinmedim. Çünkü vatanın muhafazası, milletin saadeti için her şeyden evel ordumuzun, eski Türk ordusu olduğunu dünyaya bir daha ispat lüzumuna çoktan kani idim. Bu kanaate ait emellerimin şiddeti ihtimal beni pek ziyade ifratperver göstermişti. Fakat zaman, saf ve nezih dimağlardan sanih olan hakayiki fikriyeyi - kabulünden ihtiraz edilse dahi - tatbik ettirir.

Bu gece Derne kuvvetlerimizin bütün kumandanları ve zabitleriyle bir müsamere yapmıştık. Bu satırları çadırıma avdetimde yazıyorum. Bu güzel kalpli, kahraman bakışlı arkadaşlarımın, bu küçük rütbeli, fakat düşmanı titreten büyük kumandanların samimî nazarlarında vatan için ölmek iştiyakını okuyordum. Bu tetebbu, dimağımda sizin, bütün Makedonya muhitinde tanıdığım arkadaşların, bütün ordumuzun kahraman evlâtlarının hatırasını canlandırdı. Kalbimde büyük bir hissi sürur ve gurur hasıl oldu ve arkadaşlarıma dedim: Vatan mutlaka selâmet bulacak millet mutlaka mesut olacaktır. Çünkü kendi selâmetini, kendi saadetini memleketin ve milletin saadet ve selâmeti için feda edebilen vatan evlâtları çoktur! Cümlenize selâm ederim kardeşim.

Derne Osmanlı kuvetleri kumandanı

M. KEMAL

***

Urla tahaffuzhanesinde Rus vapurundan
4 Teşrinievel 327

"Bilirsin ki Trablusgarp meselesinin bidayeti zuhurundanberi oraya gitmek teşebbüsünden geri durulmadı. Bir defa Şam vapurunda üç gece kalındıktan sonra döndürüldük. Ondan sonra Tunus veya Mısır tarikiyle gitmeğe teşebbüs ettik, harbiye nazırı kat'ı ümit etmiş olduğu için sarfınazar ettirdi. Bu defa Ömer Naci ve daha bir iki kişiyle Mısır üzerinden hedefe yürümek üzere (2 Teşrinievel 327) İstanbuldan hareket olundu. Harbiye nazırı da ister istemez muvafakat etti. Lüzum ve fayda görürsem bazı arkadaşları istiyeceğim. Şimdilik temin edilecek noktalar var. Benim nerede olduğumu işae etmeyin. Daha bir müddet için valdemi dahi haberdar etmeyin, arasıra benim tarafımdan İstanbul'dan mektup gösterin.

Eyüp Sabri sizi görecek, ona ilmühaberlerim ve borçlarım hakkında malûmat verdim. Ruşen ve Necati Beylere mahremane söyleyin, ilmühaberlerimin Beşinci Kolordu idaresinde kalması ve maaş ve muhassasatımdan borçlarım tesviye olunmakla beraber kalanının valdeme itası lâzımdır. Bunu Harbiye Nazırı da yazacak, unutmazsa!!

Senin vasıtanla valdeme verilmek üzere Kerim Beye (Abdülkerim paşa) kırk lira bıraktım.

Mısıra muvasalattan sonra sana malûmat ve adres vereceğim. Sen de bana yazarsın. Şayet sen bir tarafa gidersen senin namına mektupları alacak ve açacak bir arkadaş tayin edersin. Arkadaşlar ne âlemdedir? Vatanı kurtarmak için şimdiye kadar olduğundan ziyade gayret ve fedakârlık elzemdir. Endülüs tarihinin son sayfalarını okuyunuz. Faydalı musahabetlerinizde bulunamadığıma teessür ederim. Beni unutmayın, alaydaki arkadaşlara çok selâm. Beraber yaptığımız tâlim programını takipte çok güzel netayiç vardır. Yorulmasınlar, eski tenbellikle hiç bir şey olmaz. Başka kâğıdım yok. Nuriye ayrıca mektup yazamıyacağım. İstersen bu mektubumu aynen gönder ve yahut bahisle bir mektup yaz ve o kıymetli kardeşimize, de ki: "Benim için hatırası kalp ve vicdanımdan bir an çıkamıyan bir öz kardeş varsa, Nuri'dir. Bu muzlim seferi onunla beraber yapmak isterdim. Allah nasip ederse sahai mücadelâtta birleşiriz, eğer mukadderse ahirette kavuşuruz.

Salih senin de gözlerinden öperim. Kalbinin vefasına vicdanının saffet ve nezahetine medyunu şükranım. Istanbul'da kalan Kerim Beye mektup yazın. O zavallı oradaki mücadelede yalnız kaldı. Mektuplarınız ona kuvveti kalb verir. Allaha ısmarladık.

M. KEMAL

Atatürk'ün bir mektubu

23 - XII - 1937 tarihinde Bayan Âfet'e yazılmış olan mektubundan :

" Gece meşguliyetimiz bildiğin gibi dil dersleri.. Gündüz de yalnız olarak aynı mesele üzerinde birkaç saat çalışıyorum. Havalar fena; nadiren çıkıyorum. Hemen hergün vekillerden bazıları gelip konuşuyoruz. Sıhhatim iyidir. Senin birkaç gün rahatsızlık geçirdiğine üzüldüm.

Kış tatili için İstanbul'a gitmek isterdim; bir türlü karar veremedim; hükûmetten ve toplu bulunan meclisten uzaklaşmak istemiyorum. Yalova daki otel biterse oraya gitmeyi, sıcak sudan istifadeyi düşünüyorum.

Celâl'le olan telefon görüşmeleri beni sık sık çalışmalarından haberdar etmek için çok iyi oluyor. Paris'te lüzum göreceğin kadar kalacaksın. Yapacağın tetkiklerin istifadeli olacağına şüphe etmiyorum. Arıkan ve diğer arkadaşlara bahsettim, onlar çok enteresan buldular.

Parlak muvaffakıyetlerle döneceğin günü büyük sabırsızlıkla bekliyorum „

K. Atatürk

Profesör Pitar ve refikasına selâm.

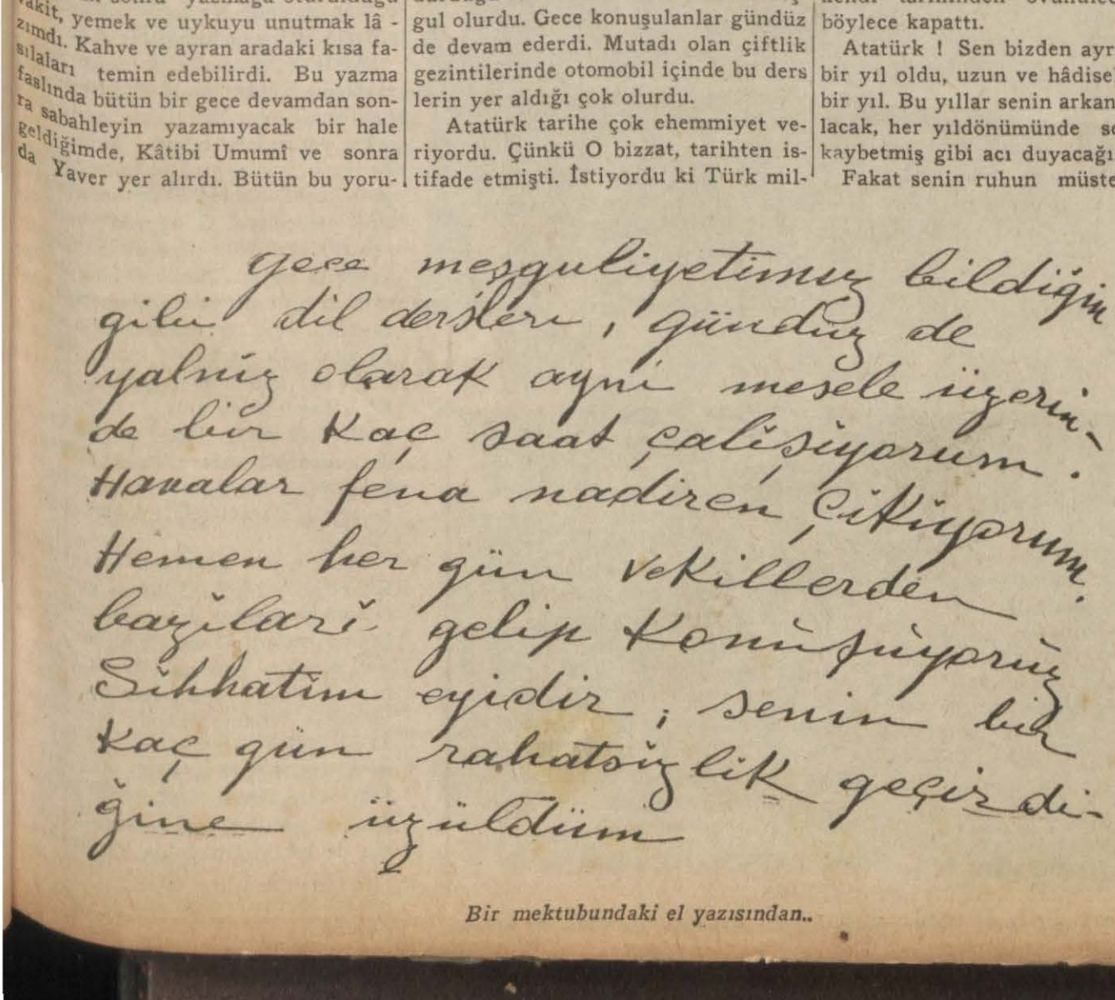

gece meşguliyetimiz bildiğin gibi dil dersleri, gündüz de yalnız olarak aynı mesele üzerinde bir kaç saat çalışıyorum. Havalar fena nadiren çıkıyorum. Hemen her gün vekillerden bazıları gelip konuşuyoruz. Sıhhatim eyidir; senin bir kaç gün rahatsızlık geçirdiğine üzüldüm

Bir mektubundaki el yazısından..

Bingaziden Anadoluya kadar..

İbrahim Tâli Öngören'in hatıraları:

Mebus ve eski birinci ve ikinci Umumî Müfettiş Dr. İbrahim Tali Öngören Atatürk'le Afrika'danberi tanışıyor. Büyük Harpte kendisi ile bulunmuş ve Anadolu'ya onunla beraber gelmiştir. Aşağıdaki naklettiği bazı hatıralar, Atatürk'ün sıhî mâzeret bilmiyen yüksek hizmet ve sây iradesini göstermektedir :

Benden Atatürk için hatıralar istiyorsunuz. Ne yazabilirim, diye düşündüm. Millî Şefimiz İsmet İnönünün millete yazmış olduğu beyannamenin başlangıcı aklıma geldi: "Bütün ömrünü hizmetine vakfettiği sevgili milletinin...." Atatürk hakkında söylenecek her şey, bu cümlenin içindedir.

1911 de Trablusgarb'a hücum eden İtalyanlarla Osmanlı devleti arasında harp başladığı sırada Yemen'de Kevkeban'da bulunuyordum. Nizamî hizmet müddetini tamamlıyalı iki ay olmuş, büyük hareketler de sona ermişti. Zabitler tedricen terhis ediliyordu. Benim sıram bir ay sonra gelecekti. Umum kumandana Afrika harp mıntakasına gideceğimi söyliyerek, bir ay evel izin aldım. Yem[illegible] iki ay daha kalması icap eden [illegible]ror operatör merhum Hüseyin Paşa [illegible]n de müsaade istedim. Hudeyd[illegible] ilk defa hafif bombardıman eden [illegible]etoza italyan gemisinin savuştuğu günün gecesinde Koreci Hint kumpanyasının ingiliz bandıralı küçük bir vapuru ile Aden'e hareket ettik. Bir iki gün içinde Britiş İndia kumpanyasının büyük bir vapuru ile oradan ayrıldık. Süveyş'e vardığımızın ertesi günü Kahire'de osmanlı komiserliğine müracaat ettik. Trablus'a yardım eden mısırlı bir komiteye bizi tavsiye etti. İskenderiye'de Ali Çetinkaya ve mebus Yusuf Şetvan Beylerle bingazili yüzbaşı Hüseyin ve daha bazı gönüllülerden teşkil ettiğimiz kafile ile yola çıktık. Sellum'dan sonra bir gece yolu şaşırmak, bir iki gün susuzluğa katlanmak ve son günlerde yağmurlara tutulmak gibi küçük ârızalarla ikinciteşrinin başlangıcında bir akşam üstü Derne karargâhına vasıl olduk. Enver Bey ve Nuri Conker, Müşir Fuat Paşa oğlu Reşit Beylerle sair zabitler tarafından karşılandık.

Enver Beyin üç hafta evel, Mustafa Kemal Beyin de on gün kadar evel geçtiklerini İskenderiye'de haber almıştık. Enver Bey kumandanlık vazifesini deruhte etmiş bulunuyordu. Nuri Bey erkânıharbiye reisi, Reşit Bey de onun mülhakı olduğunu öğrendik. Ben hiç birisini tanımazdım. İlk muarefemiz orada başladı. Ertesi sabah kumandanı ziyaret ettim. Bana Bingazi mıntakası sıhiye reisliği vazifesini verdi. Kendisinden vazifemle alâkadar olarak askerî vaziyeti sordum. Harta üzerinde anlattı; not aldım. Şark cephesinde Seyitabdülâziz'de kumandan Mustafa Kemal Beyin bulunduğunu söylemişti. Bir gün sonra bir kılâvuz alarak kendisini ziyarete gittim. Yaveriyle haber gönderdim. Yaver:

— Kumandan Bey rahatsız yatak-tadır, sizi öyle kabul edecek, kusura bakmamanızı rica ediyor, diyerek beni mahrutî bir çadıra götürdü. Mustafa Kemal Bey portatif karyolasında oturuyor. Eşyası bir seyyar masa ve iki seyyar sandalye, yere serilmiş bir kurt derisinden ibaret! Kumandan Beyin bir gözünde kan var. Sık nefes alıyor. Elini sıkarken biraz da ateşli olduğunu hissettim. Kendimi takdim ettim ve hemen ateşini ölçmeğe davrandım. O bana:

— Hoşgeldiniz, nereden geliyorsunuz, seyahat nasıl geçti?" diye soruyor, ben de kendisine: :

"— Ne vakittenberi rahatsızsınız? Neden geride, Mısır'dan gelmiş olan Kızılay hastanesinde istirahat etmiyorsunuz?" gibi sualler soruyorum. İşte aziz Millî Şefin "Bütün ömrünü hizmetine vakfettiği" tabiri ile başladığı hitabesinde tavsif olunan Atatürk'ü böyle bir vaziyette tanıdım. Onu, daha sonraları da, hastalık günleri dahil, bütün ömrünü milletinin hizmetine vakfeder olarak gördüm. Mustafa Kemal Beyi ancak orada bulunan arkadaşların ısrarı ve Enver Beyin müdahalesiyle hastaneye götürebildim. Dört beş sene evel Haseki hastanesi başhekimi iken vefat eden kıymetli göz hekimi Münir'in ihtimamı ve hastane hekimlerinin himmeti ile on beş yirmi gün zarfında Mustafa Kemal Bey iyileşerek Derne kumandanlığını ele aldı.

***

Büyük Harpte Mustafa Kemal Bey bir fırka kumandanı olarak Çanakkale'ye memur oldu. Orada bir cephe yarattı. Kumandasına birçok fırkalar verildi. Düşmanı karşısında mıhladı. Düşmanın Anafarta'ya büyük taarruzunda cepheye sevketmekte olduğu bir kıtaya istikamet gösterirken bir kurşun göğsüne isabet etti. Cebindeki saat yaralanmasına mani olarak, onu milletine bağışladı. O saat inkılâp müzemizi süsliyecek kıymetli bir yadigârdı. Acaba bugün kimin elindedir? Mustafa Kemal Bey Anafartaların son günlerini görmedi. Çünkü göğsünden hasta idi. Hekimler İstanbul'da tedavi edilmesinde ısrar ediyorlardı. O sıralarda kendisinden ayrı düşmüştük. Bizim ordu Seddülbahir'den değiştirilmiş, ihtiyatta bulunuyordu. Ziyaret kasdiyle karargâhına gittim ve kendisini ciddî surette hasta buldum. Arkadaşlarla birlikte ısrarımız üzerine teklifimizi kabul etti. Birkaç gün sonra karargâhımızdan geçen Anafartalar müdafasının yaratıcısını çok rahatsız bir halde gördüm ve pek üzüldüm.

Milleti için bir talih eseri olarak Mustafa Kemal Beyin hastalığı uzun sürmedi. Birkaç ay istirahatten sonra şarkta bir kolordu kumandanı olarak vazife aldı. Bitlis'in istirdadında ve 1917 ağustosunda yapılan büyük rus taarruzunda kolordusu ile ikinci ordunun muvaffakiyetinde başlıca âmil olmuştu.

***

Mustafa Kemal Bey liva olmuştu. İkinci ordu kumandanı merhum Müşir İzzet Paşanın rahatsızlığı sebebiyle İstanbul'a gitmesi üzerine ordu kumandan vekili olarak Mustafa Kemal Paşa ordu karargâhının bulunduğu Pola civarında Sekrate köyüne geldi. Kış pek şiddetliydi ve ordu iaşe hususunda çok sıkıntı çekiyordu. Kumandayı ele aldığının ikinci günü evelce hazırlanmış olan plân mucibince orduya kışı geçirmek üzere muayyen bir hatta çekilme emrini verdi. Ordunun erkânıharbiye reisi olan Miralay İsmet Bey de o günlerde tayin olunduğu bir kolorduya kumandan olarak ayrılmak üzere idi. Hatırımda kaldığına göre bir günde ordu karargâhı Diyarbakır'a nakledildi, İsmet Bey de cephede yeni vazifesi başına hareket etti.

Diyarbakır seyahati, Osmaniye'ye kadar pek güç şartlar içinde yapıldı. Atla gidiyorduk. Her taraf kalın kar tabakasiyle örtülü idi ve şiddetli bir soğuk vardı. İlk geceyi, 93 harbinde getirilmiş bir muhacir kafilesinin eski yurtlarının adına izafeten Sarıkamış adı verilmiş bir muhacir köyünde geçirdik. Mustafa Kemal Paşa neşeli değildi. Hep havadan ve askerin iaşesinden bahsolunuyordu. Bir aralık söz İsmet Beye intikal etti. Kumandan Paşanın şu sözleri aynen hatırımdadır: "İsmet Bey Erkânıharbiyei Umumiye Reisi olacak bir askerdir.,, Mustafa Kemal Paşa, İsmet Beyi o vakit anlamış ve takdir ederek ordunun en yüksek mertebesine lâyık görmüştü. 916 senesi son ayında ona münasip ve lâyık gördüğü makamı 1920 de kendisi verdi: derin görüşlü ve anlayışlı Atatürk...

Ordu Kumandan Vekili Mustafa Kemal Paşa Diyarbakır'da bir iki defa hastalandı. Bir defasında hayli telâş ettik. Yapılan çok ihtimamlı tedavi, ve kendi iradesinin yüksekliği sayesinde hastalık az zamanda bertaraf oldu. Bu hastalığında da ordu işleri ile meşgul olmaktan bir gün geri kalmadı. Şark ordular grupu kumandanlığının teşekkülü üzerine Mustafa Kemal Paşa esaleten ikinci ordu kumandanı tayin edildi. Bir defa daha kendisinden ayrıldım.

***

1918 de Filistin'de, Yıldırım Orduları grupunda birleştik. Umum cephenin ricatinde Mustafa Kemal Paşanın yedinci ordusunu Ali Fuat Paşa ve İsmet Beyin kumanda ettikleri kolordular teşkil ediyordu. Haleb'e kadar dağılmadan ve ordu halinde geldiler. Mustafa Kemal Paşa Halep'te Yıldırım Ordular Grupu kumandanlığına tayin edildi. İsmet Bey İstanbul'a çağırıldı ve Hariciye Nezareti müsteşarlığına tayin edildi. Halep civarında düşmanla son çarpışmalar yapılarak Adana'ya gelindi. O sırada henüz elimizde bulunan İskenderun - Halep şosesinden müttefik orduları nakliyatının yapılmasına müsaade edilmesi için İstanbul'un muvafakatine şiddetle itiraz eden Mustafa Kemal Paşa nihayet mühim bir vazifeye tayin edilmek bahanesiyle İstanbul'a çağırıldı. Beş on gün sonra Yıldırım Ordular Grupu lâğvedildi.

***

İstanbul'da Mustafa Kemal Paşayı kulağından rahatsız buldum. Bu defa Paşa çok üzüntüde idi. Harbiye Nezareti sıhiye dairesi reisi olan zatın rahatsızlığı üzerine ben işi idare etmek üzere ikinci reisliğe tayin edileceğimi haber aldım. İstanbul durulmaz ve yaşanmaz bir halde olduğundan taşraya (uzak yakın neresi olursa) gitmek niyetinde idim. Bir defa Paşaya danışayım dedim. Kendisini ziyaretimde ahvalin her gün daha fenalaşmasından çok mustarip bir halde buldum. Kulağı da henüz iyileşmemişti. Bu tayini pek muvafık buldu ve hemen kabul etmekliğimi ciddiyetle emretti,: "Sonra görüşürüz" dedi. Hemen her gün daireden çıktıktan sonra Mustafa Kemal Paşayı ziyaret ediyordum. Memleketin içinde bulunduğu şartlar yüzünden her gün endişesinin artmakta olduğunu görüyordum.

Ben de çok sıkıntıda idim. On, on beş günde bir değişen Harbiye Nazırlarına meram anlatmakta güçlük çekiyordum. Bir aralık yeniden bir ordu müfettişliği teşkil edileceği rivayeti dolaştı. Buna hem hayret ettim, hem de sevindim. Fakat bu haberin doğruluğuna inanmadığımı kendisine söylemedim. İşin ne derece sahih olduğunu anlamıya çalışıyordum. Bir gün Mustafa Kemal Paşanın Harbiye Nazırını ziyaret ettiğini söylediler. Sıhiye dairesine uğrıyacağını umdum. Fakat gelmedi. Ben de bililtizam o akşam kendisini ziyaret etmedim. Ertesi gün Nazır Yaver Paşa beni çağırdı ve iltifatkâr bir surette Mustafa Kemal Paşayı tanıyıp tanımadığımı ve ne vakittenberi tanıştığımızı ve daha bazı şeyler sordu. İcap eden cevapları verdikten sonra: "Paşa Hazretleri bu zat bana kumandanlık etti ve hâlen de benden yüksek rütbede bulunuyor. Suallerinize göre Paşayı evlendireceğinizi zannederek size cevap verdim" dedim. Nazır Paşa ciddiyetini bozmadan tebessüm ederek ondan daha iyi bir şey alacaktı ama hastalığını bahane ederek kabul etmedi dedi. "Ne gibi bir şey?" dedim. "Konya'ya Ordu Müfettişi olacaktı ama hastalığı hakkında senden malûmat alabileceğimizi söyledi" dedi. Ben derhal: "Görüyorsunuz ya eğer evden çıkmak için bana sormuş olsaydı hekim sıfatiyle aslâ muvafakat etmiyecektim. Fakat ciddî bir asker olarak buna lüzum görmemiş ve hastalığını ihmâl ederek çıkmış,, dedim. Nazır Paşa çok memnun oldu. "Vah, vah, hasta olduğunu biliyordum. Evelden tanımazdım. Fakat çok zayıf gördüm. Kendisini rahatsız etmişim. Yakında göreceksen bunları söyle ve gözlerinden öptüğümü ilâve et.,, dedi. "Bu akşam ziyaret edeceğim, iltifatınızı arzederim" dedim.

O akşam filhakika Kumandan Paşayı gördüm. Nezarete gelmesinden biraz sarsılmış buldum. Cereyan eden muhavereyi anlattım. Ve: "Fırsat kaçırıldı" dedim. Yüzüme baktı. "Bu halle nasıl giderdim?" dedi. Hekim sıfatiyle mahcup oldum. "Hastalığınız on, on beş günde tamamiyle geçecek, hiç merak etmeyiniz, başka bir vesile ile yakında buradan kurtuluruz,, dedim. "Ay! Benimle gelir misin?" dedi. "Bunu sormanız fazla, daima emrinizdeyim" diye ilk sözlerimi tamire çalıştım.

Mustafa Kemal Paşanın rahatsızlığı en ziyade ziyaretçilerin getirdiği fena haberlerdendi. O mânen üzülüyordu. Gelenler Paşadan dinledikleri ümit verici sözlerle teselli bularak gidiyorlardı. Bunlar iyi dönüyorlar, fakat Paşa yoruluyordu. Artık bana daha ziyade açılmıya başlamıştı. Kendisi de yavaş yavaş iyileşiyordu.

Bir gün Erkânıharbiyei Umumiyede ikinci reis olan zat iyi bir haberle yanıma geldi ve Erzurum'da Yedinci Ordu Müfettişliği kurulacağını söyledi. Akşama kendisine arzettim. "Ben de bugünlerde böyle bir haber bekliyordum. Acaba iş ne safhada?" diye sordu. "Bu iş sizin uhdenize verilecek" dedim. Çok memnun oldu. Hakikaten az zamanda teşkilât yapıldı. Mustafa Kemal Paşa yedinci Ordu Müfettişi tayin edildi. Bu rakam sonra, üçüncü ordu şeklinde değişti.

***

İşte, iki ay kadar süren hastalığında da Mustafa Kemal Paşa, hep memleket endişesiyle üzülmüş, çırpınmış ve Millî Şef İnönü'nün dediği gibi bütün ömrünü, mevcudiyetini, hastalıklarında bile milletinin hizmetine vakfetmiştir.

***

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'dan hareketini tâcil etmişti. Halbuki tamamiyle iyileşmemişti. İzmir işgalinin ertesi günü 16 mayıs 1919 da Bandırma vapuru ile İstanbul'dan ayrıldık. O günlerde birçok şayialar, yalan yanlış haberler bu seyahatin uyandırabileceği endişeleri örtbas etti. Müfettiş Paşa Samsun'da lâyık olduğu merasimle karşılandı. Çok durulmadı, Havza kaplıcalarından çok istifade edilecekti. Fakat zorluklar başlıyordu. Müfettiş Paşa bazı hususatın müzakeresi için İstanbul'a çağırılıyordu. O kararını verdi. Ancak beş altı banyo yapmak fırsatını bulan Mustafa Kemal Paşa tasavvurlarının tatbike konacağı müsait semte doğru yollandı. Amasya; işi gücü bırakarak kurtarıcıyı emsalsiz tezahüratla karşıladı. Tokat'ta çok durulmadı. Sivas'ta büyük nutukta bizzat anlattığı gibi gayrimümin küçük bir zümreye karşı halkın ekseriyetimutlakası kendisini sevinçle karşıladı. Artık gerginlik başlamak üzere idi. Beni Topçu Müfettişi Kemal Beyle Sivast'a bırakıyor. Sonra Erzurum kongresinin tarihî kararları orada toplanan muhtelif şark vilâyetleri mümessillerinin ruhî haletini ortaya koyuyor. S[illegible] kongresi Mustafa Kemal Paş[illegible] Şefliğini ve bütün milletin kendi[illegible] bağlılığını dünyaya ilân ediyor. [illegible]zurum kongresinden doğan hey[illegible] temsiliyenin Sivas'a hareketinde [illegible] orduda sertabip vek[illegible] olarak emi[illegible] ile Erzurum'da kaldım.Oradan Sov[illegible] Rusya'ya gönderilen heyet refaka[illegible] tayin olundum.

***

1921 senesi mayısında Ankara [illegible]nüşümde Millî Müdafaa Vekâleti[illegible]hiye dairesi riyasetine tayin olund[illegible] Kütahya - Eskişehir muharebesin[illegible] sonra düşmanın büyük taarruza [illegible]zırlandığı seziliyordu. Büyük M[illegible] Meclisi Mustafa Kemal Paşaya k[illegible] salâhiyetini vererek Başkumandan[illegible]tihap ediyor, cepheyi teftişe g[illegible] Başkumandan bir huysuz ata bin[illegible] düşüyor, kaburga kemiklerinden [illegible]kırılıyor. Cebeci hastanesinde op[illegible]tör M. Kemal, Murat ve sair arka[illegible]ların ihtimamı ile kırık sarılıyor [illegible] düşman da her gün hareket hazır[illegible]nı ilerletiyor. Mustarip Başkuman[illegible] hep ordu işi ile meşgul. Zorlukla[illegible]fes alan bir hasta, kendisine em[illegible] edilen ve memleketin mukaddera[illegible]da son sözünü söyliyecek olan o[illegible]nun işini ihmal etmeden tanzimle[illegible]raşıyor. Ve sargıları hafifletil[illegible] cepheye hareket ediyor. İşte Saka[illegible] galibiyeti Başkumandanının sıha[illegible] böyle buhranlı geçirdiği yirmi gü[illegible] kazanılıyor. Büyük Millet Meclis[illegible]na bihakkin Gazilik unvanını veri[illegible]

***

Gazi 927 de ehemiyetli bir has[illegible] geçiriyor. Almanya'dan Prof[illegible] Krovs'la diğer bir hekim getirili[illegible] Biraz uzunca istirahat tavsiye edi[illegible]lar. Mümkünü daima yenmiye alış[illegible] olan Gazi hastalığını gene ye[illegible] Devlet işine sekte vermedi. O[illegible] sonra ufak tefek nezle ve saire g[illegible]di. Rahatsızlığı haberi ne zaman[illegible]rafa yayılsa Gazi ya Mecliste loca[illegible]da yahut şehirde bir cevelân yapa[illegible] görülürdü: yenmek hep yenmek.

***

Soyadı kanununun çıkması üz[illegible]ne Büyük Millet Meclisi ona unv[illegible]nı veriyor. Övünülecek ad. O adı[illegible]vündüğünü birkaç defa işittim. [illegible]çekten yerinde bir soyadı. Bütün[illegible]sillerin iftihar edeceği bir Ata.

Atatürk son hastalığı uzun za[illegible]sindirdi. Bütün ömrünü hizme[illegible] vakfettiği sevgili milletinin işle[illegible] sekte vermeden çalıştı. Sebat [illegible] En çetin haricî siyaset mücadele[illegible]ne o zayıf vücudu fakat sarsılm[illegible]şuuriyle çalıştı. O uğurda kendi[illegible] zararı dokunacak müşkül seyah[illegible] yaptı. Yılmadı. Çünkü O, bütün[illegible]rünü sevgili milletinin hizmetine [illegible]retmişti. İşte tam mânasiyle o uğ[illegible]da ve o yolda takatsiz kaldı. Nih[illegible] değişmez kanunun değişmez hü[illegible] O'nu başımızdan aldı.

Atatürk müsterihtir. Çünkü O [illegible]dine tam bir vefa gösterdi. Mil[illegible] hakkında beslediği bütün emelle[illegible]ne erişti. Ve neticelerini bizzat g[illegible]dü.

Cümhuriyeti kendisine bizzat e[illegible]net ettiği milletin bilhassa genç[illegible] O'nun gösterdiği yoldan ayrılmı[illegible] cağına emindi. Tam yirmi bir s[illegible] evel o vakite göre en yüksek mer[illegible] beye lâyik gördüğü İsmet bey bu[illegible] yarattığı İnönü zaferinin tacı ola[illegible] Ebedî Şefin verdiği İnönü soy[illegible] ile ve Millî Şef sıfatiyle emaneti[illegible]linde tutmaktadır. Müsterih ol E[illegible]dî Şef!.. Millet, şefiyle beraber, [illegible]zip de bıraktığın yolda yürümekt[illegible]dir. Atatürk, Sen ölmedin. Milleti[illegible] gönlünde yaşıyorsun ve ebediyen [illegible]şıyacaksın. Bütün dünya hayranı[illegible]

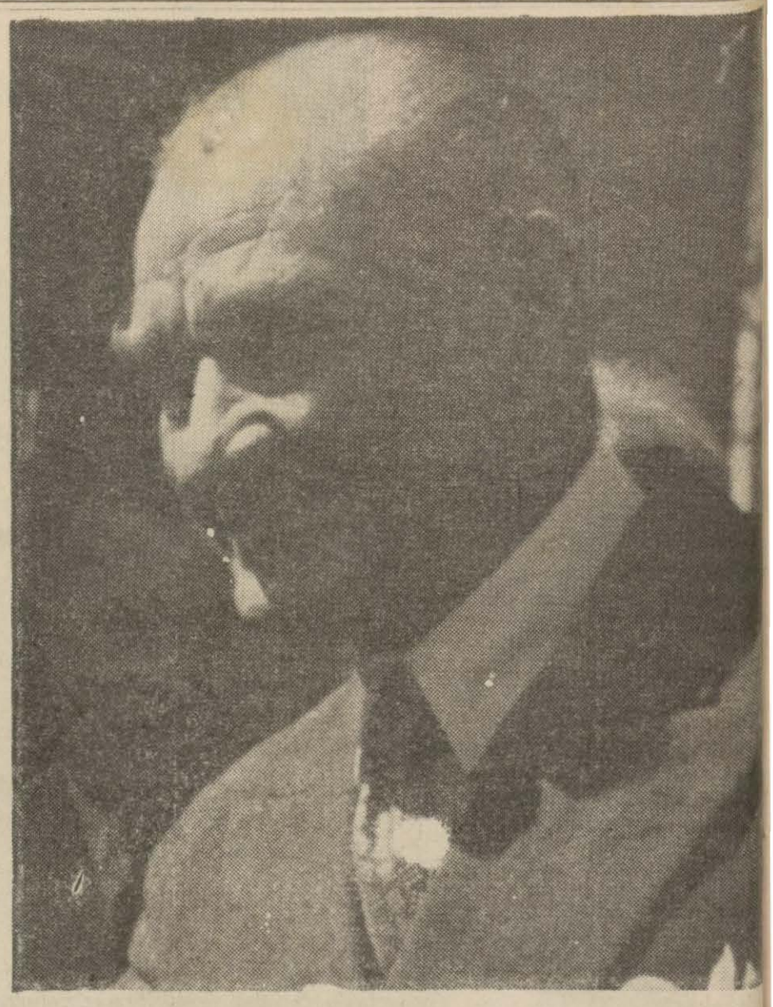

Kolağası Mustafa Kemal arkadaşlariyle

Selânik'te bir istasyonda

Salih Paşa heyeti ile görüşmek için Amasya'ya geldiği zaman

10 uncu yıl nutku hakkında bir hatıra

Hikmet Bayur
Manisa mebusu

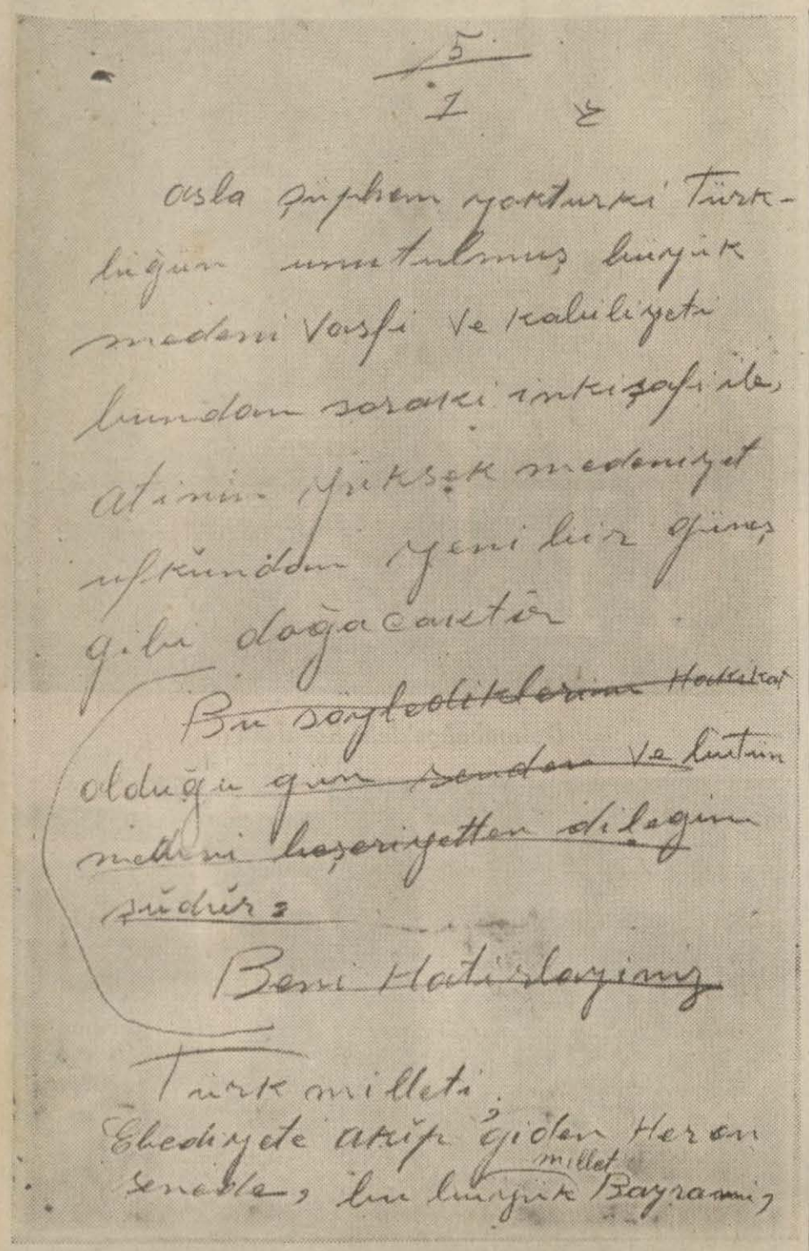

Onuncu yıl nutkunun el yazısından bir sayfa

Yukarıdaki vesika Atatürk'ün cümhuriyetin onuncu yıldönümünde söylemiş olduğu nutkun kendisi tarafından kurşun kalemle yazılmış ilk şeklinden bir sayfadır.

Atatürk bu yıldönümüne çok ehemiyet vermişti. Bunun sebebi sadece on rakamının sayı usulündeki ehemiyeti değildi.

Asıl sebebi o sırada siyasal iç işlere ait inkılâp hamlelerinin hemen tamam olmuş olması, ve bundan böyle ekonomik ve kültürel kalkınma ve ilerleme işleri ile dış siyasada yeni hamleler yapılması keyfiyetinin ön safhaya geçmesidir.

Filhakika ülkede programlı surette bir sürü fabrikanın kurulması ve cihan iktisadî buhranı sıkıntısının Türkiye üzerinden kaldırılması, Türkiyeyi Avrupa menzumesinin önemli bir üyesi yapan balkan anlaşmasiyle, Montrö boğazlar mukavelesinin yapılması ve Hatayın ana yurda kavuşturulması, o sıralarda veya o andan itibaren girişilmiş veya tahakkuk ettirilmiş başarılar.

Nutuktaki "Yurdumuz dünyanın en mamûr....„ cümlesi ve ondan sonraki cümleler ve "Türk milletine çok yaraşan...„ cümlesi bundan böyle girilecek olan yola işaret etmektedir.

O tarihte Atatürk'ün kâtibi umumisi idim. O, samimî olmak şartiyle âzamî surette tenkitleri ister ve ararDı. Ve yakınlarınca bunun yapılmamasını samimiyesizlik sayarak keza, ehemiyet verdiği her işle etrafındakilerin de meşgul olmasını isterdi, bu suretle aynı şeyle meşbu dimağlardan çıkacak mütalea ve tenkitlerin daha esaslı olmasını temin etmiş olurdu..

1933 ilk teşrinin ortalarında :

"— Onuncu yıldönümünde ne söyliyeceğiz? Düşünüp bir şeyler hazırlıyalım! „ tarzında bir emir vermişti.

Ekseriya emirlerinin sınırları çok genişti. Yâni bunu alan, gayret ve kabiliyetine göre onu, emirlerin sınırlarından çıkmadan muhtelif derecede ifa edebilirdi. Ve o işteki azamî verimini vermesi mümkün olurdu. Meselâ yukarıdaki emre göre baştan aşağı bir nutuk müsveddesi hazırlanabileceği gibi. mevzuubahis edilebilecek noktaların tesbiti ve yahut onların düşünülmesiyle de iktifa olunabilirdi. Fakat her halde Atatürk, asgarî olarak, muhatabına: " — Bundan böyle zihnin bilhassa bununla meşgul olsun!„ demiş bulunuyordu.

Bu emri alışımın ikinci günü, adetim olduğu vechile, yaverlikten Atatürk'ün uyandığı haberi verilince odasına gitmiştim. Beni görünce: "Bu gece çalıştım ve nutku yazdım„ dedi. Bazan pek geç de olsa misafirlerini uğurladıktan sonra oturup çalışırdı.

Yukarıdaki müsvedde işte bu yazıdır; ondan sonra gerek kendi düşünceleri, gerek kendi mütaleaları üzerine nutuk bazı değişiklikler görmüştür. Müsveddelerin 30-10-933 tarihli "Hakimiyeti Milliye" de çıkan metin ile karşılaştırılması bu değişiklikleri gösterir.

Fakat okuyucularımın dikkatini bilhassa 5/1 işaretini taşıyan ve kılişesi yukarıda bulunan sayfada çizilmiş olan 4 satır üzerine çekmek isterim :

"Bu söylediklerim hakikat olduğu gün senden ve bütün medenî beşeriyetten dileğim şudur :

"Beni hatırlayınız.„

Bu sözler bana çok hazin gelmişti, adetâ b.. vedaname hissi veriyordu.

Bütün milletin o güne O'nunla beraber erişmeyi dilediğini ve düşündüğünü söyleyip bu cümlenin kaldırılmasını rica ettim. Cümlenin sonuna görülen işareti koydu, sonra müsveddeyi gören hemen herkes aynı şeyi tekrarlayınca cümleyi çizdi.

ATATÜRK'TEN BİR KAÇ HATIRA...

Profesör Naim ONAT
Konya Mebusu

Aradan tam bir yıl geçti. O, sanki hiç ölmemiş, içimizden ebedî ayrılmamış gibi.. Gönüllerimizde mütevazi ruhunun gene o azametli ve korkunç akisleri var. Mavi gözlerinden içlerimize akan, gene aynı alev.. Gözlerimi kapıyorum, işte O, hep O.. Kulaklarımda seslerinin tatlı ahengini duyuyor gibiyim; sönmez hatıraları ışıklardan işlenmiş levhalar gibi beynimde hep canlı ve parlak.

Atatürk bize her faniye nasip olmıyan dünya değer hatıralar yaşattı. Biz O'nun yüksek huzurunda sayılamaz saatler geçirdik. Bunları unutmak, kalp için en acınır bir iflâs; susmak ve yazmamak da elimiz ve ağızımız için en bağışlanmaz bir suç olur.

Atatürk'ü yazmak.. Fakat bu, o kadar kolay bir şey mi? O hayallere sığmıyan hakikat, hakikatleri aşan yüksek bir hayal gibiydi: ateşli bakışlarının önünde dağ gibi engeller eridi. Tunçtan avuçlarında asırların yıllara iniverdiğini gördük.

Çankaya'da çınlıyan sesi, akislerini dünyanın dört bucağında birden gösterirdi. O, sihirli parmaklarını bu ülkenin üstüne basmadan önce her şey dağınıktı, her şey birbirine aykırı idi. Kafaların üstündeki çeşitli fesler, külâhlar gibi içindekiler de hep başka başka ve karışıktı. Karşılıklı mektepler, karşılıklı tekkeler, karşılıklı mahkemeler, karşılıklı halk ve ahlâk hep birbirini körletmiye, yıkmıya çalışıyordu. O, büyülü ve mıknatıslı ellerini uzatınca her şeyi kendine çekti. Boşlukları dolduran işler gibi, O-nun ruhu da içlerimizi sardı, her şeyi birleştirdi. İşte bugün, on sekiz milyonluk türk, tek bir yürek gibi, O'nun ayrılığına ağlamıyor muyuz ?

Yerli, yabancı bir çok kalemler O-nu anlatmak için cilt cilt eserler ortaya attılar; fakat sanmam ki hiç birisi Atatürk'ü, Atatürk'ün kendisini anlatabilsin.

Evet, O'nun hakikî portresini en iyi bir fırça çizebildi: İnönü'nün kudretli kalemi.

Üstad bir ressamın çektiği bir kaç çizgi, bazan, bir simanın bütün derinliklerini gölgelendirir; işte "bir kaç çizgi ile Şefimizin nasıl bir mimar olduğunu anlatmak istedim„ diyen Millî Şefimiz de (Atatürk'ün bir kaç hususiyeti) ni böyle bir maharetle ve üstatlıkla canlandırmıştır.

Bir akşam kendi ağızlarından da işitmek şerefine erdiğim ve Taymis'in 937 de Türkiyemiz için çıkardığı sayısında basıldıktan sonra, kimbilir, kaç defa daha okuduğum bu biricik ve tarihî eserdir ki Ebedî Önderimizin ciltlere sığmıyan yüksek ve içtimaî ruhunu, eşsiz ve kutsal benliğini bir kaç sütunluk bir yazı içinde bizi aydınlatıvermiştir.

Atatürk'ü tasvirde bu kudrete ermek için O'na O'nun kadar yakın olmak ve O'nu O'nun kadar sevmek gerektir. Bize bu yepyeni Türkiye'yi kurmakta ortak yapıcı olan sevgili Millî Şefimiz, hiç şüphesiz, O'na en yakın olduğu kadar O'nu en çok sevendi.

Tarihini pek hatırlamıyorum, zannedersem üç yıldan fazla olmuştu. Atatürk Ankara'da bir rahatsızlık geçirdi; iyileştikten sonra anlatmıştı: İnönü'nün beni gene görmeğe geldiğini söylediler, ona bir şaka yapayım dedim, yatağıma pek bitkin ve ümitsiz gibi uzanmıştım. Beni bu halde karşılıyan İnönü, birdenbire, şaşırmıştı; heyecanlı bir ürperişle seslendi: Atatürk.. Eyvah.. Doktor..

Bunu asla bir tecrübe için ,değil, bir lâtife olsun diye yapmıştım; fakat bununla bir daha anladım ki İnönü beni en çok seven adamdır; bilseniz ben de onu ne kadar çok severim.

Atatürk bazı kimseleri sever gibi görünürdü; fakat O'nun asıl içten sevdikleri, kendilerinde hakikî bir değer gördüğü insanlardı. Değer tanıtmak insanlığa yaraşan en büyük bir şıardır. Atatürk ise bu şıarı kendisinde gösteren en yüksek bir örnekti. O, inandığı bir değere bin kıymet verir. Ve onun her kesçe de tanınmasını isterdi.

Atatürk'ün en çok sevdiği ahlâkî kıymetlerden biri de samimilik, özdenlikti. O, içten gelen sözlere, kendi düşünce ve arzusuna ne kadar aykırı olursa olsun, kızmaz, darılmazdı. Darıldığı olsa da pek muvakkatti, yaz bulutu kadar bile sürmezdi. O'nun meclisi daima, gülümsiyen bir ilkbahardı. Bazı gürliyen göksel sesleriyle bile sofranın havasına yeni dalgalar ve neşeler serperdi.

O her gamı siler, her kaygıyı süslerdi. İnönü söylüyor: "Atatürk'ün toplantılarından çıkarken herkes bedbin şeylerden, hayatın dertlerinden ve sıkıntılarından yıkanmış gibidir.„

Son senelerde kendisini verdiği dil bahislerinde geceler uzun münakaşa ve tetkiklerle geçerdi. Bu münakaşalar arasında çok çetin itirazlara karşı tahammül gösterir, görüşünün doğruluğunu tanıklamağa çalışırdı.

Bir akşam, dil meselelerine ait ağır bir münakaşada değerli profesör Yusuf Ziya Özer itirazlarının samimiliğinden bahsederken biraz asabileşerek: "Atatürk, sizi saptığınız yanlış yoldan çevirmek için çalışıyorum.„ demişti.

Atatürk'ün buna karşı verdiği cevap, bu ifadenin yalnızca bir tekrarı oldu. Her iki taraf da kendi görüşlerinin doğruluğuna kanmışlardı.

Bir akşam, gene bir çok ilim adamlarının bulunduğu sofralarına biraz geç gelmiştim. (Millet) kelimesinin türkçe ile uygunluğu hakkında B. Özer'le geçen fikir çarpışmasından haberim yoktu. Atatürk bu kelime etrafında kendi görüşünün doğruluğunu sağlamağa çalışıyordu. Bana nasıl dedi: bu düşünceyi siz de kabul etmiyor musunuz? Atatürk, dedim: ben bu husustaki görüşümü evelce tezimle neşrettim ve hâlâ da aynı kanaatteyim. Eğer kanaatler el ve kol gibi bıçak altına girebilen bir şey olsaydı derhal huzurunuzda keser atardım.

Atatük bu sözümü: "bana ben senin için kanaatlerimi feda edemem diyor bu!„ Şekline sokarak beni takdir için vesileler bile yapmıştı.

Yüksek huzurlarında yalnız resmî mevkilerinin değil, müstesna şahsiyetlerinin de büyüklüğünü göz önünde tutarak bahsi daha kolay yoldan yürütmek ve kapatmak varken, işte bu gibi gereksiz görülebilecek hareketlere ve sarfedilen ağır ve sert sözlere karşı O gene dargınlık gösteremezdi; bu yüzden iltifatını kesecekken arttırması, O'nun ne kadar geniş ve bağışlayıcı bir gönül taşıdığını göstermiye yeter.

Son cümhuriyet bayramı

Hiç bir kimse Atatürk için insanı söyletmez, kanaata hürmet etmez der gibi bir iddiada bulunamaz. Böyle bir iddia O'nu ya hiç tanımamak ve yahut da bile bile yanlış tanıtmak gibi vicdana sığmıyan haksız bir hareket olur.

Atatürk, samimiliğe dayanan her sözü dinler, her itirazı hoş görür, ve onda bir değer bulursa derhal kabul ederdi. O'nun hiç hoşlanmadığı bir şey varsa o da riyâ ile garazla karışık fikirler ve kanaatten doğmıyan kuru tasdiklerdi. Atatürk son senelerde türk dilini araştırmaya koyulmuştu. " Vaktinin büyük bir kısmını alan bu uğraşmalarında her zaman, İnönü'ne borçlu olduğunu söyler, ve ona olan derin güvenimle işte bu masada böyle bol bol konuşmaya zaman buluyor ve rahat rahat oturuyorum.„ derdi.

Bununla beraber Atatürk'ün millî işlerde ve devleti ilgilendiren meselelerde ne kadar titiz olduğunu kaç defa biz dahi gözlerimizle gördük.

Bir akşam, daha sofraya oturulmamıştı. Tevfik Rüştü Aras ile bilardo oynuyorlardı. Aras'ı telefondan çağırdılar. İçeriye dönerken, Atatürk, dedi, Size canınızı sıkacak bir haber vereceğim: Yugoslavya kıralını öldürmüşler.

Teessürlerini daima içinde saklamayı bilen Ebedî Şef kıpkırmızı olmuştu, ayakta duramadı.Gelin, sofrada konuşalım dedi. O gece, akşamın yedisinden sabahın tam yedisine kadar büyüklerimizi çağırtarak onlarla ne kadar titiz bir tekayyütle konuştuğunu, onlara direktifler verdiğini görerek hayret içinde kalmıştım. O gece alınması kendilerince gerekli görülen tedbirlerin ne kadar derin bir görüş eseri olduğunu sonradan çıkan hâdiseler bize pek iyi anlatmıştı. O akşam bu tedbirleri alnının çizgileriyle: erken ve anlaşılmaz bir ihtiyat gibi karşılıyanlardan değerli bir zat gene bir gün bunun bir keramet olduğunu huzurlarında itiraf etti.

Artık sabah olmuş, gün yayılmıştı. Sofrada dört beş kişi kalmıştık. Acıktınız galiba dedi. Harbiyedenberi çok sevdiğini söylediği fasulyeli pilâvla mahallebi ve kavun geldi. Sabahın tam yedisinde böyle tatlı ikinci bir akşam yemeğinden sonra: Uykunuz geldi, artık, size müsaade, Ben Çakmağın - sayın mareşalimiz o gece İstanbulda Yavuz zırhlısında bulunuyorlarmış - intibalarını almadan yatamıyacağım. demişlerdi.

Atatürk'ün o akşamki görüşlerinde gösterdiği isabetin bir örneği de Karlispatta tedavide bulunduğu vakit yazdığı hatıralarında: "Bir devlet adamı olsaydım ne yapardım ? „ sualine cevap verirken balkan paktının katî lüzumuna da bundan 22 yıl önce ve bunun belki de gülünç bir hayal sanılacağı bir devirde işaret etmiş olmalarıdır.

Orada işaret edilen, yalnız bu değildir; az zamanda elde ettiğimiz büyük başarıların birer tesadüf eseri olmadığını, bunların önce görülmüş ve düşünülmüş şeyler olduğunu bu hatıralardan anlıyoruz.

Gerek üç defter tutan bu çok enteresan realist hatıraları, gerek Bursa'da irticalî olarak söyledikleri büyük hitabeyi bastırmalı ve onları da herkes görüp okumalıdır.

Ulucamide kendisine sorulan türlü ve çetin suallere karşı kül halinde bir cevap teşkil eden bu uzun Bursa söylevi, bana göksel ruhu kadar yüksek gelmişti. Bunu bir akşam bir daha dinliyebilmek için kendilerinden bir yalvarmada bulunmuştum. Zabıtlar arandı, bulunamadı. Galiba, dedi: Onları Falih Rıfkı'ya verdim. Eğer bu zabıtlar kendilerinde ise seçkin edibimizden o yalnız bir cevap silsilesi değil, bilûr bir kaynaktan taşmış bir fikir ve sanat çağlıyanını andıran deha eserinden herkesi de kandırmasını burada rica ediyorum.

Atatürk'ün yukarıda devlet ve siyaset işlerindeki hassasiyetlerinden bir örnek vermiştim, O, bu gibi meselelerde bu kadar uyanıklık göstermekle beraber gece gündüz dile, tarihe ait eserler okuyor, gözden geçirmedik kitap bırakmıyordu.

Büyük Şefimizin de: "Bir çok kere onu kitapları ve yazıları içinde yirmi dört veya daha fazla saat, fasılasız çalışma içinde bulmuşumdur „ yolundaki pek kıymetli şahadetleri de O'nun nasıl tükenme bilmez bir kudret kaynağına sahip olduğunu gösterebilir.

Atatürk'ün eşsiz hususiyetlerinden biri de onun kitap okuyuşu ve okuduklarını unutmayışıdır.

Dil Kurumu tercüme ettiği eserleri, türlü türk lehçeleri sözlüklerini kendilerine sunuyordu. Bir gün Unanhay lehçesinin sözlüğü gönderilmişti. Ben bu eserde bir itirazımı haklı gösterecek bazı kelimelere rastlamıştım. Kitabı sunduğumuzun akşamı bizi gene çağırmıştı. Ben bir fırsat bularak bu kelimeleri ortaya atmak isterken, evet dedi: Göndermişsiniz, okudum. Kitabı istetti. Sözlüğün okunmadık yeri kalmamıştı. Evet, aynı günde koskocaman bir kitabı, her zaman yaptığı gibi, baştan aşağıya süzüvermişti. O, okuduğu her kitabın en özlü noktalarına, yanlış gördüğü kısımlarına yer yer çizgiler, renkli işaretler koyardı. Sözlük'te benim söylediğim kelimelerin de mimlenmiş olduğunu gördüm.

Günde birkaç kitap okuyan, birkaç etüt hazırlıyan Atatürk'ün dil ve tarihe ait tetkiklerini bu kadar aşırı bir gayret ve ihtirasla takip etmesi hiç de boş ve sebepsiz değildi. O, bunları yükseltmek istediği ülküsüne iki kanat sayıyordu.

Atatürk'ün ülküsü de kendisi gibi ve yurdunun sınırlarına sığmıyacak kadar büyüktü: bütün dünyayı kucaklaştırmak, genel bir barışla yeryüzünde yepyeni bir insanlık yaratmak.

O iyice inanmıştı ki bu dâvayı üzerine alabilecek bir devlet varsa o da Türkiye'dir, türkler, dünyanın en eski ve köklü bir milletidir. Başka uluslara medeniyet kaynağı olan, yasa yolunu gösteren onlardı. Türk dili bütün dillere ana ve maya olmuştur.

Bununla beraber Türkiye, bu ülküyü yürütmiye en uygun bir yerdir; çünkü o, doğu ve batıyı biribirine bağlıyan bir birleşme noktasıdır. Bir

(Lutfen sayfayı çeviriniz)

İzmit'te Halk Fırkasını kurarken

Halkçı Mustafa Kemal

yandan doğu, bir yandan da batı devleti olan Türkiye, dünyanın iki bölgesine uzanan kollariyle cihan sulhunu bağrına basarak büyütebilecek bir kucak olmalıdır.

"Yurdda sulh, cihanda sulh" bayrağını bu ülküsünün ve Kemalizmin bir remzi olarak taşıyan Ebedî Önder, büyük dâvasının gerçekleşmesi için herkesi kandıracak ilmî tanıklar hazırlıyordu. O, nerede ve hangi zümre arasında bulunursa bulunsun, bu fikrini yaymak için, durmadan, uğraştı. Odasında çalışırken, sofrasında konuşurken, baloda eğlenirken, hattâ bir misafirini, yabancı bir elçiyi kabul ederken üzerinde durduğu, hep bu yüksek ülküsüydü.

Atatürk'ün büyük dâvasına dayanan yaptığı dil ve tarih tezi işte bundan dolayıdır ki onun son yıllarında geceyi, gündüze katarak uğraştığı en önemli bir iş olmuştur. Sınırsız ve taşkın ruhunu, artık, ondan başka bir şey avutamıyordu.

Bir akşam, kurduğu Güneş - Dil Teorisinin yeni bir zaferine şahit olunca o kadar sevinmişti ki.. dâvetlileri arasında bulunan rahmetli general Ali Hikmet'ten sofradakilere bir müzik ziyafeti istedi. Ertesi akşam, onun kira ile oturduğu mütevazı evini şereflendirdiği zaman, gözlerinde yeni bir sevincin ışıklarını seziyorduk, pek neşeliydi. Dar salonda sımsıkı ve diz dize oturmuştuk. O, ut ve kemanın ahenginden daha çok, ülküsünün sesini dinliyordu. Duramadı. Gündüzden bulduğu yeni hakikatleri hemen açmıya başladı. Notlar ve etütler ortaya döküldü. Oradaki sanatkârlara da hitap ederek saatlerce tezleri üzerinde konuştu.

İlmî konuşmaların sona erdiği bir toplanış gecesinde: son Yalova seyahati akşamı, dil teorilerinin önemi nden bahsedilirken: "Evet, demişti: Ben ne Cümhurreisliğime ne de Başkumandanlığıma onun kadar kıymet vermedim, ilgi göstermedim.,,

Atatürk, tarih ve dil araştırmalarına verdiği büyük ve yıpratıcı emek lerle bize şu kurduğu yeni Türkiyeden daha büyük, daha köklü bir türklük yaratmıştır. O'nun dil ve tarih tezi türk varlığını ve gururunu tarihin ucu kayıp derinliklerine götüren yüksek bir dehâ eseridir.

O'nun dil bilgisine verdiği yeni ışık, beşerin tefekkür tarihini aydınlatan dil teorisi, bence, ilmin yüksek bir mûcizesidir.

Son toplanış gecesinde olduğu gibi bir çok defalar da arzettiğim üzere, acele verilmiş bazı hükümler ve henüz bizi kandıramıyan bazı talî noktalar bir yana bırakılacak olursa, güneş dil teorisi, Atatük'ün bize bırak - tığı en büyük ve ölmez eserlerden biri sayılabilir.

Herkesi kendi telâkkisinde hür ve haklı grömek tabiîdir; bununla beraber, ne yazık ki, sayılı ilim adamlarımızdan bir takımının bile henüz kavrıyamadığı ve derin hakikatine hâlâ bir türlü varamadığı bu teori de günün birinde bir keramet eseri sayılacak ve türk dil bilgisinin değişmez bir metodu olacaktır.

Epice zamandanberi tarihe, mitolojiye, türk dilinin bütün kaynaklarına başvurarak hazırlamakta olduğum (Dilde güneş) adlı etüdümü eğer bir gün O'nun mânevî huzuruna sunabilirsem bu, bana fanî hayatımın vereceği en yüksek bir haz ve vicdanımın gene kavuşturacağı en değerli bir takdir olacaktır.

Çardak boğazında bir gece

İbrahim Süreyya Yiğit

Kocaeli mebusu

Aziz minnettarlığını yüreklerimizde ebediyen taşıyacağımız Atatürk'ün kurtuluş dâvasının ilk günlerimize ait bir hâtırasını nakledeceğim :

Mebusan meclisi dağıtılmış, millet başsız kalmıştı. Ebedî Şef, Türk milleti namına söz söylemek salâhiyetini haiz bir millî teşekkül meydana getirmek emelinde idiler. Amasya'da bu kararı alarak Sıvas'ta bir kongrenin akdi için bütün vilâyetlerden üçer murahhas gönderilmesini; kongre toplanıncaya kadar da bunun millî bir sır olarak muhafaza edilmesini icap edenlere bildirmişlerdi. Halkta gördüğü, duyduğu millî düşünce ve temayülleri teşkilâtlandırmak suretiyle içtimaî, siyasî menfaatler ve istikametler vücude getiren teşkilâtcı Şef, şark vilâyetlerindeki bu gibi vatanî teşebbüsleri birleştirmek üzere hazırlanan Erzurum kongresini açmaya gideceklerdi. Bu maksatla Amasya'dan hareket edilerek Sıvas'a gelindi. Bir bayram gecesi idi, İstanbul hükûmetinin fena bir âleti olan Elâziz valisi Ali Galip ile onu millî dâvada çalıştırmak için sabaha kadar konuştular ve beyhude yorulduklarını da söylemişlerdi. Paşamız uyumadığı için herkes de ayakta ve uykusuzdu. Böyle uykusuz geçen bir gecenin sabahında bayram topları atılırken Sıvas'tan hareket buyurdular. O günün gecesini Refahiye'de geçirdik. Ertesi gün uzun bir yürüyüşle Erzurum'a vasıl olmak istiyorlardı. Yolun bozuk olması istenilen süratı temin edemiyordu.

Yola çıkarken biraz yiyecek tedarik etmiştik. Şirin bir yerde yemek yimek üzere durduk. Bir çeyrek sonra tekrar yol almağa başlamışdık. Ebedî Şef'in otomobilinde Kastamonu mebusu Rauf Orbay (sabık Başvekil), yaver Cevat Abbas emir zabiti Ali Şevket ve bir de ben bulunuyorduk.

Yediğimiz şeyler bize dokundu, hatalandık. Çok şükür Paşa'mıza birşey olmamıştı. Çardak boğazında Fırat'ın yanından geçen şose üzerine yanındaki yamaçtan düşmüş bir metre kutrundaki kayanın yolu kapattığını gördük, arabamızın geçmesine imkân yoktu. Otomobilde ihtiyat bir kazma bulunuyordu. Cevat Abbas'la beraber bu kayanın bir parçasını kırmak ve şosenin yanındaki yamaçtan da bir yer açmak suretiyle arabamızı devrimden geçirmek kabil oldu.

Şef'i götüren otomobil açık eski bir araba idi. Yolda mütemadiyen pan yapar, zavallı şoför (Mehmet) bununla uğraşır, durur; tamir biter bitmez de yorgun argın arabayı sevk ederdi. Bu devam eden panlarla yolun bozukluğu aynı günde Erzurum'a ulaşmak imkânını selbetti. Akşam olmuştu, artık gaye Erzincan'ı tutmak oldu. Karanlık bastı, Çardak boğazından bir türlü çıkamıyorduk. Haziran ayının son günlerinde olduğumuz halde etrafımızda halâ kar vardı. Gece ileriledi, bu defa yolu da kaybettik. Seller şoseyi bir hayli bozmuş, yolu bulamıyorduk. Etrafı dolaştıksa da yolu çıkaramadık. Üçüncü ordu müfettişi olan Atatürkün refakatlerindekileri getiren iki otomobil daha vardı. Bizi takip eden arabada Dr. Refik Saydam (Başvekilimiz), general Kâzım Dirik ve Husrev Gerede bulunuyordu. Bu zevat da bize yetişememişlerdi. Paşamız, geceyi bulunduğumuz yerde geçirmeyi muvafık gördüler. Otomobilde bir bataniyeleri vardı; onu toprağa serdik, yatak oldu. Üstlerindeki kaputun yakalarını kaldırarak bataniyenin üzerine yattılar. Rauf Orbay, açık otomobilin içinde uyumaya çalışıyor, diğer arkadaşlar da birer tarafa sığınmışlardı.

Genç zabit

Benim arkamda ince bir caketten başka birşey olmadığı için bir türlü bir yere sığınmak ve barınmak imkânı olmuyordu, titriyordum. Üşümeyi geçirmek için gezinmekten başka çarem kalmamıştı. Bir sıra Atatürk : "— Kimdir o ? „ diye seslendi. Cevap verdim : " — Benim efendim „. " — Sen misin, Süreyya Bey yatmadın mı ? „ dedi. Cevaben : " — Ben nöbet bekliyorum, siz rahatca uyuyunuz, paşam ! „ dedim. Hülâsa böyle bir geceyi sabaha ulaştırdık. Günün aydınlığı bize yerimizi, yolumuzu gösterdi, biraz dolanarak şoseyi bulup Erzincan'a vasıl olduk.

Seyahat macerasından şu küçük parça hakkında Atatürk'ün benim de bulunduğum bir akşam yemeğinde sofrada bulunan arkadaşlara naklettikleri - ni tekrar ederek hassas ruhlarını da ifade etmiş olacağım. Buyurdular ki : " — Hafif bir ayak sesi işittim, kim olduğunu sordum. Süreyya imiş, nöbet bekliyorum dedi, üstünde birşey yoktu; üşüyordu. Bende de ona verecek birşey yoktu, gezin üşümevesin. dedim. Ama haline çok acıdım. O hali hatırıma geldikçe müteessir olurum „ diye beni taltif etmişlerdi.

Tam bir azim ve tasmim ile çıktıkları perişan vatanın halâsı yolunda toprak üstünde geçirdikleri o geceyi hatırlarken bugün de kurtardıkları vatanın hür sinesinde ve yetiştirdiği büyük milletinin kalbinde yattığını görüyoruz.

Senin ölmeyen ebedî huzurunda minnet, şükran, tazim hisleriyle ruhum dolu, gözlerim yaşlı olarak nâçiz varlığımla eğiliyorum sevgili Atam.

Uşak'ta, Türk Ocağında..

Damar Arıkoğlu

Seyhan mebusu

1339 senesi eski İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt'un İzmirde açtığı büyük iktisat kongresine ben de gitmiştim. O sırada Atatürk Göztepede bir evde misafir bulunuyorlardı. İlk işim ziyaretlerine koşmak oldu. Yanında askerî üniforması ile bir arkadaşı oturuyordu. Tatlı bir sohbete dalmışlardı. Yakınında yer gösterdi, oturdum, biraz konuşmalardan sonra bir kaç güne kadar Ankaraya döneceklerini, oradan Adanaya bir seyahat yapacaklarını ve buradan birlikte gideceğimizi, treninde yerim hazır olduğunu söyledi.

Muayyen vaktinde istasyona gittim, Başyaver Salih Bozuk treni ve hazırlığını teftiş ediyordu. Her halde bir şey canını sıkmış olmalı ki, öfkeli emirler veriyordu. Yanına yaklaştım; elini sıktım, tebessümle mukabele etti.

Biraz sonra da Atatürk, refikası, daha birçok zevat zuhur ettiler, teşyi merasiminden sonra hep birden trene bindik. Vakit gece yarısını çoktan geçmiş olduğundan herkes birden uyku istirahatine çekildi.

Trenin sallantısı, ve gürültüsü arasında uyku ile uyanıklık arasında sabahı bulduk. Atatürk'ün salona geldiklerini ve kavaltının hazır olduğunu haber verdiler. Hep birlikte neşeli bir kavaltı yaptık, Atatürk Başkumandanlık meydan muharebesini tatlı, tatlı anlatıyor ve izahat veriyordu.

Bu güzel sohbetler arasında trenimiz de hayli ilerlemişti. Düşman tarafından tahrip edilen bazı kasaba ve köyler arasından geçiyoruz. Mareşal Fevzi Çakmak bu harabeleri gördükçe başını sallıyor, teessürünü saklamıyordu.

Güzergâhımızdaki kasaba ve köylerden müteşekkil, irili, ufaklı yığın yığın halk kütlesi istasyonlara toplanmışlar, halâskârlarını selâmlıyorlardı.

Hemen bir çok istasyonlarda Atatürk trene tevakkuf emri veriyor, kalabalığın arasına giriyor, hallerini, dertlerini, dileklerini soruyordu. Bir ana, baba, günü olmuştu. Hiç birinden bir şikâyet avazı duymadım. Sanki bu yanan, yıkılan, harabezare dönen yerlerin sahibi, yuvasını, anasını babasını, kardeş ve evlâdlarını kaybeden insanlar bunlar değildi. Hep bir ağızdan:

"— Çok iyiyiz, millet sağ olsun sen çok yaşa.,, diye bağrıyorlardı.

Bu halde yolumuza devam ederken Uşaka yakın bir istasyonda bir heyet tarafından karşılandık. Atatürk'ü dâvet ediyorlar, ve kasabayı şereflendirmesini rica ediyorlardı. Uşak istasyonu halk ile dolmuştu. Her tarafa bayraklar asılmış, vagondan itibaren yerlere serilen Uşakın nefis halıları üzerinden Atatürk ve refikası yürüyerek tahsis edilen arabalarına bindiler, Mareşal Fevzi Çakmakla biz de bir arabada Atatürkü takiben gidiyoruz.

Yolun her iki tarafı kasabaya kadar müthiş bir kalabalık tarafından işgal edilmiş, ön sırayı sanatkârlar tutmuşlardı. En arkada da genç delikanlılar, gürbüz babayiğitler, milli kıyafetle atlar üzerinde sağa sola dolu dizgin sevinç çılgınlığı içinde at koşturuyor ve şenlik yapıyorlardı.

Bu büyük tezahürat içinde kasabaya girdik ve doğru hükümet konağına gittik. Biraz istirahati müteakip, kafilenin sonu da gelip çatmış, hükümet konağı avlusunu tamamen doldurmuştu. Atatürk balkona çıkıp, çok heyecanlı bir nutuk söyledi. Mevzuu saltanatın Yemen macerası ve orada telef olan türk çocuklarının hazin hatırası idi.

Balkondan baktığı zaman kalabalığın sadece başı görünüyor. Sık ve birbirine girift başlar ve taşıdığı serpuşa dikkatle bakılırsa adeta nefis bir Uşak halısına benziyor, heyecandan deniz dalgası gibi durmadan sallanıyordu.

Halkın cûşu huruşu arasında buradan Türkocağına gittik, Ocak mensupları toplanmıştı. Atatürk, refikası birbirine yakın sandalyelerde, Mareşal Fevzi Çakmak ve maiyeti de bir arada oturmuştuk.

Kahveler içiliyordu, Ocaklı arkadaşlardan sarışın tahminen otuz iki yaşlarında bir genç ayağa kalktı, misafirlerini selâmladıktan sonra bir nutuk söyledi.

Hatip sözü Atatürk'e intikal ettirip O'nu, Napolyon ve Bismarkla mükayeselere giriştiği zaman bundan memnun olmadığını Atatürk'ün kaşlarını çattığından anlamıştık. Henüz kahvesini bitirmemişti derhal ayağa kalktı: "— Bey biraderimizin müsaadeleriyle burada bir noktayı tenvir etmek maksadiyle sözlerini kesiyorum. Efendiler bu arkadaş beni Bismark ve Napolyonla mukayeseye kalkıştılar. Napolyon kimdir? Taç ve macera peşinde koşan bir insan! Bismark ise tacidara hizmet eden bir adam! Ben böyle değilim!" dedi, ve yerine oturdu.

Hatip pek sıkılmıştı; sözlerini tashih etmek üzere: "— Affedersiniz paşa hazretleri, sözlerim yanlış anlaşıldı. Sizin şerefinizden, şanınızdan bahsetmek istiyordum.,, Sözlerini henüz bitirmişti. Atatürk tekrar ayağa kalktı: "— Efendiler, bu beybiraderimiz ikinci bir hataya tekrar düştüler. Hangi şan, hangi şeref? Eğer mensup olduğum milletin şanı, şerefi varsa ben de şanlı ve şerefliyim. Aksi takdirde içinizden her hangi bir adam çıkar da şan, şeref arakasından koşar ve teferrüt etmek isterse biliniz ki başınıza belâdır, belâdır, belâdır!. Millet bu gibilerine aslâ müsaade etmemelidir!"

Her ne zaman Uşak kelimesi telâffuz edilirse, Atatürk'ün o kaşları çatık hayali gözümüzün önünde canlanır, bu manzara karşısında, gür sesi ile söylediği sözler kulağımda çınlar.

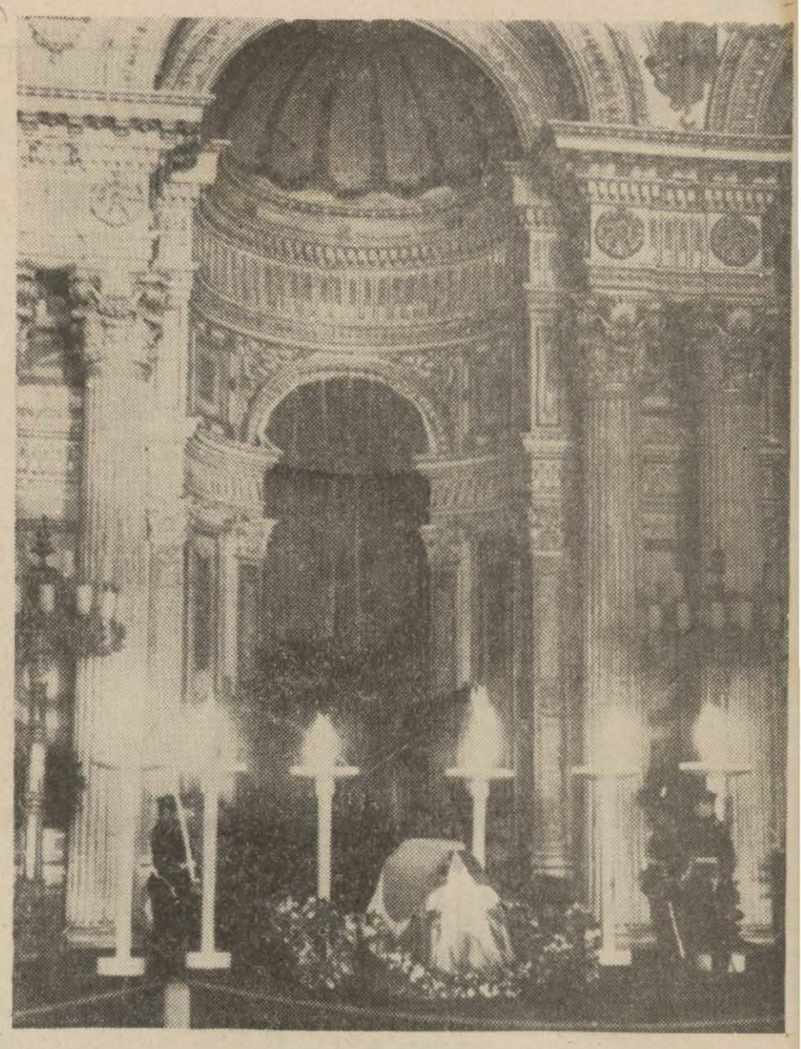

Dolmabahçe'deki Katafalk

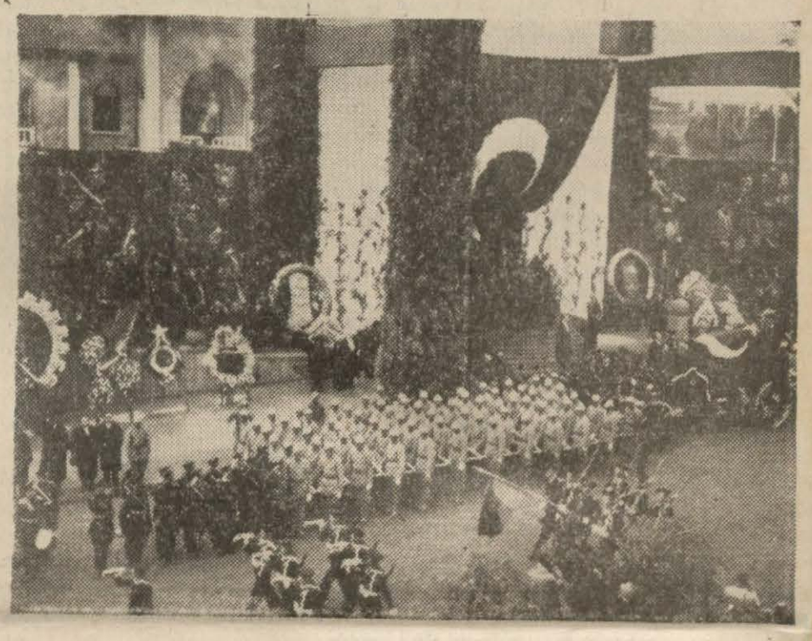

Millet Meclisi önündeki Katafalk

Savarona yatındaki en son resimlerinden biri

ATATÜRK

Nasıl çalışırdı?

Nasıl çalıştırırdı?

Bir yıl önce bugün türkler, tarihin en büyük yaratmadığı Ulu Ebedî Şeflerini kaybettiler.

Bu kara matem gününün yıldönümünde, O'nun şimdi yürekler yakıcı birer ateş halini alan hatıra ışıklarını canlandırmak, türkler için millî bir ibadet sayılmalıdır.

***

O'nun meziyetlerini saymıya ne dil yeter, ne kalem.. Yaradılışın o benzersiz harikası, asrının her sahada en büyüğü idi: En büyük asker, en büyük diplomat, en büyük devlet adamı, en büyük öğretmen hep O idi. O.

Bu büyüklükler arasında en büyüklerinden biri de Atatürk'ün yorulmak bilmez bir çalışıcı, usanmaz bir çalıştırıcı olmasıdır.

O'nun çalışma ve çalıştırma metodu, gerçekten ayrı bir harika idi. Akşamdan çalışmıya başladığı halde, sabah olur, gün açılır, yanındakilerin göz kapakları halde, birbirine yapışır, O gene sanki yeni işe başlamış gibi taptaze bir vücut ve zihinle işine devam ederdi. Ancak yapmak istediği işi bitirdiği zaman, tatlı bir tebessümle :

— Yorulduk biraz, galiba.. derdi.

***

1936 da Üçüncü Türk Dil Kurultayı hazırlıklarına başlamıştık. Bu kurultaya çok önem veriyor, gelen tezlerin hepsini bizzat görmek istiyordu. Her gelen yazıyı satır satır okuyor, kenarlarına notlar koyuyor, en sonuna da yüksek düsünce ve kararını yazıyordu.

Bir çok tezi birden iade ettiği, her biri hakkında emirlerini verdiği bir gündü :

— Nasıl, dedi, senin için iyi çalışmış mıyım ?

Çalıştırmasında da çalışması kadar harikalar vardı. Birine bir iş verdiği zaman, sanki yaradılışın kendisine bahşettiği enerjiden de ona bir pay verirdi. O'nun buyurduğu iş, insana hiç güç gelmezdi. Bir gece, mebusluk hakkının kadınlara da verilmesi üzerine konuşuluyordu. Bayan Âfet:

— İlk defa Bursa nutkunuzda kadınların hukukundan bahsetmiştiniz. diye hatırlattı. Bu nutkun suretini buldu, getirdi.

Atatürk, bunu okumak şerefini lütfen bana bağışladı.

Bu nutuk, ikinci Büyük Millet Meclisinin seçimi arifesinde yurdun bir çok yerlerinde söylediği nutuklar gibi, iki kısımdı: İlk kısmında kendisi düşündüklerini anlatıyordu. Sonra orada bulunan herkesten merak ettiği meseleleri sormalarını istiyor, bütün sualler toplandıktan sonra, bunların cevaplarını da veriyordu. Fakat bu cevap verişte ayrı bir sanat vardı: Her bir suale ayrı ayrı cevap verme tarzında değil de, sanki bütün o sualler bir tek mevzuun parçaları imiş gibi, bütün cevaplar ayrı bir nutuk içinde yer alıyordu.

Nutkun bu büyüleyici güzelliği içinde dalmış, okuyor, okuyordum. Okumayı bitirdiğim zaman:

— Bir de İzmir nutku vardır, Ama, bilmem yoruldun mu ? dedi.

— Bilâkis, Atatürk, dedim, okudukça insana daha ziyade kuvet geliyor.

İzmir nutkunun kopyesi bulunamadı. Yanımdaki arkadaşların ihtariyle anladım ki iki buçuk saat durmadan okumuşum. Fakat O'nun yüksek varlığı önünde O'nun kendi büyük sözlerini okumak, o kadar tatlı bir zevk oluyordu ki gerçekten yorulduğumun farkına bile varmamıştım.

Hangi bir hatırasını anmalı? Yaradılışın o eşsiz büyüğünün her hali de büyük, her hali de eşsizdi.

***

Şimdi bu hatıraların önünde, bir yıldanberi O'nsuz yaşadığımıza insanın inanacağı bile gelmiyor. O'nsuzluk acısına gene ancak O'nun hatıralarının verdiği kuvetle dayanabiliyoruz...

İ. N. Dilmen

Atatürk'ün Selânik'te doğduğu evin cephesi

Atatürk'e dair

bâzı hatıralar

Necipali Küçüka
Denizli mebusu

Günlerdenberi yorgun ve bitgindik. Konya'dan itibaren başlıyan takibat vilâyet hudutları içinde çok sıkı idi. Vali bizi tutturup İstanbul hükümetine teslim için büyük bir itina göstermişti. Biz devletin müsallâh kuvetleri tarafından bir canî gibi takip ediliyorduk.

O sırada Sivasla - Kayseri arasında işliyen Amerikan otobüsleriyle Köprübaşına yaklaştık. Mustafa Kemal'in yaverleri bizi orada selâmladılar ve otomobillerine aldılar. Sivas hudutlarına girdiğimiz dakikada istikbaldeki hür ve mesut vatanın serbest havasını, ciğerlerimizin en içlerine kadar çekerek ilk defa teneffüs ettik.

Kongre bir gün evel açılmıştı. Mustafa Kemal bizi perişan kıyafetimizle küçük bürosunda kabul etti.

Umumî harbin büyük şahsiyetlerinin, kumandanlarının bir çoklarının ya elini sıkmış ve yahut da kendilerini pek yakından görmüştüm. Fakat şimdi karşımızda bir kudret ve azim heykeli gibi oturmakta olan adam kadar imposant bir şahsiyet karşısında hayatımda ilk defa bulunuyordum. Son derece ciddî ve vakur idi. Bununla beraber en kibar bir salon adamı kadar nazik ve centilmen idi. Bize sual tevcih ederken hep (Beyefendi) diye hitap ediyordu.

Denizli cephesi hakkında verdiğimiz kırık dökük malûmatı, O'nun harikulâde dimağı derhal muntazam bir mantık silsilesi haline sokuyor ve vaziyeti, bir projektör aydınlığı ile tenvir ettikten sonra, en isabetli kararı veriyordu. Biz kendi basit görüşümüzle bile kendimizin derhal müstesna bir adam karşısında olduğumuzu anladık. Dâvaya ve istikbale O'nun karşısında bir daha inandık.

Kongre geceleri çok eğlenceli geçiyordu. Bilhassa Anadolu İstanbul ile münasebatını kestikten sonra İsmail Fazıl paşa kabine listesi tanzim ediyor. Ahmet Rüstem bey fransızca yazdığı tarihten parçalar okuyor, ve Kara Vasıf Amerikadan gelecek milyonlarca dolar ile memlekette yapılacak geniş dahilî islâhat politikasının derin ve samimî havali içinde gasvoluyordu. Kongreyi günlerdenberi Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyetinin program ve nizamnamesi yordu. Burada en mühim mesele manda meselesi idi. Kongrenin muhitinde manda fikri pek ziyade yer almış ve hattâ bu hususta hayli propagandalar da yapılmıştı. Mandayı istiyenler. Türkiye'nin bu korkunç vaziyetten ancak böyle bir yol ile kurtulabileceğini hüsnü niyetle zannetmişlerdi. Fakat manda ne ve bunun hukukî portresi nedir? Amerika yakın şarkta sırtına böyle bir vazife ve mesuliyet alabilir mi? Kimse düşünemiyor, ve yalnız Amerikan mandasının türk vatanperverliğine uygun olacağı tahmin ediliyordu. Türkiye bu badirede istiklâlini kurtarmış olabilse ecnebî bir devletin geniş bir mikyasta yardımı olmaksızın yaşıyamaz kararına varıyordu. Doğrusunu söylemek icap ederse o günlerin haşin ve korkunç realitesi karşısında bu mantık normal bir düşünüşün ifadesi idi. Fakat büyük hâdiseler içinde başka türlü düşünebilmek için. İnsanın başka türlü yaratılması lâzımdı. İşte Ebedî Şef de bu harikulâde vasıflar vardı. Kongrede manda müzakeresi başlamazdan evel, müzakerenin kuvetli ve şiddetli olacağı söyleniyordu. O gün riyaset kürsüsünde Mustafa Kemal oturuyordu. Mandanın lehinde nutuklar söylendi. Kendisi o sırada kürsüden indi ve kürsüyü İsmail Fazıl paşa işgal etti. Nihayet Mustafa Kemal hitabet kürsüsüne gelerek mandaya öyle bir hücûm etti ve mandanın mahiyetini o kadar derin bir vukuf ve ihata ile izah etti ki onun mantık ve belâğati karşısında herkes sustu. Ve Ona inandı.

Mustafa Kemal, dimagında tahayyül ettiği şeyleri tahakkuk ettirebilmek için hâdiselerin mantıkî tekâmülünü büyük bir sabır ve itina ile beklemişti.

Ben o zamanlar, Ziya Gökalp'in içtimaî akidelerinin en sadık bir mümini idim. Benim genç ruhum, büyük Sosyoloğun bütün yazılarını bir nas gibi kabul ederdi.

Ziya Gökalp'in bir yazısında Osmanlı devletini yeniden canlandırmak için. Radikal hareket edilmesi icabettiğini "ümmet„ hükümetinden (millet) hükümetine geçilmesini ve bunun için (Babıâli) zihniyetinin yıkılması icabettiğine dair bir yazı okumuştum. Bundan mülhem olarak Afyon mürahhası Kesrî zade Sıtkı ile beraber düşündük ve fikrimizi kâğıtta tesbit ederek koridorda sigara içerken Mustafa Kemal'e sunduk. Biz [illegible] bir devlet kurulmasını düşünmüştük. Mustafa Kemal kâğıda baktı "— Biz şimdi memleketi kurtaracağız bu işlerin henüz sırası değil!„ dedi.

*

Mustafa Kemal ilk günlerde Osmanlı devletinin umumi mevzuatına ehemiyetle hürmet ediyordu. O, teşkilâttan önce hiç bir şey düşünmemiş görünüyordu. Devletin dahilî idaresine müdahaleden içtinap eder gibi vaziyetler aldı. Ahmet Rüstem son derecede hassas ve asabî bir adam olduğu için bir gün Mustafa Kemal'e

— Paşa; siz şimdi her şeyi yapabilirsiniz. Unutmayınız ki biz burada cemiyetler kanununa göre teşekkül etmiş bir heyet değiliz. Bizim bir ihtilâl heyetinden başka hüviyetimiz yoktur. Mahiyetimizin bize verdiği cüretle her şeyi yapabiliriz, dedi.

Mustafa Kemal — Hayır beyefendi, ben bunu yapamam. diye cevep verdi.

Eğer Ahmet Rüstem beyin istikametinden yürümüş olsaydı. Sivas kongresinin bir avuç kan halinde bastırılması pek kolay olurdu. Türk inkilâp tarihinin seyri takip edilecek olursa. Mustafa Kemal devletin dahilî mevzuatına ancak Ankarad'a Büyük Millet Meclisi teşekkül ettikten sonra temas ettiği görülür. Bütün esaslı ve büyük inkilâpları hep meclis kararıyle yapmış ve başarmıştır. Kemalizmin diğer harp sonu rejimlerinden farkı buradadır. Ve inkilâbımızın millî bünyede büyük sarsıntı vücude getirmeden muvaffakıyetle içtimaî bünyeye intıbakı fikrimce ancak bu sayede hasıl olmuştur.

Bugün ölümünün ilk yıldönümünü göz yaşları içinde hatırladığımız büyük dâhinin büyüklüklerinden hatıra gelebilen bir iki noktayı arzettim.

Atatürk mevzuu ancak büyük ciltler içinde mütalea edilebilecek bir şeydir. Ben yalnız şu kadar söyliyeyim ki, türk milleti kendi göğsünden çıkardığı Ebedî Şef'le ebediyen iftihar edecektir. Bu millet O'nun memlekette yarattığı yeni hayat, yeni mantık ve yeni cemiyeti gittikçe kuvetlenen bir hızla tekemmül ettirecektir. Ve izini ebediyen takip edecektir.

okumuşum. Fakat O'nun yüksek varlığı önünde O'nun kendi büyük sözlerini okumak, o kadar tatlı bir zevk oluyordu ki gerçekten yorulduğumun farkına bile varmamıştım.

Hangi bir hatırasını anmalı? Yaradılışın o eşsiz büyüğünün her hali de büyük, her hali de eşsizdi.

***

Şimdi bu hatıraların önünde, bir yıldanberi O'nsuz yaşadığımıza insanın inanacağı bile gelmiyor. O'nsuzluk acısına gene ancak O'nun hatıralarının verdiği kuvetle dayanabiliyoruz...

İ. N. Dilmen

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk cümhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

SON HABERLER SON SAYFAMIZDADIR.

SON SÖZÜ:

Dolmabahçe'nin önü Atatürk'ün sıhat haberini almak için demir kapının parmaklıklarına sarılan genç, ihtiyar, kadın, erkek vatandaşlarla dolu idi.

— Atatürk nasıl? diye soruyor, O'nun sıhati hakkında malûmat almadan evlerine dönemiyorlardı.

Onun müdavî doktorlarından biri şunları söylüyor:

— Atatürk'e pazartesi günü bir ponction yapıldı. Midelerinde bir bulantı hissettiler. Bundan sonra umumî hâlleri yavaş yavaş fenalaşıyordu.

Salı günü akşamı saat 18.30 da artık koma başlıyordu. Bu esnada Atatürk'ün gözleri açıldı. Ve sonra yavaşça sordu:

— Saat kaç?

Kendisine cevap verdiler; sustu. Ve bir daha konuşmadı.

Saati niçin sormuştu? bilmiyoruz. Zamansız ebediyete intikal ederken zamana âit fanî suali bu oldu.

Saat 19.15 de artık tamamiyle kendisinden geçmişti. Etrafındakileri bile farkedemiyorlardı.

Onunla beraber

Yahya Galib Kargı
Ankara Mebusu

On altı mart günü sabahleyin gayet erken telefonum vurdu, cevap verdim, muhabere başladı:

"— Ben Mustafa Kemal telgrafhanedeyim, hemen gel!" emrini aldım. Telgraf ve posta başmüdürünün odasında İstanbul ile görüşüyordu. Beni karşısında görünce dedi ki: "— Şimdi İstanbul işgal ediliyor. İstanbullular henuz uykudadır. Dakika kaybetmeksizin istasyon telgraflarını kontrol et ve mülhakatı da haberdar et!" Hemen fevkalâde bir millî meclis teşkili ile memleket mukadderatının halk mümessilleri ile halledilmesine karar verdi ve ordu kumandanlıklarile muhabereye başladı. Kumandanlar hemen kendisine iltihak ettiler. En mühim anlarda bile heyecan göstermez kararını derhal verir ve icraya geçerdi. Zaferden ümidi olmıyan ve ufak bir hâdise yüzünden heyecana kapılan bedbinler bile Ata'nın yüzüne baktıkları zaman, kendilerine gelir, onu takip ederlerdi. Refakatinde bulunan zevattan en çok sevdiği ve daima hürmetle yâdettiği Millî Şefimiz aziz Reisicümhurumuz İnönü idi.

Refakatinde bulunanlar ekseriyi İstanbul meclisi mebusanına intihap edilmiş olduklarından İstanbula gittiler. Ankara'da pek yalnız kaldıkları zaman beni daima huzurlarına kabul buyururlardı. İstikbalden bahsettikleri şeylerin hepsi zuhur etti. İstikbale hal kadar vakıftı. Rahim ve şefkati seven en iyi düşünen bir zat idi. Çok yazık ki hastalık o büyük zatı yedi bitirdi. Müşarünileyhe Allahımdan rahmet ve aziz ve muhterem Büyük Millî Şefimize sıhat ve âfiyet ve muvaffakiyetler dilerim.

Çocukluğuna dair bazı hatıralar

Mehmet Somer
Belediyeler Bankası
İdare Meclisi âzası

Atatürk'ün annesi Bayan Zübeyde

Ben 1298 tevellütlüyüm. Kendimi ancak 306 senesinde iptidaî mektebinde iken hatırlıyorum, ondan evelini bilmiyorum. Atatürk ve ailesini o zamandanberi tanırdım. Evlerimiz Ahmet Subaşı mahallesi denilen mahallede, Mithat paşa sanayi mektebi civarıuda ve Atatürk'ün evi tam mektebin karşısında idi. İslâhane olarak yâdedilen bu mektep bir yetim mektebi idi ve o zamanlar çok muntazamdı. Atatürk on, on bir yaşında çok sakin bir çocuktu. Daima evinde kalır ve okumak isterdi. Evlerimiz çok yakın olduğu için hemen her gün buluşurduk. O vakitler mahalle aralarında önüne gelen kadın ve erkek iptidaî mektep açar, kız ve erkek çocukları okuturlardı. Atatürk bu mekteplerden bir ikisine gitmiş,bir müddet okumuş, istifade edemiyeceğini, anlamış olacak ki hiç birine devam etmek istememişti. Genç dul bir hanım olan anası da kendisini okumıya teşvik ediyordu. Bize mücavir kule kahvelerindeki maarife bağlı bir ilk mektepte okuyordum.

Atatürk'ün pederi Ali efendi namında bir zattır. Kereste tüccarıyken bu tarihten bir kaç sene evel vefat etmiş olduğunu işitiorduk. Şahsen merhum Ali efendiyi tanıyamadım ve hatırlayamıyorum. Lâkin Ali efendi mahalle içinde itibarı olan namuslu bir adam olarak şöhret bulmuş, hayırla yâdediliyordu. Aile, dul kalan Zübeyde hanım ile üç çocuğundan, Mustafa (Atatürk), Makbule ve Naciyeden ibaretti. Naciye genç bir kız iken Selânikte vefat etmiştir. Anası, Mustafayı okutmak emelinde olduğundan Şemsi efendi namında birinin açtığı bir cemaat mektebine koydu. Orasını bitirdikten sonra bir müddet mülkiye rüştiyesine gitti. Rüştiyede Mustafa çalışkan bir talebe olarak sevildiği halde, kendisi bu mektebi sevmedi. Nihayet, gene anasının teşviki ile askerî rüştiyesine yerleşti. Bu mektepte muallimlerinden hesap muallimlerinden kolağası Mustafa Efendi kendisine Kemal mahlasını verdi. Askerî rüştiyesinde Mustafa Kemal çok çalışkan bir talebe olarak tanınmıştır.

Oturdukları ev merhum Ali efendinin vefatından evel yaptırdığı, malûmumuz olan evdir. Bunun yanında küçük bir selâmlığı da vardı. Merhum Ali efendi uzun zaman rüsumat memuruyken en son Katerin kazası dahilinde papas köprüsü rüsumat memurluğundan tekaüd edilmiş ve ticarete süluk etmiştir. Vefatında yaşı hayli ilerlemiş bir adam olması lâzım gelir. Zübeyde hanım genç bir dul hanımdı. Tasarruf etmesini bildiğinden, Ali efendinin bıraktığı ev ile parayı iyi kullanmış ve o civarda daha küçük bir ev satın almıştı. Selâmlık kiraya verilirdi. Anası Mustafa Kemalin mektep vaziyetini yoluna koyduktan sonra o sıralarda Larisa'dan (Yenişehir) den Selânik'e muhacir olarak gelen ve reji idaresinde memur bulunan Ragıp bey namında bir zat ile nikâhlanmış ve Ragıp bey Zübeyde hanımın evine gelmiştir. Bundan münfail olan Mustafa Kemal bir müddet kendi evlerini terk ile halası olan ve (Horhorsu) mahallesinde oturan Emine hanımın evine gitti. Emine hanım Ali Efendinin öz hemşiresidir. Zevci, rüsumat memuru hacı Hasan namında bir zat idi. Mustafa Kemal Manastır idadisine gidinceye kadar nadiren anasının evine gelmiştir. Zübeyde hanımın Selânikte bir anası, bir de, Hüseyin ağa namında bekâr kardeşi vardı. Onların vefatlarından sonra Zübeyde hanıma intikal eden ev, bize yakın (Papas Ahmet) çeşmesi mahallesinde idi. Aile aslen Selânik'in Lankaza kazasından gelmiştir. Kaza merkezinde Zübeyde hanımın Hasan ağa namında ikinci bir kardeşi vardı. Hasan ağa evli olduğu için halâ İzmirde bir kızı ve Mudanyada da evli bir kızı vardır. Hüseyin ağa Mustafa Kemali çok sever, Selânik civarında Çalı çiftliği subaşısı olduğundan yaz mevsiminde Mustafa Kemal'i yanına alır, mektep zamanına kadar çiftlikte bulundururdu. Gene Zübeyde hanımın bir teyzesi ve onun da çocukları ve Abdullah namında bir zevci vardı.

Tâli ve âli tahsili devrinde üvey pederi Rağıp bey Mustafa Kemal'e çok samimî davranmış olduğundan, Mustafa Kemal sonraları Rağıp beye hürmet eder olmuştu.

Umumî harpten biraz evel muvakkat bir zaman için İstanbula gelen ana ve hemşiresi, harbin patlaması ile artık Selânik'e gidememişlerdir. Rağıp bey Selânik'te kaldı vefat etti. Kendisinin Zübeyde hanımdan çocuğu yoktur. Başka familyasından kız ve erkek çocukları olduğunu hatırlıyorum.

Yukarıda arzettiğim gibi, Atatürk'ün çocukluk hatıraları kendisinin o zamanki çekingen vaziyeti dolayısiyle pek yoktur. Her halde Atatürk çocukluğunda, diğer çocuklar gibi sokakta oynamamış olduğuna ve havaî şeylerle meşgul olmadığına şahidim. Okuma zevkini tatmin için mütemadiyen evinde çalışır ve kitaplariyle, dersleriyle meşgul olurdu. Hemen hiç kimse ile görüşmezdi.

Musikiye ait bir notu

Kemal ÜNAL
Isparta Mebusu

1938 sonkânununun dördüncü gecesiydi. Sofralarında günün hâdiselerine biraz temastan sonra gene dil mevzuuna geçilmişti. Bir ara İstanbul'dan yeni plâklar geldiğini hatırladılar, çalındı.

Bir plâğın sonunda gramofonu kapattırdılar. Bana işaretle,

— Bir not yazınız, dediler.

Masanın ayak ucundaki bir yığın lûgat kitabının yanına konulmuş kâğıtlardan birkaçını yakaladım, elimde kalem, gözlerine baktım.

Hafif penbeleşen çehrelerinde asabî bir ciddiyet vardı. Koltuklarının üzerinde biraz irkilir gibi oldular. Dirsekleri masanın üstünde idi. Sağ elinin ince beyaz ayası, uzun ve sevimli kaşlarını birkaç kere geniş alnına doğru okşadı. İnce dudakları biribiri üzerine bastıkça sima biraz daha sertleşiyordu.

Ellerinin bir hareketiyle söze başladılar. Ben kâğıt üzerine eğildim. Bir kelime bile kaçırmamak endişesindeydim. İfadelerinin süratine uymak lâzımdı. Hemen okunmak icap ederse, kendilerini sıkmamak için, yazılar okunaklı olmalıydı.

Bazan birkaç dakika durdukları oluyordu. Bu fasılayı gözlerine bakarak geçiriyordum. Bu lâhzaların hafızamdaki levhası şudur: mavi gözlerini, güçlükle zaptedilmiş birkaç billûr damlası yıkıyor. Çehre hatları biraz daha gerilmiş, kaşlar çatık ve alın çizgileri oldukça derin.

Notlar bitince koltuğun arkasına yaslanarak :

— Bundan bir makale yaparsınız, dediler.

Huzurlarında kaldığım müddetçe ellerimle cebimdeki notları yokluyor, okumak için sabırsızlanıyordum. Geç vakit Çankaya'dan şehre doğru inerken, otomobilin zayıf ışığında bunları okumıya çalışıyordum.

U L U S, ölümünün birinci yıldönümünde, şimdiye kadar yazılmamış aziz hatıralarına birçok sayfalar ayırdı. Bu güzel fırsatla hatıra sahipleri tarihe, ve türk nesillerine olan borçlarını ödüyorlar. Ben de (Ulus)un 8 sonkânun 938 [illegible] sında, günün müzih hâdiseleriyle bazı tarihî malûmat içinde ve imzam altında çıkmış olan ana fikirleri büyük sahibinin dilinden gençliğe tevdi ediyorum. Bu, benim için ilk fırsatta yapılması lâzım bir vazife idi:

Bir Not :

" Eski musikiyi garp musikisine üstün çıkarmak için çalışanlar bir ufak hakikati fark edemez görünürler. Bu hakikati kısaca ifade etmek lâzımgelirse diyebiliriz ki bütün bu ihya ameliyesinde ele alınan musiki parçaları türklerin herhangi bir âyinde, şenlikte bütün maddî ve hissî kabiliyetlerini yüksek derecede kullanarak oynamalarına yarıyan nağmelerdir. Bu fasıldan olan musikiyi bugünün dans parçaları gibi saymakta hatâ yoktur. Ancak bugünkü türk kafası musikiyi düşündüğü zaman yalnız basit oyunlara yarıyacak, insanlara basit ve geçici heyecan verecek musiki aramıyor. Musiki dendiği zaman yüksek duygularımızın, hayat ve hatıralarımızın ifadesini bulan bir musiki murat ediyoruz.

Bugünkü türkler musikiden diğer yüksek ve hassas cemiyetlerin beklediği hizmeti bekliyor.

İşte bu bakımdan klâsik osmanlı musikisini ihyaya çalışanların çok dikkatli bulunmaları icap eder.

Biz bir türk bestesini dinlediğimiz zaman ondan geçmişin intibah bırakması lâzımgelen hikâyesini kalbimize giren oklar gibi duymak isteriz. Acı olsun, tatlı olsun biz bir beste dinlerken ve farkında olmaksızın hislerimizin incelir olduğunu duymak isteriz.

Bütün bunlardan başka musikiden beklediğimizin maddî, fikrî ve hissî uyanıklık ve çevikliğin takviyesi olduğuna şüphe yoktur. Yeni şairlerimizden, ediplerimizden, musiki bilginlerimizden ve bilhassa ses sanatkârlarından istediğimiz ve aradığımız bunlardır.,,

Asırlarca ona buna baş vurduk
Bütün bir ırk seni aradık durduk,
Sana geldik sonsuz mesafelerden...
Sıyrıldık sayısız efsanelerden
Tek sana inanmış akıllarız biz..
Sen selsin, mecranda çakıllarız biz...
Biz damarız; bizi dolduran kan, sen.
Bak: kalplerden çağıl çağıl akan sen;
Seninle gönüller her an temasta.
Atatürk dendi mi doğrulur hasta,
Atatürk dendi mi dolar gözümüz.
Atatürk.. Atatürk: Bu, baş sözümüz.
Başını bekliyor her boş duran diz..
Biz birgün saparsak, fırlar kalbimiz
Yola düşer birden açtığın izde...
Seninle çekilir kan her benizde:
Solar Türk yüzleri her sonbaharda.
Yarın bir iskelet olsak mezarda
"Atatürk" çığrışır kemiklerimiz:
Niymetinle dolu iliklerimiz.
17 milyonda tek sevgi tek hız:
Sen devam et diye yaşamaktayız.
Ölümden ne irkil ne de ürk, Atam:
Bak, her Türk bir parça Atatürk, Atam!

Behçet Kemal ÇAĞLAR

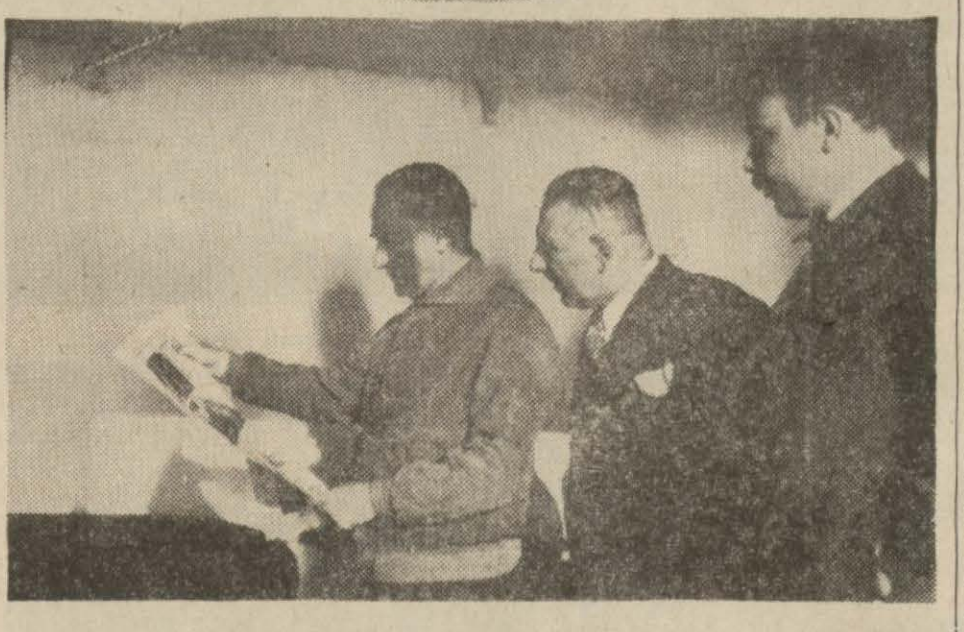

Atatürk Karadeniz yolculuğunda Hakimiyeti Milliyeyi okurken

"Tarihi yazmak,, "yapmak,, "kadar mühimdir,,

Prf. Yusuf Ziya Özer
Eskişehir mebusu

O'nun tarih ile büyük ve hususî bir alâkası vardı. Vakıa o alâka her siyasî adam için tabiî görünür; zaten tarih siyasî ilimlerin kapu bir komşusu değil midir?. Lâkin O'nun alâkası ve tarihi görüşü ve kavrayışı başka turlu idi. [illegible] derin muhakemeleri vardı ki insan doyma bilmez bir istekle O'nu saatlarca dinlemekten zevk alırdı. Vakaları anlatır, onları tefsir ve izah eder, şümûl ve te'sirine işaret eder, en makul ve en mantıkî neticeleri tebarüz ettirirdi. Büyük fatihlerin harekâtını muhakeme, tenkid veya izah eder, şu veya bu hâdisenin vaki olup olmamasından cihan için hasıl olabilecek neticeleri gösterir idi. Te'siri bütün dünyayı saran büyük hâdiselerin sebeplerini ve âmillerini şayanı hayret bir vuzuh ile anlatırdı.

Bir gün bir konuşma sırasında :

"— İnsan tarihin mânasını ancak olgun bir yaşa eriştikten sonra anlıyor. Ve tarih ancak bu yaştan sonra [illegible] kaç arkadaşla beraber hayatımızdan geri kalan zamanı tarih yazmakla geçirelim!,, demişti.

Gerçekten kendi görüşü ile türk milletinin tam ve mükemmel bir tarihini vücuda getirmek bu milletin şan ile şerefle dolu mazisini ihya etmek onun cihana medeniyet, refah ve saadet yayan akınlarının ve muhaceretlerinin cihanda yaptığı inkılâpl[...] bütün açıklığı ve bütün mânasiyle a[...] latmak O'nun en büyük gayesi i[...] O, bu vasıta ile hem tarih ilminde y[...] ni bir safha açmak, türkün meden[...] yet kabiliyetini ve en eski zamanl[...] daki temdin rolünü âleme tanıtma[...] hem de türklerde milliyet sevgisi[...] ve milliyet aşkını kökleştirmek ist[...] yordu. Bir milletin ebediyeti o mil[...] leti terkip eden fertlerin yüreğir[...] de milliyet sevgisinin sönme bilm[...] bir ateş olarak bulunmasiyle müm[...] kün olacağını tam mânasiyle idr[...] etmişti.

"Türk tarihinin ana hatları,, bu f[...] kir i'e başlanmış bir kalem tecrübe[...] mahiyetindedir. Bu, doğrudan doğ[...] ruya kendisi tarafından düşünülmi[...] ve tatbik sahasına konulmuştur. B[...] nu yazmak için bir tarih cemiyeti te[...] kil etmekle beraber eserin mühi[...] parçaları bizzat kendi tarafından k[...] leme alınmıştır.

Hiç hatırımdan çıkmaz, cemiyeti[...] bazı âzası tarafından islâmın zuhur[...] na dair yazılan müsveddeler mütal[...] adan geçirilmek üzere kendisine tal[...] dim edilmişti. O vakit Atatürk Yal[...] vada bulunuyor ve cemiyet Dolma[...] bahçe sarayında çalışıyordu. Bir ka[...] gün sonra müsveddeler bir mektu[...] ile iade olundu. Mektuta gönderile[...] müsveddeler hakkında bazı mühim tenkidler serdedildikten sonra: "Tarihi yazmak, tarihi yapmak kada[...] mühimdir!,, denilmişti. İslâmın zuhuruna dair olan tarih parçası bizza[...] kendi tarafından yazılmıştı. Bu tenkidler cemiyetin âzası üzerind[...] derin tesirler yapmış ve ilerideki me[...] sainin takibinde rehber ittihaz olunmuştur.

Dünyada pek nadir adamların yapa[...] bildiği muazzam bir tarih eserini yapan ve yaratan ve bu eseriyle türk milletinin hayatını ebedileşdiren bu büyük adam tarihi yazmayı kend[...] yaptığı tarih kadar mühim görüyordu. Çünkü milletin umumî kültürünün esasını teşkil edecekti. Bu emel ve arzuyu son nefesine kadar takip etmiş ve dünya hayatına vedaını yaparken tarih cemiyetini bu arzuyu takipte nihayete kadar devam ettirecek maddî vasıtalarla techiz etmeyi unutmamıştır. Hayatında olduğu kadar mematında da milletinin irfan ve kültürünü yükseltmiye çalışmayı kendisine bir vazife bilmiştir.

Tarih kurumunun bugünkü ilim vasıtalariyle bu vazifeyi tam olarak ifa edebileceği iddiası cüretkârane sayılsa bile temeli Atatürk tarafından kurulan bu muazzam [illegible] lecek nesillerin bütün gayretleriyle devam edecekleri ve tarihe yardımcı muhtelif ilimlerin terakki ve inkişafiyle meydana çıkacak yeni yeni hakikatlerden istifade ederek bu millî gayeye ulaşmak suretiyle O'nun kudsî ruhunu şâdeyliyecekleri şüphesizdir.

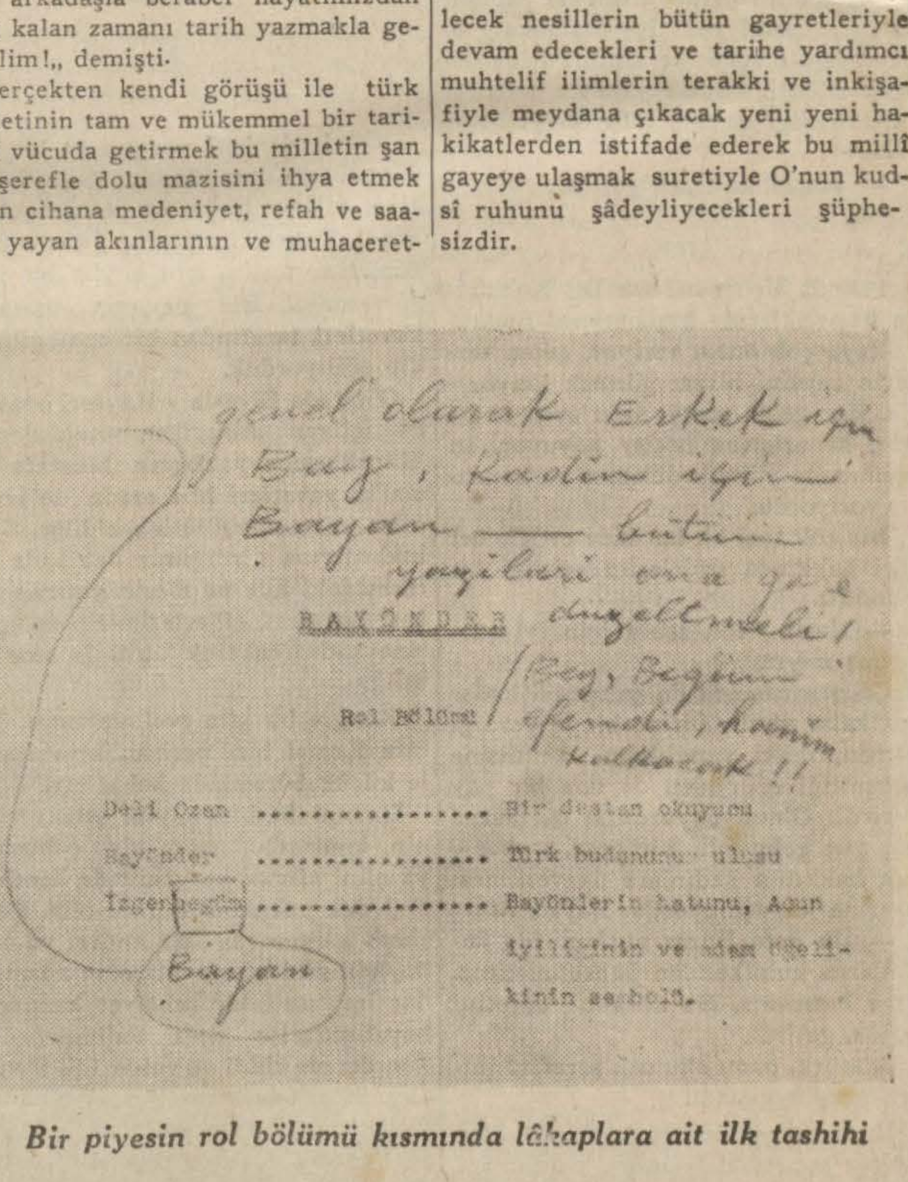

Bir piyesin rol bölümü kısmında lâkaplara ait ilk tashihi

Atatürk'ün Selânik'te doğduğu ev

İnkılâpçı Atatürk

Yazan: *Falih Rıfkı ATAY*

Bütün vasıflarının üstünde, Atatürk, büyük bir vatandaştı. Fâni idi: yaşadı ve öldü. Eseri, bu millî ve müstakil devlettir. Mesleğine "Kemalizm" adını veriyoruz.

Mustafa Kemal'i izah etmek istediğimiz zaman, iki sıfatı bilhassa hatıra geliyor: asker ve inkılâpçı! Zafer memleketi, inkılâp zaferi kurtarmıştır. 19 mayıs 1919 da onun muvaffak olup olmıyacağını düşünen bizler, 9 eylül 1922 de kendi kendimize soruyorduk: acaba bu zaferi ne yapacaktı? Bir taç gibi başına mı giyecekti? Bir miras gibi harcıyacak mı idi? Yoksa, onu inkıraz müesseselerinin eline mi teslim edecekti?

Mustafa Kemal, zaferi yalnız kazanmağı değil, kullanmağı da bilmiştir. Okumuşsunuzdur, büyük nutkun başında bir vaziyet tasviri vardır. Atatürk, bu tasvirde kısa cümlelerle 19 mayıs 1919 da Samsun'a ayak bastığı zaman, Türkiye'nin siyasî ve askerî vaziyeti nasıl göründüğünü izah eder. Eğer 9 eylül 1922 de İzmir'e ayak bastığı zaman, ayni adam, Türkiye'nin millî ve içtimaî vaziyetini anlatmak isteseydi, daha az fecî bir levha karşısında bulunmazdık.

Bir asırdanberi devam eden nizam ve medeniyet mücadelesini bitirmek, geri müesseseleri yıkmak, cemiyeti hamle almaktan meneden hayat ve kültür tezatlarını tasfiye etmek, yeni millî tekevvünün esaslarını kurmak lâzımdı. Dâhi asker, vazifesi daha az güç olmıyan cesur ve basiretli islahatcı ile nöbet değiştirecekti.

Yeni Türkiye'nin tarihini hepimiz biliyoruz. Burada inkılâpçı Atatürk'ün eserlerini sayarak basit bir kronoloji yapmak istemiyorum. Fakat yeni Türkiye bânisinin bazı hâtıraları üzerinde durmamak imkânsızdır.

Mustafa Kemal, kendini bâtıl itikadlardan koruduğu kadar, sekter ve dogmatik de olmamıştır. Ne gökten haber getirmek, ne de hadis söylemek iddiasında idi. O yaşadığı kadar, Kemalizm, dinamik, ilerleyici ve hakikatçi karakterini muhafaza etmiştir. Mesleğine nazariye ve usul taas- [illegible] müştur. Devamlı bir araştırıcılık, tecrübe ve münakaşa O'nu daima "daha iyi"yi bulmağa sevketti. Dil için nasıl çalıştığını yakından takip etmişizdir. Gâyesi, Türk dilini millî olduğu kadar, yeniçağ kültürünün bütün ihtiyaçlarına cevap veren mükemmel bir lisan hâline getirmekti. Bir çok araştırmalar, tecrübeler, tatbikler arasında Atatürk hiç bir zaman gayeye sadakatten ayrılmadı. İlk fikre saplanıp kuvet ve kudretini onu zorlamaya sarfeden küçük bir kibir değil, dinlemekten, sormaktan, aramaktan ve katî kararını en sona saklamaktan çekinmiyen büyük bir gurur sahibi idi. Sevdiği şey, itaat edilmekten fazla, inanılmaktı.

Fakat olgun bir kararı tatbik edeceği zaman, iradesi kükrediği kadar, dehâsı, en kolay ve kestirme usulleri bulmakta, müstesna bir hüner gösterirdi. Yeni Türk alfabesinin ilk şekillerini kendisine götürdüğüm zaman, komisyonun en aşağı 5 senelik bir intikal devresi düşündüğünü söylemiştim. Gazeteler evelâ birer sütunlarını yeni harflere hasredecekler, yavaş yavaş sütun sayısı artacak, nihayet bütün gazeteler yeni harflerle çıkacaktı. Mektepler için de buna benzer tedriç usulleri düşünmüştük.

Dikkatle dinledikten sonra bir daha sordu:

— Demek beş sene düşündünüz?

— Evet!

— Üç ay! dedi.

Dona kaldım: üç ay! Üç ay içinde bütün memleket neşriyatı lâtin harflerine değişecekti. İlâve etti:

— Ya üç ayda tatbik edebiliriz, yahut hiç tatbik edemeyiz. Sizin arap harflerine bırakacağınız sütunlar yok mu, onların adedi bire de inse herkes yalnız o sütunu okur. Ve beş sene sonra, tıbkı yarın başlar gibi başlamağa mecbur oluruz. Hele arada bir buhran, bir harp çıkarsa, attığımız adımları da geri alırız.

Hakikati söylemek lâzım gelirse, neticesini görünceye kadar alfabe inkılâbının bu kadar kolay muvaffak olacağına inanmamıştım. Senelerce sıfıra yakın bir tiraja düşeceğini zannettiğimiz gazeteler bile, bir kaç ay sonra eski sürüm rakamlarını bulmuşlardı.

●

Belki dikkat edenler olmuştur, senelerdenberi, "Kemalist" tâbirini "milliyetperver" sözüne tercih ediyoruz. Bunun bir sebebi vardır: Kemalist, garpçı, lâyik ve cümhuriyetçi milliyetperver demektir. Sadece milliyetperverlik, muhafazakâr ve ananeci mânâsına da alınabilir ve en geri softa taassuplarının müdafaası için maske olarak kullanılabilir. Bir takım ahlâk, anane ve âdetler millî olmakla müdafaa edildikleri zaman, bir milliyetperver için, onları milliyetperverliğin yabancı telâkkisine karşı münakaşa etmek güçtür. Kemalizm, Türk milliyetperverliğini, garpçılık, lâyisizm ve cümhuriyetçilikle tezad teşkil eden maddî manevî müesseselerden, âdet ve ananelerden tasfiye etmektedir. İnkılâplarımız, Kemalizm tâbiri içinde, ahenkli, insicamlı bir kül teşkil ediyor.

Bilhassa lâyisizm, yeni millî tekevvünün vahdet mayasıdır. Tek kan ve tek dil sahibi ileri milletlerin bile, mezhep farkları ile nasıl dağılmakta olduklarını Balkanlarda görmeğe başlıyoruz. Yeni Türkiye'nin en büyük kuveti, vahdeti ve tecanüsüdür. Bu vahdet ve tecanüsün başlıca âmili de, cemiyet içinde yalnız sınıf kavgalarına nihayet veren içtimaî esaslarımız değil, mezhep ve tarikat ayrılıklarını önliyen, tefekkür ve vicdan hüriyeti üstüne müstenit, birleştirici ve kaynaştı- [illegible] tur.

Üstlerinde hiç bir tazyik, müdahale ve cebir his olunamıyan hür müesseseler ve hür vicdanlar memleketiyiz. Bu memlekette ahlâk her zamandan daha kuvetli, şeref hissi her zamandan daha derin, maneviyat her zamandan daha yüksektir. Riya mahkûmlarının esir ruhları içinden, fazilet ve fedakârlık ahlâkı doğamaz.

Devlet ve fert, birini halk hayrına çalışmaktan, diğerini maddî manevî sây hüriyetinden meneden hiç bir müdahale altında değildirler. Lâyisizm, bizde, asırlardanberi dil, kan, hattâ din birliğine rağmen, halk yığınlarını bin parçaya bölen hazin mücadelenin nihayeti, en sağlam vahdet olan terbiye ve kültür birliğinin başlangıcı olmuştur.

Kemalizm kapalı bir zindan değil, açık ve aydınlık bir yol, durduran, donduran ve saplayan bir cebir değil, daima ileriye ve tekâmüle sevkeden bir hareket ifade eder. Bânisine karşı işliyeceğiniz en büyük günah onu kutsileştirmek, ve mesleğine karşı en büyük hiyanet onu dinleştirmek olur. Atatürk, zekâyı, yaratmaktan; cemiyeti, ilerlemekten; tefekkürü, hüriyet içinde düşünmek ve aranmaktan meneden bütün dogm'ların düşmanı idi. Kendisi bize mebdeler verip ve istikametler gösterip ölmüştür. Bu mebde ve istikametler, yeni türk âlemi ile eski osmanlı âlemi arasındaki tenakuzları bertaraf eder; bizi gerilemekten korur. Fakat onlar hiç bir zaman gelecek nesilleri daha ileri gitmekten alıkoyan donmuş itikatlar hâline getirilmemek lâzımdır.

Birgün Türk cümhuriyeti için nasıl bir arma şekilleri bulmak lâzım geldiğini münakaşa ediyorduk. Arkadaşlardan biri esaslı motif olarak *Kurd*'u tavsiye etti. Atatürk sordu:

— Ne kurdu?

— Bozkurt!

Ve uzun hikâyesini anlattık. Gülümsiyerek:

— Masalları bırakınız, dedi: her şeyin kaynağı insan zekâsıdır. Siz bana bir zekâ timsali arayınız!

Atatürk, eserinin kuvet ve devamına kani idi. Kendi yanında, ölümünden bahsetmek daima güç olmuştur. Fakat bu ihtimal her hangi bir vesile ile ortaya çıktığı zaman şu görülmüştür ki ölümünden hiç endişe etmiyen bizzat kendisi idi. Çünkü eserinin ilk hassası, kurtarıcı olmaktı; millî kurtuluşun tek çaresi olmaktı; büyük bir Türk istikbalinin en doğru yolu olmaktı. Bilhassa sekiz on tecrübe ve muvaf- [illegible] geçirdikten sonra, bir milletin kendi kurtuluşunu temin eden yoldan ayrılacağı zannında bulunmak için, bu halkı ve onun münevverlerini Atatürk'ten çok az tanımak lâzımdı.

İşte mukadder geldi, çattı. Atatürk bir avuç toprağa gömülmüştür. Eseri, bütün hayat ve kudreti ile inkişaftadır. Ne maddesi ne mânâsı zerre kadar yıpranmamıştır.

Hayranız, sana muzaffer kumandan, emsalsiz inkılâpçı! Sen bu milleti arkandan ağlatmadın!

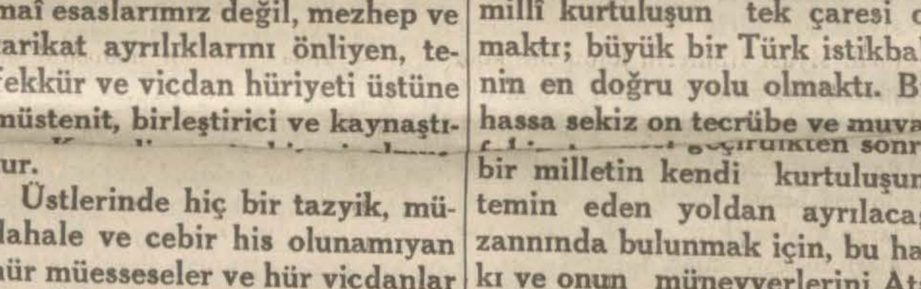

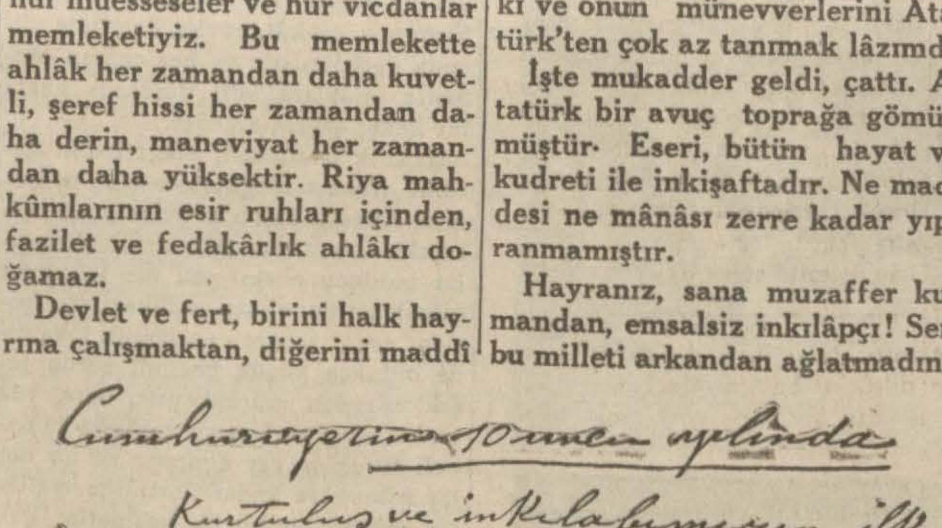

Atatürk'ün doğduğu odanın tavanı

En acı yıldönümü

Aradan bir yıl geçti ve biz, zaman selinin üzerinde üç yüz altmış beş gün sürüklendikten sonra fanî duyguların idrâk edebileceği en acı, en bedbaht yıldönümüne bugün ulaşmış bulunuyoruz.

On iki ay önce bugün ve bugünden önce gelen bir kaç gün, gözlerimiz bayrak direklerinde ve kulaklarımız radyoda korka korka, kafamızın verdiği hükmü yüreğimize faş etmekten çekine çekine, ümitsiz hastalarının başı ucunda susan ve nefesini tutan on yedi milyonluk bir aile gibi, beklenmiştik: On yedi milyon başın göğüslerine düştüğünü ve eteğini lodosla poyraz öpen bayrağımızın direğinin yarısına indiğini görmek talihsizliğini takvim, sonteşrinin onuncu gününe reva görmüştür.

Hiç bir gün, hiç bir saat ve hiç bir dakika unutamıyacağımız o büyük acı, dünyanın idrâk ettiği bu en hazin yıldönümünde bir damla gözyaşından hüngür hüngür ağlayışa, bir göğüs geçirmeden hıçkırığa dönüyor: Önsüz bir faniliğin son sınırı olan 10 sonteşrin, sonsuz bir ebediliğin de başlangıcıdır.

Etten, kandan ve kemikten Mustafa Kemal, geçen sene bugün kudretli gözlerini, kurtardığı vatanın güzel ufuklarına karşı yummuştu. Ruhtan ,irade ve enerjiden yaartılmış Atatürk ise o gündenberi bir milletin, hattâ, bir beşeriyetin gönlünde bir tanrı bakasiyle yaşamaktadır.

Bir yumruk kadar yürek ve bir avuç enindeki dimağ, ebediliğin bu çok belâgatli sırrını kavrayamadığı içindir ki bugün fanilerin faniler ölümü karşısında edindiği eski bir itiyada uyarak ağlıyoruz. İran'ın eşsiz şairi Şirazlı Sadi, sağ olsaydı, kendisinden yedi buçuk asır sonra dünyanın karşılaştığı bu büyük ölüm karşısında, şüphesiz, şu meşhur mısraını tekrarlardı:

" Ne ber mürde, ber zinde bayed girist

Fakat " yer yüzüne kanlı yaşlar dökmek gök yüzünün hakkıdır." mânâsına gelen şu mısra da o şairin değil mi idi:

"Asüman ra hak büved ger hun bigiryed ber zemin ,

***

İçimde bir acı hâtıranın üzüntüsü ve fanî gözlerimde bu hazin ölümün nemleriyle biraz dolaştım. Serince bir rüzgâr, sararan ve kızaran yaprakları yere döküyor ve bir iki ay önceki sıcaklığını kaybeden güneş, sararmağa yüz tutan çimenlerin üzerinde ışıktan ve gölgeden çizgiler çiziyordu:

Köylünün "Güz", şehirlinin "sonbahar" ve eski zaman şairinin "hazan" dediği mevsimi iliğime kadar duydum. Sonbahara yıllarca, asırlarca hüzün, elem ve keder mevsimi diye baktılar. Buna melankolik şairlerin bir vehmi, bir kuruntusu ve fantezisi diyebilirdiniz tâ 1938 yılı sonteşrinin onuncu gününe kadar.

***

Kurşunî göğüslüklü iki mektep çocuğunun yumuşak saçlarını okşuyorum.

Onun liseye giden ağabeysinin ve ablasının alnına gözlerimi dikiyorum.

Üniversiteye girmiş ve yahut hayata yeni atılmış gençlerin kalbinde vuran duyguları seziyorum.

Geçit resminde birer heykel vekariyle yürüyen askerin ve subayın geniş omuzlarına, zinde kuruluşuna bakıyorum.

İşçinin nasırlı eline, memurun ve öğretmenin feragatli çalışmasına, yazıcının kalem tutan parmaklarına gözüm ilişiyor.

Vatan içinde, gerçek vatandaşın her hareketini sezmeğe, her sözünü dinlemeğe savaşıyorum.

Hepsinde onun yarattığı ve yaratığını öğünerek söylediği "Mustafa Kemal"lerden birer parça var.

Teselli duyalım ki içinde bulunduğumuz medeniyet savaşında ne bayrağımız elden düşmüş, ne davâmız alemdarsız kalmıştır.

Türk tanrısı, onun yerini boş bırakmayanı ve onun acısını bize unutturanı bu vatana ve bu millete bağışla!

Nurettin ARTAM

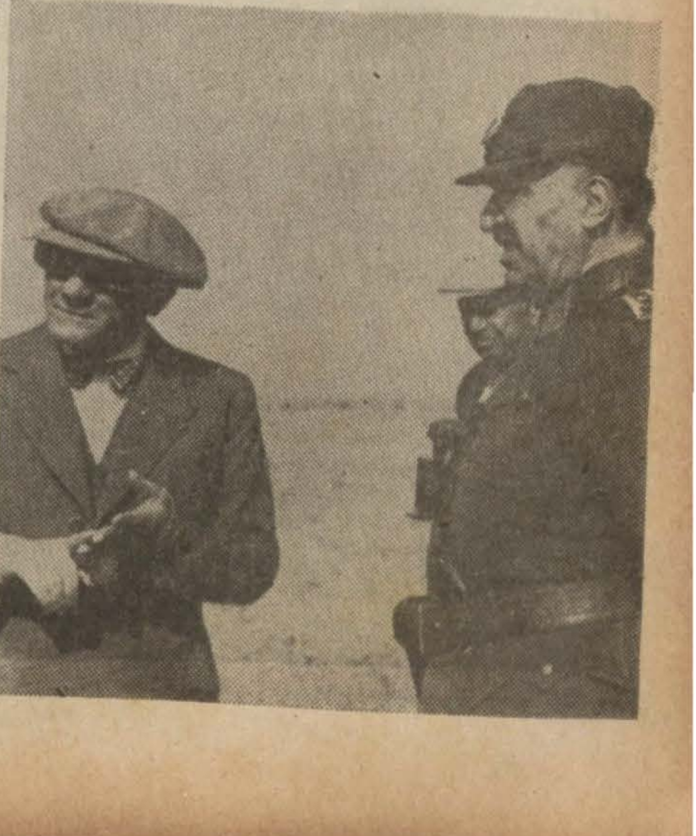

İnsan ve kültür:

Bugünün mânâsı

Burhan BELGE

Gene bir büyük dalga, gözlere görünmeden ve vücutlara değmeden,bütün hayattaki türklerin, yavaş ve sessizce, gönüllerine sinecek.

Gene aynı acı, fakat bu sefer biraz daha süzülmüş olarak yüreklerimize değip, onları, kapanma kuveti artan bir avucun içindeki gibi sıkacak.

Gene onun adı, anaların nemli gözünden küçük kızların bakıp da sorakalan mâsum ve cahil gözlerine ve babaların hüzünlü ağzından oğlan çocukların büyük destanı bir kere daha dinlemiye teşne kulaklarına verilecek.

Türk ocakları durmadan tüter ve obaların bir araya gelmesinden hep o henüz harap da olsa muhteşem vatan hasıl olurken, Atatürk'ün bugün, hafızalarımızda canlanıp, yâdımızda şahlanıp şuur ve sevgimizde heykeleşmesi, ebedî türk vatanının ebedî kudretinin sembolü kalacaktır.

Esasen onu ve onun gibi kendisine müstesna hizmetlerde bulunmuş olan büyüklerini bu millet, hiç bir zaman unutmamıştır. Zira, ne onların zuhuru bu millet için bir tesadüf ne de bu milletten çıkmış olmaları, kendileri için bir tesadüftür. Bu millet, onlar, biribirinin hem sebebi hem izahıdır.

Bugün onu aramızdan kaybedeli bir yıl oluyor. Bir yıl, onsuz yaşadık; yolmuza onsuz devam ettik.

Eğer şimdi, kalkıp aramıza gelseydi, ne görürdü?

İstediği halk idaresi, memleketin her tarafında, istediği gibi kök salmaktadır. Ve Büyük Millet Meclisi, bunun, kendi istediği gibi nigehbanıdır.

Memleketin politik, sosyal ve kültürel kalkınmasını temin edecek olan inkişaf halinde bir ekonomi ile sağlam bir maliye, kendi sağlığında olduğu gibi, bu neslin başlıca hedeflerinden biridir.

İnkılâp, sapasağlam ayakta ve onu herhangi bir açık veya sinsi tehlikeye karşı müdafaa edecek olan gençlik, türk ordusu, en kudretli modern müdafaa vasıtalariyle mücehhez, millî misakın başını beklemektedir.

Filvaki, bu bir sene içinde, Avrupa'da bir muharebe patlamıştır. Ve bunun bir cihan harbine doğru genişleyip genişlemiyeceği, meçhuldür. Fakat bu vaziyetten de endişe edecek bir şey yoktur; çünkü Türkiye yalnız değildir ve kendisine güvenen komşular olduğu gibi kendisiyle anlaşmış büyük müttefiklere de maliktir. Ve bütün bu politikanın istikameti, tıpkı, kendisi hayatta iken kararlaştığı gibidir.

Zira bütün bu saydığımız noktalar, bir sebep tahtında tahakkuk etmiştir. Bu sebep, Atatürk'ten boş kalan yere, onun arkadaşı ve dostu İnönü'nün gelmiş olmasıdır. Atatürk, sırrını beraberinde götüren bir ortaçağ ustası değildi. O, bütün bildiğini bir an evel milletine tevdi etmek istiyen bir hocadan da daha pozitivist ve daha idealist idi. Büyük tesislerin ancak bir mektep yaratmakla kabil olduğunu bilerek, bu mektebi, filvaki yaratmış, ve idaresini, kendinden sonra geleceği hiç kimsenin meçhulü bulunmıyan, çünkü kendi sağlığında kendi eserine en çok iştirâk payı getirmiş olan İnönü'ye bırakmıştı.

Bir yıldanberi yolumuza onsuz devam ettiğimiz halde, bu yolda ilerlemiş olmamız ve memleketimizi daha güzel ve daha kuvetli yapmamız, bundandır. Bu bizim, kendisine karşı olan borcumuzu ödememiz demektir. Atatürk'ün büyük ruhunu en çok mustarip edecek olan hal, yarattığı varlığın kendi vücudu ile kaim olmasıdır. Türk milleti ve onun büyük evlâdı İnönü böyle bir halin hasıl olmasına bir yıldır, müsaade etmemişlerdir. Bugün yurdun her tarafında yapılmakta olan sükût ve sevgi vakfesi de, bundan dolayı, Atatürk'ün huzurunda ıstırapla eğilmekten ziyade, onun önünden, vazife ve mesuliyetlerimizin hesabını vererek geçmek ve önümüzdeki yılda türk vatanı ile türk milletini daha müreffeh ve daha bahtiyar kılmak azminde olduğumuz müjdesini kendisine bildirmek içindir.

Bizim bu askerce metanetimize ve arkadaşça sadakatimize rağmen, gönüller, şu dakikada, herkeste ezik ve mahzundur. Ne yapalım ki, insanız ve sevdiğimize acınmaktan, kendimizi tutamayız. Şu var ki, Atatürk, bizden her yıl, her taze ve yeni yıl, türk vatanının daha kuvetli ve mamur ve türk milletinin daha bahtiyar ve mağrur olduğunun müjdesini bekliyor.

Bunu böyle bilelim ve Atatürk'ü böyle belliyelim.

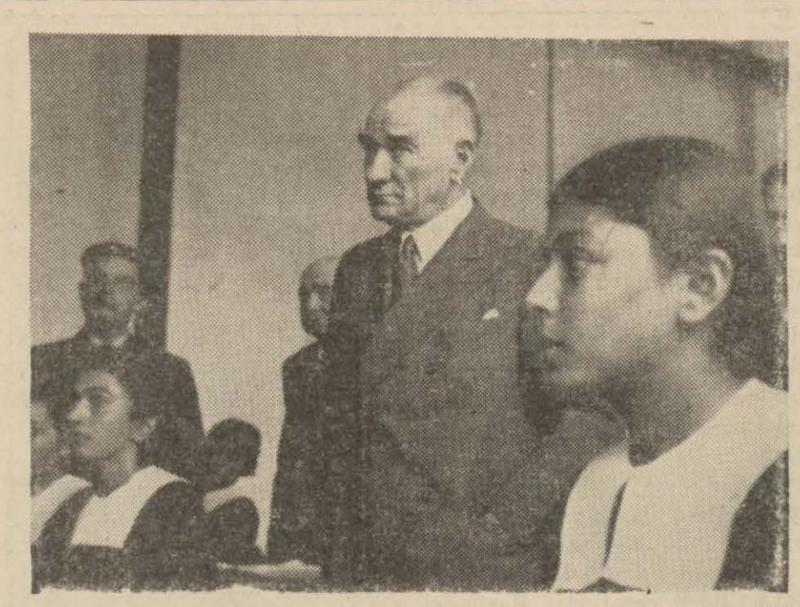

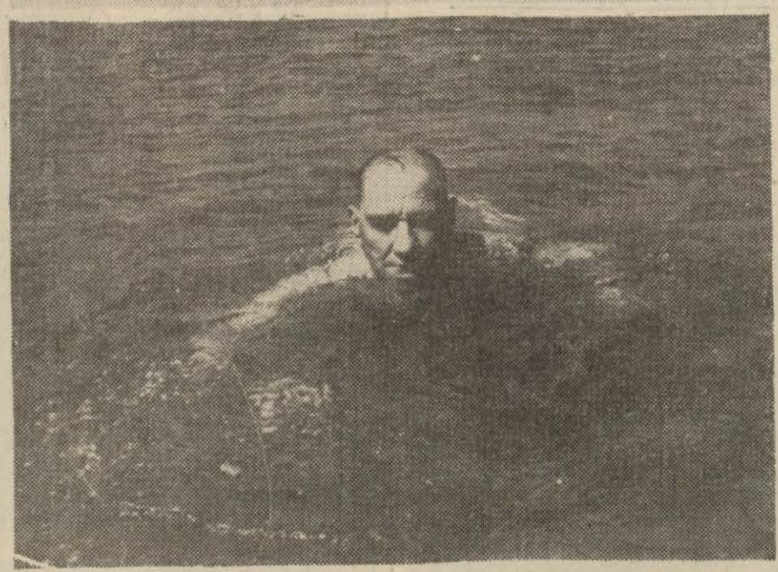

Mersiyeden Mısralar

Durgun bir denizi andırır dışı,
İçi hiç sönmiyen bir yanar dağı.
Sesinde ıslığı eser kuvvetin,
Sözünde şahlanır hakkın bayrağı
Çürümüş osmanlı saltanatiyle
O gömdü tarihe bir ortaçağı.

Dağlar dümdüz olur işaretiyle,
Ürperir ovalar avazesine!
Yıkılır hıncına çarpan ordular,
Kaleler dayanmaz yelpazesine!
Fikrin, güzelliğin, aşkın... her şeyin
Bağlıydı daima en tazesine.
Yaşadı başı dik, dünyaya karşı,
Getirdi dünyayı cenazesine.

Onsuz kaldığını bilse tabiat
Bağlar üzüm vermez, bahçeler kurur.
Okşar saçlarını Ezelin eli,
Yüzüne Ebedin ışığı vurur.
Öğünür insanlık eserleriyle,
Yurt onun sevgisi üstünde durur.
Adıdır kurduğu devlete temel,
Ünü kurtardığı millete gurur.

Kemalettin KAMU

Siegfrid hattının kuvetli ve zaif tarafları

Siegfried müstahkem hattı, harbin başlangıcındanberi, şark hududumuzun ötesinde cereyan eden harekâtta ihmal edilemez bir rol oynamıştır. İstikbalde daha mühim bir rol de oynayabilir. Bu hattın tersimine ve umumî organ[illegible]syonuna serî bir nazar atfedelim.

Bu tahkimat Aix - la - Chapelle civarında başlar, Lüksenburg'un şark hududunun bir kaç kilometre şarkında uzar, Trèves'in cenup garbinde Moselle'i kateder, sonra bu nehire muvazi olarak Sarrelouis yüksekliklerine kadar sol sahildeki sırtları devam ettiren yaylaların garp yamacı boyunca imtidat eder. O zaman şarka döner, Sarrebruck'ün şimalinden geçer, şimalde Deux - Ponts'e hâkim sırtların tepelerini işgal eder, Haard sıra dağlarını aşarak Karlsruhe'nin garbinde Rhin nehrine mülâki olur, ve sonra Bâle'e kadar Rhin boyunca imtidat eder. Bu hat hemen her yerde, hiç değilse Rhin'in garbinde kâin kısmında, çıplak tepeler üzerinde vücuda getirilmiştir ve her çaptan otomatik silâhlara kâfi derecede geniş bir hedef sahası arzeder.

Teknik bakımdan, Siegfried'in durumu fransız Maginot hattına benzemez. Kuvetli beton kütlelerinden müteşekkil ve aralarında zırhlı kazmatlar bulunan ehemiyetli bir tahkimat olacak yerde, alman istihkâmları, imtidat ettiği sahanın en büyük kısmında oldukça küçük hacimli beton teşekküllerden mürekkeptir, buralarda tanka karşı serî atışlı toplarla makineli tüfekler yer almıştır ve bu hat bir kilometre kadar derinliğe maliktir. Bütün bu küçük kazmatlar çok alçaktır, mükemmel surette maskelenmiştir ve gözle hiç görülmez. Metz müstahkem mevkiinde, geçen harpte almanlar tarafından inşa edilmiş buna benzer tahkimat vardır, ve Siegfried hattının yaratıcıları bundan ilham almış olabilirler.

Bu tedafüî sistemin kuveti tahkimatın görünmemesinde ve dağınıklığındadır. Mütearrızın topçusu topraktan tefriki güç olan kazmatlara karşı ateşini tanzim etmek imkânsızlığı karşısındadır. Fransız ağır toplarının obüslerine karşı mukavim olmıyan bu müteaddit tahkimatı tahrip etmek için bulundukları bütün araziyi ağır çaplı toplarla delik deşik etmek lâzımdır. Bununla beraber mazgalları toprak hizasında olan bu kazmatların bir zayıf tarafı vardır. Mütearrızın attığı obüslerin infilâkından husule gelecek toprak sütunları bunların içinde bulunan otomatik silâhları kolayca körleştirir. Devamlı bir bombardımandan sonra, bu kazmatlar tahrip edilmeseler bile, ateşlerinin tesiri bir haylı azalır. Diğer kazmatlarda da muhtelif çapta toplar mevcuttur.

Siegfried hattı, bütün imtidadınca, tankların faaliyetine karşı, umumiyetle kuvetli beton kazıklardan mürekkep mania hatlariyle örtülüdür. Biribirine yakın olan ve kırk metre kadar bir derinlik üzerinde sıralanan bu mania hattı, daha gerideki tahkimatın hilâfına olarak aşikâr surette görülür. Ağır çaplı toplar bu uzun hatta kolayca gedikler açmaya muvaffak olabilir.

Siegfried tahkimatı bütün cephe boyunca yeknasak değildir. Müdafaa için en mühim addedilen noktalarda bu hat ikileştirilmiş, hattâ üçleştirilmiştir. Daha kuvetli istihkâmlar da vücuda getirilmiştir, fakat bunların miktarı azdır. Sarrebruck'de tahkimatın en kuvetli kısmı vardır.

Siegfried hattının inşasına 1936 ilkbaharında başlanmıştır. Fakat bunun bazı kısımları, ancak bir senedenberi pek acele yapılmıştır. Belki de hasmı daha büyük ve daha mukavim bir hat yerine dağınık küçük tahkimatla iktifaya mecbur etmiş olan zamanın darlığıdır.

Siegfried hattındaki tahkimatı i[illegible] bettten çok bahsedilmiştir. Hiç şüphesiz bunda kuvetli bir mübalağa vardır. Kazmatların ekserisi toprağa pek az gömülü olduğu için rutubetten pek müteessir olmamalıdırlar. Yalnız büyük tahkimat belki, su kanalizasyonu işleri tamamlanmadan evel Maginot hattında görülen nahoş su sızmalarına maruz kalmış olabilir. Fakat bu mahzur, tahkimatı içinde barınılamaz hale getirmekten uzak olsa gerektir.

Le Temps

BİBLİYOGRAFYA

Muamele ve istihlâk vergileri

Maliye Vekâleti umum müdürü B. İsmail Hakkı Ülkmen "muamele ve istihlâk vergileri" adiyle 1 ağustos 1939 tarihinde meri olan hükümlere ve son tadillere göre bu vergiler hakkındaki mevzuatı bir arada toplıyan tam ve eksiksiz bir eser vücuda getirmiştir.

Vergiler üzerinde meclis tarafından devamlı surette yapılan tadilatı günü gününe takip ve eldeki metinleri ona göre tashih etmek hiç şüphesiz bu vergilerle yakından alâkalı her vatandaşın yapabileceği bir iş değildir.

Müellif, bu kitabiyle, bu alakalıların işini son derece kolaylaştırmış ve onlara meri vergi mevzuatının son şeklini kolayca bulmak için lâzım gelen bütün tertibatı muhtevi pratik bir eser vermiştir.

3 lira fiatla satılan bu eser bilsassa işleriyle uğraşanların ve tüccarların işine yaracaktır. Tavsiye ederiz.

Çocuk'un Atatürk sayısı

Çocuk esirgeme kurumunun neşretmekte olduğu "Çocuk" dergisi bu haftaki sayısını Atatürk ve İnönüne hasretmiştir.

Güzel yazılar, resimler ve hatıralarla dolu olan bu sayıyı bilhassa tavsiye etmek isteriz.